

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO TELEVİZYON VE SİNEMA ANABİLİM DALI

SİNEMA VE MİTOLOJİ İLİŞKİSİ
TÜRK SİNEMASINDA TÜRK MİTOLOJİSİNİN
İZLERİ

VELİ SÖYLEMEZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
DOÇ. DR. ÖZLEM ÖZGÜR

KONYA-2024

Bu alışma, 13. 05. 2024 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Radyo TV ve Sinema Anabilim Dalı Radyo TV ve Sinema Bilim Dalı Programında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

**Savunma
Tez Jürisi**

Doç. Dr. Özlem Özgür
Selçuk Üniversitesi Üniversitesi
İletişim Fakóltesi

Prof. Dr. Sevil Yıldız
KARAKOÇ
Selçuk Üniversitesi Üniversitesi
Beyazıt
İletişim Fakóltesi

Prof. Dr. Enderhan
Ankara Yıldırım
Üniversitesi
İletişim Fakóltesi

NOT: TEZ SAVUNMA JÜRİSİ İSİMLERİNİN YER ALDIĞI BU SAYFA KAPAKTAN
HEMEN SONRA GELECEK ŞEKİLDE VE İMZASIZ OLARAK KONULMALIDIR.

ÖZET

İnsanlar varoluşundan bu yana her zaman bir merak içerisinde olmuştur. Bu merakları ile kendi varoluşsal sancılarını çekmiş, sonunda da kendi iç dünyalarında bir mantık çerçevesine oturtmuş ve meraklarını gidermek için çeşitli anlatılarla varoluşun nasıl olduğunu tahmin etmişlerdir. Kendi meraklarını giderdikten sonra yıllar boyunca bu anlatılar nesilden nesile yayılmış, sonucunda da insanların hayal ürünü olarak sundukları bu anlatılar artık birer inanç haline gelmiştir. Bu anlatılar mitleri, mitlerse mitolojiyi oluşturmuştur.

Sinema mitolojiden oldukça fazla yararlanmıştır. Sinema ve mitolojinin zaman içinde gelişen uzun ve karmaşık bir ilişkisi vardır. Sinemanın ilk günlerinden bu yana, film yapımcıları mitolojinin zengin ve çeşitli hikayelerinden etkilenmiş ve bunları çeşitli şekillerde beyazperdeye uyarlamışlardır. Aynı zamanda mitolojinin sinema sanatı üzerinde de derin bir etkisi olmuş, hikâye anlatma tekniklerinden popüler türlere kadar her şeyi şekillendirmiştir. Sinema emekçileri bazen direkt mitosları senaryo haline getirerek bir eser ortaya koymuş, bazen mitoslardan etkilenerek kendi mitoslarını yaratmış, bazense mitolojik öğeleri semboller haline getirip beyaz perdeye yansıtmıştır.

Türk mitolojisi de diğer milletlerin mitolojisi gibi geniş bir alana sahiptir. Türk panteonu da tanrıları, tanrıçaları, iyeleri, ruhları ve kahramanlarıyla etkili bir panteondur. Yine Türk mitolojisinde bulunan çoğu ritüelleri toplum, hayatlarına bazen bilinçli bazen bilinçdışı şekilde adapte etmişlerdir. Türk sineması da Türk mitolojisine ait bu ritüelleri az ya da çok işlemiştir. Bu araştırmada “Hakanlar Çarpışıyor” ve “Hacivat ve Karagöz Neden Öldürüldü?” filmlerinde bulunan mitolojik bulgular araştırılıp incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mitoloji, Türk Mitolojisi, Hakanlar Çarpışıyor Filmi, Hacivat ve Karagöz Neden Öldürüldü? Filmi

ABSTRACT

Since the dawn of existence, humans have always been curious beings. With their curiosity, they have grappled with their existential pains, eventually rationalizing them within their inner worlds and speculating on the nature of existence through various narratives. After satisfying their own curiosities, these narratives have been passed down through generations, and the imaginative tales concocted by humans have become beliefs over time. These narratives have formed myths, and myths have formed mythology.

Cinema has drawn heavily from mythology. There exists a long and intricate relationship between cinema and mythology. Since the early days of cinema, filmmakers have been influenced by the rich and diverse stories of mythology, adapting them to the silver screen in various forms. At the same time, mythology has had a profound impact on the art of cinema, shaping everything from storytelling techniques to popular genres. Filmmakers have sometimes directly adapted myths into screenplays, sometimes created their own myths inspired by existing ones, and sometimes turned mythological elements into symbols projected onto the screen.

Turkish mythology, like the mythologies of other cultures, encompasses a wide range of tales. The Turkish pantheon includes gods, goddesses, spirits, and heroes, forming an influential pantheon. The society has consciously or unconsciously adapted many rituals from Turkish mythology into their lives. Turkish cinema has also explored these rituals to varying degrees. In this study, the mythological findings in the films "Hakanlar Çarpışıyor" and "Hacivat ve Karagöz Neden Öldürüldü?" have been researched and analyzed.

Keywords: Mythology, Turkish Mythology, Hakanlar Çarpışıyor Movie, Hacivat ve Karagöz Neden Öldürüldü? Movie

ÖNSÖZ

İnsanlar varoluşundan bu yana hep hayal kurmuşlardır. Akıllarının almadığı zamanlarda kurdukları hayallere sarılmışlar, bu hayalleri ilerleyen süreçte inanç haline getirmişlerdir. Bu inançlar, kişilerin kurdukları hayallerin, yürüttükleri tahminlerin ilerleyen süreçte gerçek olduğuna inanmalarıyla oluşmuştur. Ama her şeyden önemlisi de insanlar, bu hayal ürünlerine inanmış ve birbirlerine anlattıkları hikayeleriyle bazen heyecanlanmış, bazen sinirlenmiş, bazen üzülmüş, bazense cesaretlenmişlerdir.

Sinema; insanların duygularını, düşüncelerini ve hayal dünyalarını etkileyen güçlü bir sanat formudur. Sinemanın kökenleri, tarih boyunca insanların anlatma ve iletişim kurma arzusuna dayanır. Bu arzu, mitoloji gibi eski ve evrensel bir kaynaktan beslenir.

Bu tez, sanat ve mitoloji arasındaki derin ilişkiyi incelemektedir. Özellikle, Türk sinemasının Türk mitolojisiyle olan etkileşimini araştırmaktadır. Türk mitolojisi, binlerce yıllık bir geçmişe sahip zengin bir kültürel mirastır ve Türk sinemasının temaları, karakterleri ve hikayeleri üzerinde derin bir etkiye sahiptir.

Bu çalışma, Türk sinemasının önde gelen eserlerinde Türk mitolojisinin izlerini araştırarak, bu iki sanat formu arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlamaktadır. Tezin temel amacı, Türk sinemasının mitolojik kökenlerini ve mitolojik motiflerin nasıl kullanıldığını anlamak ve Türk mitolojisinin sinematik ifadesini incelemektir.

Tez sürecinde yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen değerli danışman hocam Doç. Dr. Özlem ÖZGÜR'e ve bana olan inançları ve güvenleriyle her daim yanımda duran, hiçbir zorlukta pes etmemem gerektiğini gösteren, canımdan çok sevdiğim annem, babam ve kız kardeşime çok teşekkür ediyorum. Yine gerek kaynak yönünden, gerekse manevi olarak desteklerini her zaman hissettiğim kıymetli büyüklerim Caner KARA ve Alican BİLGİÇ ağabeylerime ve görsellerin kullanımı konusunda yardımcı olan Bartu BÖLÜKBAŞI hocama sonsuz teşekkür ederim.

Veli SÖYLEMEZ

KONYA-2024

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT.....	II
GÖRSEL DİZİNİ.....	VII
TABLolar DİZİNİ	IX
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem	1
1.2. Amaç	4
1.3. Önem	4
1.4. Varsayımlar	4
1.5. Sınırlılıklar	5
1.6. Tanımlar	5
2. ALANYAZIN	6
2.1. Mit, Mitoloji ve Mitoloji – Din İlişkisi	6
2.1. Mit ve Mitoloji İlişkisi	9
2.2. Mitoloji – Din İlişkisi.....	13
2.3. Antik Yunan Mitolojisi	15
2.3.1.Hades.....	16
2.3.2.Poseidon	17
2.3.3.Afrodit.....	17
2.3.4.Ares	18
2.3.5.Athena	18
2.3.6.Apollo	18
2.3.7.Hera.....	19
2.3.8.Demeter	19
2.3.9.Artemis.....	19
2.3.10. Dionysos.....	19
2.3.11. Hermes	20
2.3.12. Hephaestus	20
2.3.13. Herakles.....	21
2.4. İskandinav Mitolojisi	21
2.4.1. Thor	26
2.4.2. Loki	27
2.4.3. Loki'nin Çocukları; Fenrir, Hel, Jormungand ve Sleipnir	28
2.4.4. Tyr	29
2.5. Kelt Mitolojisi	29
2.5.1. Lardhra	31
2.5.2. Dagda	32
2.5.3. Parlathon	32
2.5.4. Lug	33
2.5.5. Nemed	34
2.5.6. Nuada	35
2.5.7. Bres	35
2.5.8. Tuat-ha De Danann	36
2.5.9. Mil Çocukları	36
2.6. Mısır Mitolojisi	37

2.6.1. Maat.....	40
2.6.2. Osiris	41
2.6.3. Seth.....	41
2.6.4. Nephthys	42
2.6.5. İsis	42
2.6.6. Horus	43
2.6.7. Anubis	45
2.7. Türk Altay Mitolojisi	45
2.7.1. Tengri	49
2.7.2. Kayra Han	49
2.7.3. Ülgen	50
2.7.4. Erlik.....	51
2.7.5. Mergen	52
2.7.6. Kızagan	52
2.7.7. Umay Ana	52
2.7.8. Ak Ana	53
2.7.9. Ay Ata	54
2.7.10. Yel Ana	54
2.7.11. Yel İyesi	54
2.7.12. Bürküt Ata.....	54
2.7.13. Od Ata	55
2.7.14. Ayızıt.....	55
2.7.15. Od-Ocak İyesi/Alaz.....	55
2.7.16. Yayık Han	56
2.7.17. Suyla.....	56
2.7.18. Utkuçi.....	56
2.7.19. Oğuz Kağan.....	57
2.7.19.1. Oğuzname Nedir?.....	57
2.7.20. Kübey Hatun	58
2.7.21. Alp Er Tunga.....	58
2.7.22. Al Karısı	58
2.7.23. Arçura.....	60
2.7.24. Gök Börü/Gökkurt	61
2.7.25. Sigun Geyik/Alasığın / Gök Geyik	61
2.8. Mitoloji ve Sanat	61
2.8.1. Mitoloji ve Edebiyat.....	65
2.8.2. Mitoloji ve Resim.....	67
2.8.3. Mitoloji ve Heykel	70
2.8.4. Mitoloji ve Sinema.....	75
3.YÖNTEM.....	86
3.1. Araştırma Modeli	86
3.2. Evren ve Örneklem	86
4.BULGULAR VE YORUM.....	87
4.1. Hacivat ve Karagöz Neden Öldürüldü? Filmi.....	87
4.1.1. “Hacivat ve Karagöz Neden Öldürüldü?” Film Özeti.....	87
4.1.2. “Hacivat ve Karagöz Neden Öldürüldü?” Filminde Bulunan Mitolojik Öğeler	91

4.1.2.1.	Kam Ana Cinle Konuşuyor.....	92
4.1.2.2.	Fal Baktırma ve Ak Gün Kara Gün	93
4.1.2.3.	Altun’a Ağıt/Kam Ana’ya Ağıt.....	94
4.1.2.4.	“Göğe Toprağa İnandırım”	96
4.1.2.5.	Ölüyü Ağaca Koymak.....	97
4.1.2.6.	Kam Ana’nın Mezarına Çaput Bağlama	98
4.1.2.7.	Ateşe Kan Akıtmak	99
4.2.	Hakanlar Çarpışıyor Filmi	100
4.2.1.	Hakanlar Çarpışıyor Filmi Özeti.....	100
4.2.2.	“Hakanlar Çarpışıyor” Filminde Bulunan Mitolojik Öğeler.....	104
4.2.2.1.	Elde Kanla Doğmak	106
4.2.2.2.	Demir Dövme/Ad Alma	107
4.2.2.3.	Sancak Vermeme Olayı.....	109
4.2.2.4.	Kılıç.....	110
4.2.2.5.	Kadın	112
5.	SONUÇLAR VE ÖNERİLER	114
5.1.	Sonuçlar.....	114
5.2.	Öneriler	119
	KAYNAKÇA	121

GÖRSEL DİZİNİ

Görsel 1: İskandinav mitolojisinde olan savaşçıların gittiği Valhalla'nın bir tasviri.	8
Görsel 2: Türk Panteonundaki İyiliğin Temsili Olan Ülgen'in Yardım Etmek İçin Bir İnsanı Dinlediği Tasviri	12
Görsel 3: Tanrı Hades (Pamukkale).....	17
Görsel 4: Firenze Bargello müzesinde bulunan Giovanni de Bologna'nın (1529-1628) yaptığı Hermes heykeli.	20
Görsel 5: Herakles ve Kyreneia Geyiği, bronz heykel, Palermo, Museo Nazionale.	21
Görsel 6: Tahtında Oturan Odin'in yanında kurtları ve kuzgunlarıyla bir tasviri..	26
Görsel 7: İskandinav Mitolojisinde Odin'in en büyük oğlu Thor'un bir tasviri.	27
Görsel 8: Kötülük tanrısı Loki'nin bir tasviri.	28
Görsel 9: Kral Arthur ve Yuvarlak Masa Şövalyelerinin bir tasviri.	31
Görsel 10: İyi Dagda'yı tasvir eden bir kabartma.	32
Görsel 11: Lug'un duvara kazınmış bir tasviri.	34
Görsel 12: Ra'nın kedisi sembolik olarak Kaos Yılanı Apophis'in kafasını kesiyor. (Nakht-Amon'un Mezarı – MÖ 1290)	39
Görsel 13: Horus'u emziren İsis'in birkaç farklı heykelleri.	43
Görsel 14: Horus, Osiris ve İsis.	44
Görsel 15: Horus'un Gözü.	45
Görsel 16: Her Sabah Yer İyelerine Saçı Yapan Dukha Türk'ü Bir Kadın.	48
Görsel 17: Kayra Han'ın bir tasviri.....	50
Görsel 18: Kayra Han'ın oğlu Ülgen Han'ın bir tasviri.....	50
Görsel 19: Türk Panteonunda Yeraltı Tanrısı olarak geçen Erlik Han'ın bir tasviri.	51
Görsel 20: Mergen Han Tasviri. Görsel 21: Kızagan Han Tasviri.	52
Görsel 22: Bereket Tanrıçası Umay Ana'nın Bir Tasviri.	53
Görsel 23: Al Karısı/Al-Bastı'nın bir tasviri.....	59
Görsel 24: Arçura'nın bir tasviri.	60
Görsel 25: Prometheus'un Karaciğerini Yiyen Kartal Tasviri, Gustave Moreau (1826-1898). Napoli Ulusal Müzesi.....	62
Görsel 26: 1665, Nesir Edda'nın ilk Kopenhag baskısının kapağı.	63
Görsel 27: Zeus yerine Kronos'a yutması için taş veren Rheia'nın kabartma halindeki tasviri.....	64
Görsel 28: Truva filminde Truva Atı'nın şehre sokulduğu sahne.	65
Görsel 29: Krallar Vadisi'nde bulunan Horemhep'in mezarının duvarındaki Hathor, Horemhep ve Horus'un Resmi.....	68
Görsel 30: National Museum Copenhagen'da bulunan taş Gotland'daki Stånga mezarlığında bulunmuştur.....	69
Görsel 31: Albrecht Durer'ın "Ship of Fools" isimli eserinde Themis.....	70
Görsel 32: Çatalhöyük Yerleşim Yeri'nde bulunan Neolitik Çağ'dan kalma "Tanrıça Ana" heykelciği.....	71

Görsel 33: M.Ö. 175-150 yılları arasında yapıldığı düşünülen Laocoön ve Oğulları.	72
Görsel 34: Michelangelo'nun Davud Heykeli.	72
Görsel 35: Daphne'nin Apollo'dan kaçışını tasvir eden heykel.	73
Görsel 36: Henri Matisse'nin "Deniz Kabuğundaki Venüs" adlı eseri.....	74
Görsel 37: Auguste Rodin'in Danaide isimli heykeli.	74
Görsel 38: Kam Ana ve diğer kamların cin çağırma ritüelinden bir sahne.....	93
Görsel 39: Kam Ana'nın fal bakması için çağrıldığı sahne.	94
Görsel 40: Karagöz'ün, ineği Altun'a ağıt yaktığı sahne.....	95
Görsel 41: Karagöz'ün, anasının öldüğünü düşündüğü zaman ağıt yaktığı sahne.....	96
Görsel 42: Karagöz'ün yanına gelen Ortodoks rahibin dine davet ettiği sahne.....	97
Görsel 43: Karagöz'ün babasının cenazesinin karnının guruldadığını anlattığı sahne.....	98
Görsel 44: Kam Ana'nın beton altında kalması sonucunda mezarına çaput bağlandığı sahne.....	99
Görsel 45: Şeyh Küşteri'nin kanını ateşe akıttığı sahne.	100
Görsel 46: Tegin Noyan'ın elindeki kan pıhtısının gösterildiği sahne.	107
Görsel 47: Nevruz kutlamasındaki demir dövme sahnesi.....	108
Görsel 48: Olcayto'ya ad verildiği sahne.....	109
Görsel 49: Toluğ Bey'in sancağı vermediği sahne.	110
Görsel 50: Olcayto'nun Tegin Noyan'a kılıç çektiği sahne.....	111
Görsel 51: Olcayto'nun Şeyh Malik'in adamlarına kılıç çekmediği sahne.	111
Görsel 52: Olcayto, Şeyh Zeliha Sultan'ın korktuğunu görüp silahını indirdiği sahne.....	113
Görsel 53: Olcayto'nun Sungur Han'ı öldürdüğü sahne.....	113

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1: Günler ve Tanrılar.....	25
Tablo 2: Güneş Tanrısı Ra'nın Am-Duat'taki İlerleyişi.	40

ŞEKİL DİZİNİ

Şekil 1	24
---------------	----

1. GİRİŞ

Araştırmanın amacına, önemine, varsayımlarına, sınırlılıklarına ve tanımına bu bölümde yer verilmiştir.

1.1.Problem

Bütün milletlerin bir inanç sistemine dahil olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Kimi milletler bu inanç sistemlerini kendileri oluşturmuş, kimi milletler içinse bu sistemin semavi olarak geldiğine inanmıştır (Abdurrezzak, 2021, s. 153). Bu oluşan inanç sistemlerinin temeli; kişinin kendi varoluşunu, doğayı ve dahi doğa olaylarını sorgulamasından kaynaklıdır. Yine insanların merak duygusu, ölüm ve ölümden sonraki yaşama olan inancı da etkili olmuştur (Hemşinli &Oruk, 2020, s. 733). Bu inançlar doğrultusunda birçok ritüeller de insanların hayatına girmiştir ve bu ritüellerle dualarını veya ibadetlerini gerçekleştirerek hayatlarında büyük bir alanı kaplamıştır. İnsanlar bu ritüelleri, gün geçtikçe inançları değişmiş dahi olsa da, kültürel anlamda yaşamlarında sergilemeye devam etmişlerdir. Kültürel farklılıklar milletlerin birbirinden ayrışmasını ve kendilerine has bir hayat sürmelerini sağlamıştır (Yeşil, 2013, s. 53).

Her millette olduğu gibi Türk milletinde de çeşitli korkular ve merak duygusuyla bir inanç sistemi gelişmiştir. Örneğin kişiler için gerçekleşen herhangi bir doğa olayının nedenini merak etmeleri ve bu meraklarına cevaben çeşitli açıklamalar yapıp kendi mantıklarına oturtmaları gerekmektedir (Yerlikaya, 2021, s. 2). Bu durum her ne kadar günümüzde bilimle açıklanabiliyor olsa da o dönemde bunu açıklamak oldukça güçtür. O dönemdeki imkansızlıklar buna ulaşılmasını oldukça güçleştirmektedir. Dolayısıyla bu durumun insanların zihinlerinde oturttukları çeşitli mitlerle ifade edilmesi yadırganmamalıdır. Bu mitler ilerleyen süreçte insanlar için artık merakları adına oluşturdukları varsayımlar olmaktan çıkıp nesiller süren ilerlemenin sonucunda artık birer inanç sistemi haline gelmiştir (Ok, 2005, s. 134).

Önceleri uzun yıllar boyunca göçebe bir yaşamı tercih etmiş olan Türkler, bazen ticaret yoluyla, genellikle de savaş yoluyla diğer milletlerle etkileşim

halinde olmuştur. Bu etkileşim hali hiç şüphesiz Türk kültürünü tanıtmada da etkili olmuştur (Özçamça, 2007, s. 181). Türk milleti hakkında Alman Ekonomist Fritz Neumark “Tarihten *Türk milletini çıkarırsanız ortada tarihe dair bir şey kalmaz!*” diyerek Türklerin tarih sayfalarında oldukça fazla yere sahip olduğunu dile getirmektedir (Yavuz & İslah, 2022, s. 223). Tarihi yanında büyük bir kültüre de sahip bir millet olan Türk milleti kültürel anlamda da oldukça büyük bir etki alanına sahiptir.

Türk milletinin girdiği etkileşimler önceleri savaş ve ticaretleyken, günümüzde başka etmenler de bu etkileşime dahil olmuştur. Bu etmenlerden birisi de hiç şüphesiz sanattır. Sanat ile birçok milletin kültürleri hakkında bilgi sahibi olunmaktadır. Edebiyat, heykel, resim ve müzik gibi sanat dalları sayesinde; çoğu millet için kültürlerini anlatma fırsatı oluşmuştur. Kimileri bunu heykel ve resimlerle anlatırken, kimileri müzikle, kimileriye şiir ve hikaye anlatımıyla dünyaya bir edebi eser bırakarak anlatmıştır (Azılıoğlu & Yılmaz, 2021, s. 446).

Lumiere Kardeşler’in 1895 yılında sinemayı insan hayatına sokmasıyla birlikte sanatsal açıdan yeni bir alan daha açılmış ve bu alanda yer almak adına hızla ilerlemiştir. Sinema, sanatın görsel sanatları arasında kendi yerini almıştır. Gerek sembolleriyle, gerek senaryolarıyla, gerekse metaforlarıyla sinema sanatsal açıdan milletlerin kültürlerini film ve dizilerden öğrenme durumunu diğer sanat dallarına nazaran artık günümüzde daha fazla göstermektedir (Tüysüz, 2019, s. 329). Çoğu milletin kültürü, günümüz ve pagan inançları dizi ve filmler sayesinde rahatlıkla öğrenilmektedir. Bunu kimi zaman bir sembolle yaparken, kimi zaman da direkt bir anlatımla yapılmaktadır.

Mitoloji, sanat sayesinde sınırlar dışına çıkarak başka milletler nezdinde de bilinen bir durum haline gelmiştir. Bazı milletlerin mitolojileri, çeşitli sanat dallarıyla anlatılarak başka milletlerin kendileri hakkında bilgi sahibi olması sağlanmıştır. Bu nedenle kişilerin bazı milletlere saygı ve sevgi duymasını sağlamıştır. Örneğin İskandinav mitlerinde bir tanrı olan Thor’un, *Marvel* filmlerinde yer alıp dünyayı kurtaran bir süper kahraman formunda gösterilmesi; İskandinav halklarına bir sempati beslenmesini sağlamıştır (Tural, 2022, s. 486). Yine bir taraftan da *Vikings* dizisi sayesinde de İskandinav halkına duyulan bu sempatiyi, korku ve saygı ile perçinlemiştir.

Yine mitolojik anlatıların filmlerle işlenmesi, milletlerin veya olayların yaşandığı yerlerin daha yakından tanınması amacıyla kültürel ziyarette bulunmaya başlanmıştır. Örneğin mitolojik bir hikayeyi anlatan *Troy* filmi sayesinde, olayın yaşanıldığına inanılan Çanakkale şehrine yerli yabancı birçok turist ziyaretler gerçekleştirmiştir (Sarı, 2019, s. 11). İskandinav ve Yunan mitlerinin film ve dizilerde işlenmesi, milletlere duyulan saygıyı artırırken bir yanda da turizmi geliştirdiği görülmüştür. Türk mitolojisinin de büyük bir panteona ve dikkat çeken mitlere sahip olmasına rağmen film ve dizilerde çok fazla işlenmemektedir.

Son yıllarda, Türk televizyon ve sinema sektöründe yabancı dizilerin ve filmlerin uyarlanması oldukça yaygın bir trend haline gelmiştir. Bu durum, orijinal senaryo geliştirmek yerine daha önceden test edilmiş ve başarılı olduğu düşünülen hikayelerin tercih edilmesine yol açmış olabilir. Ancak bu, orijinallikten uzaklaşma riskini de beraberinde getirmektedir. Kimi zaman da orijinal senaryoların yerine, popüler olan veya daha önce başarılı olmuş hikayelerin tercih edilmesine neden olmaktadır. Bazı izleyiciler, yabancı dizilerdeki hikayeleri ve karakterleri daha çekici bulabilmektedir ve Türk yapımlarında da benzer hikayelerin veya karakterlerin görmek isteyebilmektedir. Bu da yapımcıları, yabancı dizilerden esinlenerek veya onları taklit ederek içerik üretmeye yönlendirmektedir. Türk televizyon ve sinema sektöründe yaratıcı yetersizliklerin varlığı da, orijinal senaryoların geliştirilmesini zorlaştırabilmektedir. Senaryo yazarlarının, yaratıcı ve özgün fikirler üretme konusunda sınırlı olmaları veya risk almaktan kaçınmaları, yabancı dizilerin uyarlamalarının artmasına neden olabilmektedir. Küreselleşme ve dijital iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, farklı kültürler arasındaki etkileşimi artırmıştır. Bu da Türk izleyicilerin, yabancı dizi ve filmlere daha fazla maruz kalmasına ve bu yapımlardan etkilenmesine yol açabilir.

Bu araştırma kapsamında Türk mitolojisinin ve kültürünün, Türk sinemasında nasıl bir yeri olduğu araştırılmıştır. Türk mitolojisindeki unsurların Türk sinemasına nasıl yansıdığı, hangi görsel temsillerle karşılık bulduğu analiz edilip değerlendirilmiştir. Bu çalışma ile örneklem dahilindeki filmlerde Türk mitolojisine dair mitolojik unsurların neler olduğu, bu unsurların filmsel anlatılarda nasıl yer bulduğu ve neleri sembolize ettiğini analiz ederek açıklamayı amaçlamaktadır.

1.2.Amaç

Bu çalışma ile örneklem dahilindeki filmlerde Türk mitolojisine dair mitolojik unsurların neler olduğu, bu unsurların filmsel anlatılarda nasıl yer bulduğu ve neleri sembolize ettiğini analiz ederek açıklamayı amaçlamaktadır. Bu temel amaç doğrultusunda Türk mitolojisinin Türk sineması üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğunun bulgulanması hedeflenmektedir.

Çalışmada bu amacı gerçekleştirmek adına şu sorular sorulmaktadır;

- Mitolojinin sanat dallarına etkisi nelerdir?
- Türk mitolojisi ile Türk kültürü arasındaki ilişki nelerdir?
- Türk sineması incelendiğinde Türk mitolojisine ait hangi unsurlar anlatıya yansımaktadır?

1.3.Önem

Bu çalışma Türk sinemasının amaçlı örneklem yöntemi ile araştırmaya dahil edilen filmlerdeki mitolojik unsurların Türk sinemasında nasıl karşılık bulduğu noktasında bulgular sunulması açısından önemlidir. Araştırma; Türk sinemasında mitoloji üzerinde lisans ve lisansüstü eğitimler veren kurum ve kuruluşlar, sanat ve mitoloji, sinema ve mitoloji ilişkisi üzerine çalışmalar yapanlar için önemlidir.

1.4.Varsayımlar

Bu çalışmada aşağıdaki varsayımlar üzerinden hareket edilmiştir:

1. Türk sinemasında Türk mitolojisine dair temsillere rastlanmaktadır.

2. Türk sinemasındaki temsiller, Türk mitolojik motiflerinde karşılığını bulmaktadır. Dolayısıyla Türk sinemasındaki mitolojik temsillerin, Türk toplumsal yapısı ve mitolojisi arasında bir ilişki vardır.

1.5.Sınırlılıklar

Yapılan çalışmada analiz süreci, konusu, kapsamı ve araştırma süresi bakımından Türk sinemasından amaçlı örneklem yöntemiyle araştırmaya dahil edilen yönetmen tarafından 1977 yılında çekilen “Hakanlar Çarpışıyor” filminin betimsel analizi ve “Hacivat ve Karagöz Neden Öldürüldü” filmlerinin betimsel analiziyle sınırlıdır.

1.6.Tanımlar

Çalışma içerisinde bazı terimlerin tanımları aşağıda belirtilmiştir.

Sinema: Kamera yardımıyla çekilen görüntülerin, ışığın beyaz bir perdeye yansıtılması sonucunda, sesli veya sessiz bir biçimde, birbiriyle ilişkili görsellerin hareketlenerek film adı altında sergilenmesidir (Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu [FSEK] 2014: Madde 5).

Mitoloji: Yunanca kökenli bir kelimedir. “Mitos” ve “logos” kelimelerinin birleşmesinden oluşmaktadır. Mitos kelimesi “hikaye”, logos kelimesi ise “söz/anlatı” anlamında kullanılmış olup “hikaye anlatısı” anlamına gelmektedir (Şanlı, 2019, s. 15).

Kültür: Bir toplum içerisinde yaşayan insanların ahlak, din, bilim, örf, adet, gelenek, görenek, çevre, iktisat, tarih, siyaset ve hukuk gibi birçok konuda birliktelik sağlayarak diğer toplumlardan ayırtıran değerler bütünüdür (Oğuz, 2011, s. 124).

Sanat: Kişilerin bazen de toplumların oluşturduğu, hayal gücü ve yaratıcılığın ön plana çıktığı eserlerin genel adına denir (Akdoğan, 2001, s. 213).

2. ALANYAZIN

2.1. Mit, Mitoloji ve Mitoloji – Din İlişkisi

İnsanlık tarihi boyunca hayatta kalma içgüdüsüyle hareket etmiştir. Dışarıda kalmış, ailesinden yahut çevresinden kimseler avcı hayvanlara yem olmuş, ölmek için barınak yapmıştır (Öztürk & Şimşek, 2019, s. 16). Ya da havalar soğumuş, çevresindeki kimseler ölmüş, kendisi de ölmek için yiyecek yapmıştır (Yeşilçayır, 2022, s. 60). Yine açlıktan ölmek için avlanmaya çıkmış ya da meyveleri toplayarak yiyecek bulmaya çalışmıştır (Akın, Özkoçak, & Gültekin, 2015, s. 35). İlerleyen süreçte bir yerden bir yere göç ederken yiyeceklerini yetiştirmek için çaba sarf etmiş, yerleşik hayatta tarım yapmaya, hayvanları evcilleştirip yetiştirmeye başlamıştır. Temel içgüdü olan hayatta kalma içgüdüsü için düşünmeye başlamış ve şu anki formuna gelmiştir (Öztürk & Şimşek, 2019, s. 17).

Geçmişten bugüne kadar ölüm hali, ölüm düşüncesi insanın zihninde mutlaka yer etmiştir. İnsanların; sevdikleri kimselerin yanından ayrılma durumu, dün görürken bugün görememe durumu, kendisi için akıl almaz bir durumdur (Zafer, 2019, s. 65). İnsanlar bir toplum içinde birçok ortak durumları yaşamaktadır. Dünya’da geçtiğimiz yıllarda büyük bir salgın olan Covid-19 salgını birçok kişi yaşamıştır ama yaşamayan kimseler de vardır. Ya da nezle hastalığını hiç yaşamayan bir kimse ya da toplum illaki olmuştur. Ama tüm insanlığın gün sonunda kesinlikle ortak olarak yaşayacağı tek kavram ölümdür (Turhan, 2021, s. 85-86). Sonsuza kadar yaşayan herhangi bir insan yoktur. En azından bugüne kadar bin yaşında bir insan görülmemiştir. İnsanlar hayatı boyunca birbirleriyle ortak olarak yaşayacağı tek hakikat hiç şüphesiz ölümdür (Karaaziz, 2023, s. 2). Ölümü ve ölümden sonraki yaşamı da yine insanoğlu sürekli merak etmiş ve bu merak üzerine kendi içlerinde cevaplar bulmaya çalışmışlardır (Erbuğ, 2021, s. 50).

İnsanoğlu sürekli bir şeyleri merak edip onun üzerinde düşünmüştür. İnsanoğlunun merakı sayesinde özellikle teknoloji, sanat, bilim ve daha fazlası adına birçok konuda gelişmeler olmuş ve olmaya devam etmektedir. Gördükleri hemen her şeyi merak edip bir şekilde kendi aklında oturtmak için açıklamalar

bulmaya odaklanmıştır (Yerlikaya, 2021, s. 2). Özellikle bir topluluk, bir kavim olduktan ve de bir diğer tabirle rahatlığa kavuştuktan sonra, tıpkı bir bebeğin biraz büyüüp etrafı keşfetmeye çalıştığı gibi, sorgulamaya ve arayış içerisine girmeye başlamıştır. Bu arayışın tetiklenmesi hiç şüphesiz korkudan meydana gelmiştir (Hemşinli & Oruk, 2020, s. 733). Örneğin, bir sel olduğu zaman, bir volkan patlaması yahut bir deprem meydana geldiği zaman ya da en basit haliyle bir şimşek çaktığı, bir alana yıldırım düştüğü zaman haliyle korkmuş ve bunun nedenini kendi içerisinde aramaya başlamıştır (Şahin, 2019, s. 119). Kendi içlerindeki bu arayışın sonucunda ise ulu bir kuvvetin, bir gücün olduğunu ve onlara uyarıda bulunduğunu düşünmüşler (Yüksel, 2021, s. 68). Kimisi depremlerin nedenleri olarak Poseidon'un elinde tuttuğu üç uçlu mızrağını bir vuruşuyla kıyılardaki kayalıkları yerinden oynatarak oluşturduğunu düşünmüştür (Turak, 2018, s. 37). Kimisi de Zeus'la savaşı sonucunda bitap düşen Typhon'un üzerine Zeus'un Etna Dağı'nı koymasının sonucunda, Typhon'un öfkeli haykırıışlarının volkan patlamalarına dönüştüğünü düşünmüştür (Şanlı, 2019, s. 37-38).

Bu düşünceler her ne kadar şu an için garipseniyor olsada, o dönemin insanları bunlara inanmış ve bu hikayeleri nesilden nesile aktarmaya, inandıkları bu tanrılara kurbanlar vermeye (Ercan, 2023, s. 133), onlar adına İskandinav halklarında olduğu gibi savaşmaya devam etmişlerdir (Elhüseyni, 2012, s. 247). Örneğin, Vikingler savaşacak, ölecek ve sonucunda Valhalla'ya (Görsel 1) giderek Odin'in sofrasında şarap içip etrafındaki efsanevi kahramanlarla tekrar savaşarak hayatın keyfini çıkaracaktır. Çünkü onlar savaşçılardır ve hayatları yağmayla ve savaşmakla geçmektedir. Hayatları boyunca en çok keyif aldıkları şey, iyi ve güçlü savaşçılarla savaşmaktır ve Valhalla onlar için bulunmaz bir ganimettir. Odin'in sofrasında yemek yiyip, birlikte savaşp, gün sonunda da Ragnarok geldiğinde Odin'in safında kılıç sallayacakları günü bekleyeceklerdir (Özkan, 2018, s. 75).

Görsel 1: İskandinav mitolojisinde olan savaşçıların gittiği Valhalla'nın bir tasviri.

Kaynak: Elhüseyni, 2012:246-247.

Mitoloji, mitlerden oluşan bir takım inanç felsefelerinin bütünü olarak tanımlanmaktadır (Bölükbaşı, Türk Mitolojisi Atlası, 2023, s. 12). Leeming (Mitoloji Kahramanın Yolculuğu, 2020, s. 15) miti açıklarken cümlesine “Başlangıçta söz vardı” diye başlamış, Daniels futbol maçlarında edilen tezahüratlara benzetmiştir (Bir Nefeste Dünya Mitolojisi, 2021, s. 10). Armstrong ise uzaya yolculuğun ve ayda yürümenin bir zamanlar ancak mitler sayesinde gerçekleştiğini belirtmiştir (Mitlerin Kısa Tarihi, 2006, s. 8). Her şeyin başlangıcı olan mitler zamanla mitolojilere, mitolojiler ise inançlara evrilmiştir (Armstrong, 2006, s. 18). Mitler kulaktan kulağa yayılan, insanlar arasında anlatılan hikayeler bütünüdür. İnsanlar kültürlerine göre doğa olayları gibi çeşitli durumlar için anlattığı hikayelerdir (Gündoğan, 2021, s. 11). Mitler ve efsaneler birbirlerine çok fazla benzetilse de birbirlerinden farklıdır. Efsane ile mitlerin arasındaki en büyük fark ise zamandır. Mitlerde herhangi bir zaman kavramı ortada yokken, efsanelerde bir tarihte yaşayan bir kişi ve bu kişinin yaşadığı zaman aralığının bilinmesi durumudur (Price, 2011, s. 17). Örneğin Osman Bey’in rüyasında gördüğü göğsünden yükselen büyük ağaç (Çetin, 2012, s. 51) bir efsane iken, her yer su ile kaplıyken Dünya’yı oluşturmak adına Çagan Şugut’u (Erlik’i) denizin

dibine toprak bulmaya gönderen Oçurman'ın (Ülgen'in) hikayesi (Bayat, 2022, s. 60) bir mittir.

2.1. Mit ve Mitoloji İlişkisi

Mitoloji kelimesi Yunanca kökenli bir kelimedir. “Mitos” ve “logos” kelimelerinin birleşmesinden oluşmaktadır. Mitos kelimesi “hikaye”, logos kelimesi ise “söz/anlatı” anlamında kullanılmış olup “hikaye anlatısı” anlamına gelmektedir (Şanlı, 2019, s. 15). Bu hikayeler milletlerin inançlarını oluşturmuş, çeşitli tanrıları meydana getirmiştir. Bu tip inanışların bulunduğu birçok millet çeşitli ritüellerle tanrılarını mutlu edebileceklerini düşünmüşlerdir (Ercan, 2023, s. 134). İnsanlar, inandıkları tanrıların da yüceltmek amacıyla bir çok hikayeler ve destanlar anlatmışlardır. Kimileri bunları yazıya döküp kendisinden sonra gelenlere tanıtmak ve hatalarından ders alması adına aktarmış (Ingemann, 2016, s. 15), kimileriye konar-göçer yaşadıkları için bunları kulaktan kulağa anlatmıştır (Daniels, 2021, s. 15). Mitoloji bir toplumun kültürlerini gösteren olmazsa olmaz hikayelerdir (Akıncı B. S., 2017, s. 2). Bir halkın ülküleri ve dini duygularını gösteren bu hikayeler, o milletin edindiği ve savunduğu kültürü sembolize etmektedir. Bu söylenceler ölümün nasıl olduğunu, insanların köklerini, bunların yanında da doğa olaylarının nasıl oluştuğunu; tanrıların özelliklerini ya da ne görev yaptıklarını anlatarak veya efsanevi kahramanlık öykülerini göstererek bir evren sağlamaktadır (Gözlü, 2021, s. 174).

Destansı hikayeler de bu mitlerin içerisinde olabilmektedir. Mitoloji geniş bir evrenin bir kısmının insanlardan oluştuğunu anlatmaktadır (Özhancı, 2022, s. 516). Canlıları kainatın bir zerresi olarak nitelendirmekte ve yaşamın içindeki esrareniz ve heybetli her şeye saygı duymaktadır. Bu kahramanlık öyküleri ve milletlerin harslarının yani kültürlerinin ilerlemesi, başka milletlerin kültürlerine de bağlıdır (Batuk, 2009, s. 29). Milletlerin bu bağlılığı tam olarak birbirleriyle olan iletişimden gelmektedir. Kahramanlık öyküleri kişilerin kainattaki konumunun yanında, insanlığın kendi benlikleriyle, nasıl oluştuklarıyla ilgili suallere yanıt vermektedir. Şu anki toplumdan daha da az gruplarca yaratılsalar da, bir fikri olan her insanoğlunun soracağı bazı sorulara yanıt vermektedirler. Bu sorular; Kimim ben? Bu koca kainatta neden varım? Bu kainattaki benim yerim neresi? Nasıl yaşamımı idame ettirebilirim? Önce aileme, yaşadığım bu topluma

ve benliğime, sonrasında da bu koca kainata karşı yapmam gereken şeylerle bireysel isteklerim arasındaki dengeyi nasıl oluşturabilirim? Ölüm denen bir gerçek var ve ben bu gerçeği kendime ne anlatarak biraz olsun kabullendirebilirim? Bu tarz sorulara verilen yanıtlar genelde mitolojik hikayelerdir (Rosenberg, 2003, s. 17).

Mitolojik anlatıların çıkış noktası yine hiç şüphe yok ki meraktır. İnsanlık varoluşundan bu yana merakı nedeniyle yaşam gibi, ölüm gibi ya da doğa ve toplum içerisindeki ilişkiler gibi birçok konunun çözümü için fikir yürütmektedir (Önal, 2020, s. 300). Doğusundan batısına, kuzeyinden güneyine kadar yeryüzündeki tüm insanlar asırlarca kafalarındaki soruları çeşitli hikayelerle yanıtlamışlardır. Gerek kendi devletlerinde refah içerisinde yaşayan milletler olsun, gerekse dünyanın en ücra köşesindeki yerliler olsun bütün insanlık, gördüklerinden yola çıkarak tahminlerde bulunmuşlar ve kendilerine ait yaratıcılar, ruhlar ya da canavarlar yaratarak çeşitli hikayeler söylemişlerdir (Arslan, 2019, s. 98). Bu söylenceler toplumların mitlerini oluşturmuş ve insanlığın her bir milletinin başarılarını ya da dertlerini hikayeletirmişlerdir. Bu hikayeletirme kimi zaman insanları korkutmak için anlatılmış, kimi zamansa kişinin yaşamı içerisinde o kahramanların yaptıkları hatalardan ders çıkarmak için anlatılmıştır (Daniels, 2021, s. 9).

Adalet arayışı söylenceler için bir başka nedendir. İnsanlığın bir araya gelmesiyle birlikte aslında en büyük arayışlarının adalet kavramı olmasından kaynaklı olarak, güçlünün güçsüzü ezmemesi adına bir takım kurallar konulmak istenmiştir. Bu kurallara uymak istemeyen güçlü kimseleri de durdurmak ancak ve ancak tanrılarla mümkündür. Eğer bir kimse başka bir kimseye kötülük yaparsa, insanları kandırırsa; Türklerde “*Kızıl Tamu*”ya (Güngör & Köylü, 2017, s. 32,33), İskandinavlarda “*Helheim*”e (Çatal, 2021, s. 156), Yunanlarda ise “*Tartaros*”a gönderilmekte ve sonsuz bir azapla karşı karşıya gelmektedir (Uncu, 2011, s. 66). Bu yüzden ölümden sonraki hayatı huzurlu geçirmek isteyen kimseler iyi bir insan olmak için çaba sarf etmelidirler. Yoksa tanrılar o kimseleri büyük azaplarıyla beklemektedirler.

Hayalgücü ise mitolojinin son noktasıdır. Eski zamanlarda insanların hayatlarında büyük bir yer edinen söylenceler kişinin hayallerinden oluştuğu için,

dinleyen insanların daha çok aklına kazınmasını sağlamaktadır. Örneğin bir anne çocuğuna insanlara yalan söylemenin çok kötü olduğunu olduğu gibi anlatırsa çok bir etkisini göremeyecektir lakin çocuğunun hayal dünyasına girebilirse ve oraya insanlara yalan söylediğinde başına kötü bir şey gelen bir insanı anlatırsa çocuk bir daha yalan söylememeye özen gösterecektir (Daniels, 2021, s. 12). Çocuğuna sırf böylesi daha doğru olduğu için diğer çocuklarla iyi geçinmesini öğütleyen bir annenin, çocuğunun davranışlarında değişiklik yaratması olası değildir. Oysa aynı mesaj eski bir hikayenin içine yerleştirilirse, tuhaf bir biçimde, çocuğun ilişki kurabileceği elle tutulur bir hale bürünür: Eğer diğer çocuklarla iyi geçinmezsen, büyükçe bir dağda yaşayan ve oldukça büyük olan ve de yıldırımlar taşıyan bir Yunan tanrısı olan Zeus bundan hoşlanmayacaktır.

Toplumdan topluma anlatılan söylencelerin verdiği cevaplar değişmiş olsa da milletlerin kendi aralarında birbirine benzeyen mitlerin fazlalığı yadsınamaz bir gerçektir (Hafizoğlu, 2022, s. 228). Bu benzerliklerden en barizi hiç şüphesiz gökyüzü ve yeryüzü tanrılarını anne baba formuna benzetmeleridir. Her insan bir anne ve bir babadan oluştuğu gibi doğa da bir anne ve bir babadan oluşmaktadır. Örneğin Yunan mitolojisinde *Gaia* (Toprak Ana) (Seemann, 2022, s. 15), ya da Japon mitolojisinde *İn* ve *Yo* (Şanlı, 2019, s. 89) bu tanrılara birer örnektir. Yine insanların yaratılışında da yaratıcı, genellikle ağaç ya da çamur gibi yeryüzünde bulunan maddelerden oluşturmaktadır (Hafizoğlu, 2022, s. 223). Genel olarak bu yaratıcılar dünyayı yaratırken mutlaka bir kez dünyayı sel gibi doğal afetlerle yaşamı sona erdirmektedir. Kelt mitolojisindeki Lardhların ölümü (Rosenberg, 2003, s. 404), Sümer mitolojisindeki tanrılarının grevi sonucunda oluşan tufan (Kramer, 1999, s. 46) buna bir örnektir. Doğadaki bütün canlıların yaşam evreleri gibi tüm kainatta bu yaşam evrelerinden geçmektedir.

Kainatta tıpkı tüm canlılar gibi doğup büyümekte, gelişmekte ve ölmektedir. Yaşamın sonunda ölüm, ölümün sonunda da tekrar bir doğuş gerçekleşmektedir. Hemen hemen tüm hikayelerde bütün kahramanlar sıra dışı bir şekilde doğar, inanılmaz bir gücü vardır, canavarları ya da düşmanlarını öldürür, halkın kahramanı olur ve mutlak son olan ölüm onun için çok da tahmin edilemeyecek şekilde gelmektedir. Henüz çocuk yaşta bir aslanı çıplak elle öldürebilen, gençliğinde Hera tarafından verilen on iki görevi başarıyla yerine getiren Herakles, karısının Herakles'i kıskanması sonucunda giydiği kanlı gömlekle

yanarak ölmesine çok üzülerken kendisini yakarak intihar etmiştir (Elhüseyni, 2012, s. 164-165). Ölüm kavramından yola çıkarak yine üzerinde yaşadığımız bu dünyada yaşayan canlıların inandığı tanrıların hepsi; düşüncelerinden, tavırlarına ve hatta konuşma tarzlarına varasıya kadar her şeyiyle insanlar gibidirler. Yine bu tanrılar tıpkı insanlar gibi kimi milletlerin tanrılarının ölümlülere karşı tavırları farklıdır. Kimi milletlerin bazı tanrıları insanların saygılı tavırlarından dolayı onları sever ve hayatlarını kolaylaştırırken (Yıldız M. A., 2020, s. 123), kimi milletlerin tanrılarıysa insanların yaşamlarını kaderlerine bağlamışlardır (Kozan, 2014, s. 246). Hayatı kolaylaştırmaya en güzel örnek Türk Panteonundaki Ülgen figürü (Görsel 2) gösterilebilir.

Görsel 2: Türk Panteonundaki İyiliğin Temsili Olan Ülgen'in Yardım Etmek İçin Bir İnsanı Dinlediği

Tasviri

Bölükbaşı, 2023: <https://www.artstation.com/artwork/w09ALZ>

Mitoloji için kısaca; evrenin yaratılışı gibi çeşitli göksel durumları, doğa içerisinde gerçekleşen deprem, sel gibi doğa olaylarını, insanın nasıl yaratıldığını ya da nasıl varolduğunu, çeşitli tarihi olayları, doğa üstü güçlerle bezendirerek anlatılan hikayeler bütünü denilmektedir (Ocak, 2009, s. 139).

2.2. Mitoloji – Din İlişkisi

İnsanlar merakları sayesinde gelişmiş, kültürlenmişlerdir. Merakları sayesinde ateşi bulup yedikleri yemekleri pişirerek yemişler, merakları sayesinde bir elmanın düşüşünden yer çekimini bulup insanlığın gelişmesinde önemli bir pay sahibi olmuşlardır. Merak duygusu insanların varoluşundan bu yana gelen bir duygudur (Önal, 2020, s. 299). Örneğin bir çocuk, konuşmaya başladıktan sonra etrafındaki her şeyi sorgulamakta, ne olduğunu öğrenmeye çalışmaktadır. Bu aslında her insanın içerisinde var olan merak duygusundan kaynaklıdır. Merak duygusu etraftaki çeşitli faktörlerce aktifleşen bir duygudur (Çelik & Topçuoğlu, 2017, s. 1222).

Bu meraktan dolayı başlayan arayışlar bir yerden sonra mitleri ve bu mitler de ilerleyen süreçte inançları oluşturmuştur. İnsanlar kendi içlerinde neden burada olduğunu, Dünya'nın nasıl oluştuğunu ve daha dün gördüğü ama bugün hiç kıpırdamadan yatan, yani ölen insanların nereye gittiğini merak etmişler ve bu konuda yine kendi içlerinde açıklamalar yapmışlardır (Yüksel, 2021, s. 72). Büyük bir çoğunluğu; ölen insanların iyi olanlarının cennete, kötü olanlarının da cehenneme gittiğini düşünmüşlerdir. Bu iyiliğin veya kötülüğün cezası bu dünyada ya da öldükten sonraki gidilecek olan dünyada tanrılar tarafından verileceği düşünülmektedir (Kahya, 2018, s. 65). Bu dünyada verilecek olan ceza hastalık gibi, işlerin rast gitmemesi gibi çeşitli durumlarla olduğu düşünülmektedir. Örneğin, Türk Altay inanışlarında yalan söylemenin sonucunda Yer İyesi'nin yutacağına inanıldığı bilinmektedir. Yine yalan yere söz vermek, sözünü tutamamak ya da tutmamak; insanın en büyük suçlarından. Bu tarz suçlar tanrı tarafından kolay kolay affedilmemekte ve Yer İyesi tarafından yutulmaktadır. Yine “Yer yutsun!” bedduası yalan yere edilen sözlerin cezası olduğu için en büyük beddualardandır (Zaripova Çetin, 2007, s. 6).

Yine hukuk sistemi de henüz gelişmediği için güçlü olanın güçsüz olanı ezebilmektedir. İnsanlar tarafından yapılan bu tip kötülüklerin önlenmesi için gerekli olan yasalara uyulmadığı takdirde hiç şüphesiz ilahi bir güç tarafından cezalandırılacaklarına inanmaktadırlar (Küçüktaşdemir, 2017, s. 112). Bu inanç sisteminin o kadar güçlü olduğu toplumlar vardır ki canlı cansız her şeye saygıyla hareket etmenin elzem olduğu görülmektedir. Örneğin eski Türklerde bir kimse

yere düşüp ayağını incittiğinde orada bulunan ruhlar tarafından cezalandırıldığına inanmaktadır. Ayağını incittiği alana çeşitli yiyeceklerle saç yapmakta ya da demirden oluşan bir aleti (çivi gibi) çakmaktadır. Bu kimse bunu yaparken de bir ritüel eşliğinde yapmaktadır (Zaripova Çetin, 2007, s. 6).

Günün sonunda bakıldığı zaman insanların merakları ve bu meraklardan doğan korkularıyla inandıkları ilahi güçler bugün bir hikayeler bütünü olarak geçiyor olsa da o zaman onlar adına bir inanç olarak görülmektedir. Bu inançları sayesinde yaşadıkları toplumlara bir nizam gelmiş ve bir arada yaşayarak çoğalmışlar ve birbirlerine sıkı sıkıya bağlanmışlardır (Küçüktaşdemir, 2017, s. 126).

Kutlu gördükleri, yüce bir soya sahip olduğuna inandıkları kimseler de hiç şüphesiz vardır. Genel anlamda hükümdarlarının kanını kutlu görmüşler ve onların sözlerini tanrı buyruğu olarak düşünmüşlerdir. Örneğin, Antik Mısır'da firavunların tanrı soyundan geldiğine inanılarak kanları kutsal sayılmış ve bu nedenle de kanı bozmamak adına enest evlilikler meydana gelmiştir (Güzel, 2021, s. 258). Bu enest ilişkiler sonucunda da doğan çocukların büyük bir çoğunluğunda normal olarak engelli doğmaları da elzem bir durum haline gelmiştir.

Dünya üzerinde yaşayan ne kadar toplum varsa, o kadar da mitolojik unsur vardır. İnsanların merak duygusu, ölümden sonrasını da merak etmiş; kendi iç dünyasında inandığı birçok hikayeyi de inanç olarak kabul etmiştir. Hayatı boyunca kabul gördüğü bu hikayeleri de nesilden nesile aktarmış, toplumlar arasında da çeşitli alış-verişler olmuştur (Baldıran, 2012, s. 5). Örneğin Yunan mitolojisinde Antik Yunan'ın büyük kahramanları, Antik Yunan'ın devamı niteliğinde olan Roma imparatorluğunda da isimleri değişerek aynen devam etmiştir. Zeus, Mars olmuş; Afrodite, Venüs olmuştur (Daniels, 2021, s. 169).

Yine hemen hemen her söylencede bir yaratılış hikayesi mevcuttur. Türklerde dünya bomboşken ve her yer su iken büyük Kayra Han'ın büyük oğlu Ülgen'in "Yaratılsın yer!" demesiyle dünyayı yaratmış (Çoruhlu, 2022, s. 158); İskandinavlarda da Odin kardeşleriyle birlikte öldürdüğü her yeri kaplayan koca dev Ymir'in vücut parçalarından "Midgard"ı, yani bilinen dünyayı yaratmıştır (Daniels, 2021, s. 192).

2.3. Antik Yunan Mitolojisi

Mitoloji denilince akla ilk gelen söylenceler hiç şüphesiz Antik Yunan söylenceleridir. Daha önce de bahsedildiği üzere mitoloji ismi dahi Yunanca mitos ve logos isimlerinin birleşmesinden meydana gelmiştir (Şanlı, 2019, s. 15). Milattan önce 9. yüzyılda Homeros'un yazdığı kahramanlık şiirleriyle başlayıp, pagan inançlarının sonuna doğru devam etmektedir (Sarıboğa & Akıncı, 2017, s. 3). Yunan Mitolojisinden etkilenen birçok millette vardır. Roma mitolojisi buna en büyük örnektir.

Mitler Antik Yunanlıların tabiat ve yaradılış anlayışını gösteren hikayeler bütünü olarak bilinmektedir. Sonrasında felsefenin gelişmesiyle her ne kadar azaldığı söylene de felsefeden önceki dönemlerde varoluşun nasıl olduğunu bu söylenceler sayesinde tahmin yürüttükleri söylenmektedir. Homeros ve Hosiodos'un yazdığı şiir ve hikayelerde bu panteonun nasıl ortaya çıktığı gösterilmektedir (Yıldız, 2020, s. 115).

Hephaistos ve Prometheus isimli tanrıların çevresinde, ateşin bulunmasıyla birlikte yazıya dökülen metinlerde Yunan mitolojisine rastlanmaktadır (Çelik, 2021, s. 306-307). Homeros ve Hesiodos Yunan tanrılarını yazıya aktarmış, hatta Heseidos tanrıların soy ağacını da oluşturarak bugün ki halini getirdiği de söylenmektedir (Demiralp, 2011, s. 216). Antik Yunan mitolojisi söylenceleri de yine evrenin oluşumundan başlayıp, tanrıların oluşumuyla ilerlemekte ve insanların oluşumuyla devam etmektedir.

“Her şeyin başlangıcında kaos vardı.” diye başlamaktadır. Gaia (Toprak) bu kaosta oluşuvermiştir. Gaia evlatları rahat yaşasın diyerek üzerinde bir habitat yaratmak istemiştir. Önce eşi olan Uranos(Gök)'u yaratmış; sonra dağları, tepeleri yaratmış ve denizi yani Pontus'u yaratmıştır (Kershaw, 2022, s. 44-46). Uranos ve Gaia'nın çocukları olmuştur ama hepsi birbirinden farklı tiptedir. Uranos çocuklarına hiç iyi davranmamaktadır. Bir gün Gaia kocasına kızar ve çocuklarına ondan kurtulmak gerektiğini anlatır. Kronos bunu yapmayı kabul eder ve babası Uranos'un erkeklik uzvunu kesip denize atar. Denize attığı parçalardan Afrodite meydana gelir (Uzun Aydın, 2019, s. 138). Kronos kardeşi Rhea ile birleşmiştir. Rhea'nın doğurduğu tüm çocuklarını teker teker yemiştir. Rhea en son doğan oğlu Zeus'u Gaia sayesinde saklamayı başarır. Gaia Rhea'yı Girit'e götürür ve orada

doğum yapmasını sağlar. Tam doğum gerçekleşmiştir ki Kronos gelir ve Rhea'nın elindeki kundağı direkt midesine indirir. Ama Kronos gelmeden çocuğu saklamayı başarmışlardır. Gaia oğlunun da aynı babası gibi olduğunu görünce Zeus'u yetiştirir. Büyüdükten sonra Zeus babasına karşı girdiği savaşta galip gelir ve babası Kronos'u kardeşlerini yuttuğu mağaraya zincirler. Kronos'un yanında olan kimselere de cezalar verir. Mesela Atlas'a tüm dünyanın yükünü verir (Şanlı, 2019, s. 34-36).

Zeus babasının karnından kurtardığı kardeşleriyle birlik olur. Poseidon denizlerin tanrısıyken Hades yeraltı tanrısı olur. Zeus ise baş tanrı olarak göğün tanrısı olur ve bu artık geri dönülmez bir anlaşma olarak kalması için kardeşler birbirlerine söz verirler (Seemann, 2022, s. 138). Toprağa ise üç tanrı da hükmedebilecektir. Toprakta bir olay gerçekleştiğinde üçünden birisi oraya yakınsa ve hüküm vermişse o hükme herkes uymak zorundadır.

2.3.1. Hades

Hades (Görsel 3) yerin altında yaşadığı için yeraltı zenginliklerinin hepsi de Hades'e aittir. Sonrasında sembolü de olacak olan miğferi Kykloplar kendisine hediye etmiş, bu miğfer sayesinde de görünmez olduğu için ismine "görünmez" anlamına gelen Hades denilmiştir. Hades'in bulunduğu yerde ne bir bitki yeşerebilmekte, ne bir ağaç kök salabilmekte, ne de ışık namına bir şey girebilmektedir. Yeraltı dünyasının bittiği yerde, yerin en dibinde bir şatosu da mevcuttur. Styks isimli bir ırmağı vardır ki anlatılara göre Tartaros'u, yani cehennemi, yedi kez dolaşan bir uzunluğu vardır. Bütün tanrılar büyük bir yemin edecekse yeminlerini Styks ırmağı üzerine edilmektedir (Akman, 2020, s. 45).

Görsel 3: Tanrı Hades (Pamukkale).

Şirvan, 2014: 99

2.3.2. Poseidon

Poseidon denizlerin, okyanusların ve tatlı suların ayrıca atların ve depremlerin tanrısıdır. Tasvirlerinde üçgen asası olan güçlü, siyah saçlı bir adam olarak gösterilmektedir. Poseidon'un birçok ilişkisi vardır. Mitlerde çok çapkın bir tanrı olarak anılmaktadır. Ne yapacağı çok da tahmin edilemeyen, öfkeli ve kıskanç bir tanrıdır. Başta denizciler olmak üzere eski insanlar birçok festival düzenleyerek Poseidon'a onu memnun etmek için uğraştığı söylenmektedir (Sears, 2022, s. 68).

2.3.3. Afrodit

Zeus ve Kronos'un savaşının sonucunda, Zeus Kronos'un erkeklik uzvunu denize atar ve denizde bir anda köpürmeler oluşup anlatıya göre Kıbrıs tarafında Afrodit meydana gelir (Demiralp, 2011, s. 101). Kimi anlatıda Afrodit aşk tanrıçasıyken (Sears, 2022, s. 133), kimi anlatılarda bereket veya bahar tanrıçası olarak da bilinmektedir (Seemann, 2022, s. 53). Özellikle Truva Savaşı anlatılarında çok büyük rolü olan Afrodit, Helen ve Paris'in birlikte kaçmasına yardımcı olduğu için o büyük savaşın başlamasına sebep olan tanrıça olarak da bilinmektedir (Kershaw, 2022, s. 359). Afrodit Hephaestus ile evli olarak anlatılmaktadır. Afrodit ölümlülerin ve ölümsüzlerin en güzeli olmasına rağmen kocası, onun aksine, olabildiğince çirkin ve bayağı birisi olarak gösterilmektedir. (Sears, 2022, s. 133).

2.3.4. Ares

Ares, Zeus ve Hera'nın çocuklarından birisidir. Bilgeliğini tanrıçası olarak bilinen Athena'nın aksine Ares; çok sinirli ve kuvvetlidir. Anlatılarda savaşın tanrısı olarak geçmektedir (Seemann, 2022, s. 47). Olympos Dağı'nda yaşayan 12 tanrıdan birisi olan Ares'ten anne babası dahil kimsenin hoşlanmadığı anlatılmaktadır. Bunun en büyük nedeniyse oldukça gergin ve kana susamış bir şekilde savaş istediği gösterilmektedir (Daniels, 2021, s. 137). Kardeşi Athena'nın ve savaş niteliklerinin aksine Yunan Mitolojisinde Ares'in çok zeki olmadığı da aktarılmaktadır (Sears, 2022, s. 122).

2.3.5. Athena

Anlatıya göre Zeus eşi sinek haline getirip Metis'i yutar. Yuttuktan sonra kafasının ağrısına dayanamaz ve Hephaistos'tan kafasını bir balta yardımıyla yarmasını ister. Hephaistos istediğini yapar ve Zeus'un kafasından zırhlı bir halde Athena çıkmıştır (Sears, 2022, s. 104). Ares'in kız kardeşi Athena, Truva Savaşı'na kadar ilerleyen güzellik yarışmasında Afrodite'le birlikte yarışan bir tanrıça olduğu aktarılmaktadır (Kershaw, 2022, s. 358). Ares kadar usta bir savaşçı olsa da Ares'in aksine sorunları konuşarak, akıl ve mantık yoluyla çözüme kavuşturmaya çalışan bir tanrıça olarak bilinmektedir. Edebiyat ve felsefe gibi birçok sanatla da haşır neşir olduğu kaynaklarda belirtilmektedir (Sears, 2022, s. 104).

2.3.6. Apollo

Apollo anlatılarda, Zeus ile dişi titan Leto'nun oğlu ve bakire tanrıça Artemis'in ikiz kardeşi olarak geçmektedir (Kershaw, 2022, s. 70). Kehanet, okçuluk ve müzik tanrısı olarak tanıtılmaktadır (Kershaw, 2022, s. 71). Apollo; zeki, nazik ve güçlü bir olimpiyat tanrısı olmasının yanı sıra, uzun boyu, koyu teni ve hafif dalgalı saçlarından dolayı antik çağda ideal erkek güzelliği olarak da kabul edilmiştir. Heykellerinde genellikle yay tutan yakışıklı bir adam olarak karşımıza çıkmaktadır (Sears, 2022, s. 111).

2.3.7. Hera

Homeros'un anlatısına göre Hera, Kronos ve Rhea'nın kızlarından birisidir. Zeus'un hem kız kardeşi, hem de eşi olduğu anlatılmaktadır. Görkemli bir düğünle Zeus'la evlendiği söylenmektedir. Hera'da tıpkı Zeus gibi hava ve atmosferi temsil etmektedir (Seemann, 2022, s. 28). Ayrıca Hera evli kadınların koruyucusu olarak da bilinmektedir. Bunun yanında kıskanç, öfkeli ve kinli olduğu da anlatılarda yer almaktadır (Baldıran, 2012, s. 89).

2.3.8. Demeter

Demeter, Yunan mitolojisinde bereket, meyve ve hasat tanrıçası olarak bilinmektedir (Sears, 2022, s. 98). Anlatılarda Rhea ve Kronos'un kızı olarak geçmektedir. Bir toprak tanrıçası olduğu için, dünyaya yakın olmak istemektedir. Bu nedenle Olimpos'ta fazla zaman harcamadığı söylenmektedir (Seemann, 2022, s. 131). Demeter genellikle nazik ve cömert bir tanrıça olduğu aktarılmaktadır. O, insanlara yaşamaları için ihtiyaç duydukları tahıl ve yiyeceği verdiği için eski insanlar tarafından sevilen bir tanrıça olarak anlatılmaktadır (Sears, 2022, s. 99). Demeter ile ilgili en önemli ve ünlü efsane Hades'in güzel kızı Persephone'yi yeraltı dünyasına kaçırdığı efsanedir (Cox, 2022, s. 35).

2.3.9. Artemis

Yunan mitolojisinde Artemis, Leto ile Zeus'ın kızı, Apollo'nun ikiz kardeşidir. Artemis, okçuluk ve av tanrıçası olarak bilinmektedir (Daniels, 2021, s. 132). Kardeşi Apollo'ya ve annesi Leto'ya çok sadık olduğu anlatılmaktadır (Sears, 2022, s. 127). Artemis, avcılık ve okçuluğun tanrıçası olmasının yanı sıra doğum sancıları tutan annelerin koruyucusu ve doğum tanrıçası olarak bilinir (Baldıran, 2012, s. 95).

2.3.10. Dionysos

Yunan mitolojisindeki şarap ve sarhoşluk tanrısı Dionysos, Zeus ile Semele'nin oğlu olarak tanıtılmaktadır. Öğretilerinin bir kültü olarak şarap, dans ve eğlence en çok öne çıkanlardır. Bu dini uygulamalarda pek çok aşırılık ve insan

karşıtı davranışlar görülebilmektedir. Bu ritüellerin önümüzdeki yıllarda gelişecek olan tiyatro sanatının temelini oluşturduğuna inanılmaktadır (Sears, 2022, s. 116).

2.3.11. Hermes

Yine gezginler, hırsızlar, haberciler, sporcular, müzisyenler gibi birçok farklı toplumsal grubun efendisi olarak Hermes (Görsel 4) anlatılmaktadır. Zeus ile Maya'nın çocuğu olarak aktarılan Hermes, diğer tanrılar tarafından çok sevilen bir tanrı olarak bahsedilmektedir. Bunun nedeni Olympus'ta kendisine verilen işi ustaca ve hızlı bir şekilde yapıyor olmasıdır (Seemann, 2022, s. 57). Tasvirlerinde genellikle kenarları uzunca bir şapka takmaktadır. Ayakkabılarının kenarlarında haberci olduğu için hızlı gittiğini göstermek adına kanatlar takılıdır. Haberci olduğu için elçileri andıran eşyaları ve kafasında iki yılanın taç şeklini aldığı bir taç vardır. Oldukça genç ve sportif görünümlüdür (Sears, 2022, s. 143).

Görsel 4: Firenze Bargello müzesinde bulunan Giovanni de Bologna'nın (1529-1628) yaptığı Hermes heykeli.

Cömert, 1999: 161.

2.3.12. Hephaestus

Anlatılarda Hephaestus, Zeus ve Hera'nın oğlu, demircilerin tanrısı olarak gösterilmektedir. Hephaestus yalnızca demir ve demircilerin tanrısı değil, aynı zamanda genel olarak metal işçiliğinin, ateşin ve zanaatın da tanrısı olarak da

aktarılmaktadır. Afrodit ile evlidir. Hephaestus, annesi Hera ile babası Zeus arasındaki kavgayı durdurmaya çalışırken sakat kalmıştır. Onunla ilgili bir diğer önemli mit ise aşk tanrıçası Afrodit'in onu savaş tanrısı Ares'le Hephaistus'u aldatılmasıdır (Sears, 2022, s. 139-140).

2.3.13. Herakles

Yunan mitolojisinde önce kahraman olup sonrasında tanrılaşan kahramanlar da görülmektedir. Herakles (Görsel 5) bu kahramanların en başında gelmektedir. At evcilleştirmesinde ve güreşte kimsenin rakibi olamayacağından bahsedilen Herakles'ten daha hızlı daha güçlü kimsenin olmadığı da bahsedilmektedir (Cox, 2022, s. 69-70). Herakles tanrılar tarafından aldığı 12 büyük görevi başarıyla yerine getirdiği için tıpkı tanrılar gibi ölümsüz bir hale geldiği anlatılmaktadır (Kershaw, 2022, s. 181-182).

Görsel 5: Herakles ve Kyreneia Geyiği, bronz heykel, Palermo, Museo Nazionale.

Cömert, 1999: 175.

2.4. İskandinav Mitolojisi

Günümüzde Yunan mitolojisinden sonra halk arasında en çok bilinen diğer mitolojik karakterler hiç şüphesiz İskandinav mitolojisine aittir. Gerek Marvel filmleriyle olsun, gerekse Vikings gibi çeşitli dizilerle olsun birçok mitolojik

karakter ve olay ekranlara yansımaktadır. Örneğin Thor'u önceleri akademik yayınlarda ancak görürken Marvel'ın filmleri sayesinde küçük yaşta bir çocuk dahi değil Thor'u, Thor'un çekicinin isminin Mjölnir olduğunu dahi bilmektedir. Yahut Vikings dizisini izleyen kimse, Odin'in tüm savaşçıların babası olduğunu, Valhalla'ya gitmek için gerekli olan şeyin savaş meydanı veya elde savaş aletiyle ölmek gerektiğini hiç okuma yapmadan bilmektedir. Bunu bilmek için günümüz İskandinav ülkelerinin bir vatandaşı olmaksızın bu dizi ve filmleri izlemek yeterli olacaktır.

İskandinav mitolojisi hakkındaki bu geniş bilgi, tıpkı Yunan mitolojisinde olduğu gibi yazılı kaynakların fazla olmasıdır. Yunan mitolojisinde Homeros'un Odisseia'sı ve yine Homeros'un İlyada'sı büyük etki etmişken (Sariboğa & Akıncı, 2017, s. 3), İskandinav mitolojisinde de Edda'ların etkisi oldukça büyüktür (Özkan, 2018, s. 68). İskandinav mitolojisinin anlatıları arasında önemli bir etkiye sahip olan Eddaların yazarı belli olmamakla birlikte İskandinavların pagan inanışlarındaki birçok doğa olayını ve tanrıları insanlığa aktarmıştır (Celil, 2010, s. 161). Nesir Edda ve Manzum Edda diye ikiye ayrılan Eddalar Kuzey halklarının pagan inanışlarını anlatmaktadır (Özkan, 2018, s. 68). İkiye ayırsak da daha yakın zamanda yazılan ve bu nedenle "*Genç Edda*" denilen *Nesir Edda* yazılırken anlaşılıyor ki *Manzum Edda*'dan alınan durumlar da vardır (Özkan, 2018, s. 70). *Nesir Edda*'ya "*Genç Edda*" olarak bilinmesinin en büyük nedenlerinden birisi de *Manzum Edda*'ya göre günümüze daha yakın bir döneme ait olduğu söylenmektedir (Özkan, 2018, s. 69). *Manzum Edda* ise daha eski zamanlarda yazılmış, şiirsel bir anlatısı bulunan hikayeler bütünüdür. Genel olarak Odin'den izin alınarak başlanan şiirlerde iki ana bölüme ayrılmaktadır. İlk bölüm çeşitli söylencelerden oluşmaktadır. İkinci bölümdeyse genel anlamda efsaneleşmiş kahramanların hikayelerine deyinilmektedir (Özkan, 2018, s. 70-71). Kuzey Avrupa halklarının pagan inanışları dünya üzerinde en az Yunan mitolojisi kadar bilinmektedir. Kuzey Avrupalıların inandığı bu pagan inanışları Hristiyanlık'ı benimseyesiye kadar devam etmiştir. Günümüzde İskandinav mitolojisi olarak geçen bu inanış halen daha Kuzey Avrupa'da etkisini göstermektedir (Özkan, 2016, s. 491).

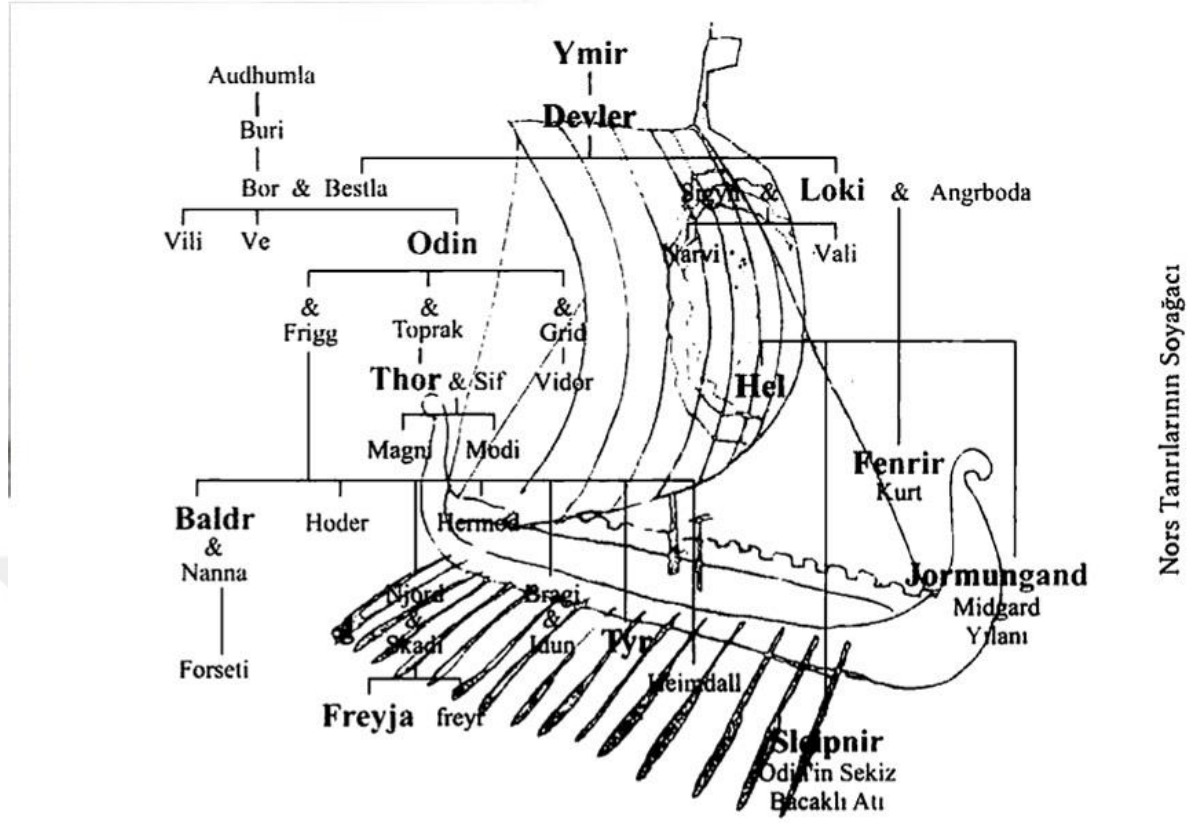
İskandinav mitolojisindeki anlatılara göre, bir uçurumun kenarında Ginnungagap isminde bir yer vardı. Kuzey soğuk güneyi sıcak bir yerdi. Soğuk

bölgesine Nifleheim, sıcak bölgesine ise Muspell denmekteydi. Bir gün Muspell o kadar sıcak oldu ki, kuzeyinde bulunan Nifleheim'in tüm buzunu eritti, karanlığını ateşiyle aydınlattı. Muspell ve Nifleheim'in birleşmesinden bir güç ortaya çıktı ve bu güçten Ymir isimli iri yarı, koca cüsseli, kuvvetli bir dev ortaya çıkıverdi. Bu dev kendi terini kullanarak birçok devi de yarattı (Munch, 2021, s. 17).

Öte yandan Muspell'de su damlacıklarının erimesinden en ilkel inek olan Audhumla doğdu. Bu inek etrafta bulunan tuz bloklarıyla beslenirken, Ymir'de onun verdiği sütle beslendi. Audhumla beslendiği tuz bloklarına ilerleyen süreçte formlar vermeye başladı ve bu formlardan birisi cana geldi. Bu cana gelene Buri ismini verdiler. Buri tüm tanrıların atası oldu. Buri; Borr isimli oğlunu, Ymir'in teriyle yarattığı devlerden birisinin kızı olan Besta ile evlendirdi. Bu evliliğin sonucunda üç tane çocukları oldu. İsmi “aziz kimse” anlamına gelen ve, “arzu” anlamına gelen Vili ve “öfke” anlamına gelen Odin doğdu (Akyıldız Ercan, 2014, s. 127). Sonrasında bir çok tanrı ve tanrıça ile büyük bir soy ağacı ortaya çıkmıştır (Şekil 1).

Odinn ve diğer tanrılar tüm devleri, özellikle de ilk dev olan Ymir'i, ve yarattığı tüm devleri yok etmeye başlar. Çünkü devler artık çok fazla büyürler ve çok fazla yer kaplarlar. Ymir'i öldürünce diğer devler de Ymir'in kanında boğulur. Anlatılarda Bergelmir isimli bir dev çok zeki olduğu için kaçarak ailesi ve kendisini Odin'in öfkesinden kurtarır (Munch, 2021, s. 18-19).

Şekil 1: İskandinav Tanrılarının Soy Ağacı.

Daniels, 2021: 204.

İskandinav mitolojisinin en büyük etkilerinden birisi de İngilizce dilindeki günlere olan etkisi gösterilmektedir. Bir Nefeste Dünya Mitolojisi adlı kitabında Mark Daniels, Her günün (Tablo1) İskandinav mitlerindeki bir tanrıyla alakalı olduğunu söylemektedir (Bir Nefeste Dünya Mitolojisi, 2021, s. 195 - 196).

Tablo 1: Günler ve Tanrılar

Gün	Eski Nors Dili	Telaffuzu	Adandığı Tanrı
Monday (Pazartesi)	Manadagr	Mana-dagr	Ay
Tuesday (Salı)	Tysdagr	Tus-dagr	Adalet Tanrısı Tyr
Wednesday (Çarşamba)	Odinsdagr	Othins-dagr	Savaş, Bilgelik ve Şiirin Tanrısı Odin
Thursday (Perşembe)	Porsdagr	Thors-dagr	Korunma ve Şimşek Tanrısı Thor
Friday (Cuma)	Frijadagr	Frya-dagr	Aşk Tanrıçası Freyja
Saturday (Cumartesi)	Laugardagr	Laugar-dagr	Hasat Tanrısı Satürn
Sunday (Pazar)	Sunnudagr	Sunu-dagr	Güneş

Daniel,2021: 195-196.

Odin

İskandinav panteonunda en çok bilinen tanrı hiç şüphesiz Odin'dir (Görsel 6). Odinn; savaşın, kuzgunların, zaferin, katledilmişlerini sihir ve büyünün ve bilgeliğin babası gibi birçok sfata sahiptir (Munch, 2021, s. 22). Tüm tanrıların babası olarak adlandırılırken, 2 tane kuzgununun ve iki tane kurdunun olduğu aktarılmaktadır (Daniels, 2021, s. 194).

Görsel 6: Tahtında Oturan Odin'in yanında kurtları ve kuzgunlarıyla bir tasviri.

Ingemann, 2016: 56.

2.4.1. Thor

Odin'inen büyük oğlu olan Thor'un ise en güçlü çocuklarından olduğu aktarılmaktadır (Munch, 2021, s. 25). Halk arasında çok fazla popüler olan Thor için şimşekleri kontrol edildiği yönünde söylencelerde belirtilmektedir (Tural, 2022, s. 486). Thor ve babası Odin'in, Asgard'ın en güçlü iki tanrısı olduğu söylenmektedir (Page, 2009, s. 63). Yıldırımları kontrol eden ve ekinlerin sulanmasına yardımcı olan Thor (Tural, 2022, s. 486) , aynı zamanda da Raganok'da Midgard yılanının kafasını çekici Mjolnir ile ezecek olan tanrıdır (Görsel 7) (Cengiz, 2019, s. 606).

Görsel 7: İskandinav Mitolojisinde Odin'in en büyük oğlu Thor'un bir tasviri.

Ingemann, 2016: 65.

Thor altın rengi saçları olan Sif ile evlidir. Anlatılarda üç çocuğu olan Thor'un Sif'ten doğma oğlu Modi, kızı Thrud ve devlerden Jarnsaxa isimli bir kadından da Magni adında bir oğlu vardır (Munch, 2021, s. 26). Üvey kardeşi Loki ile sürekli bir sürtüşme halindedir. Anlatıda Loki o kadar kıskançtır ki, bir gece Sif ve Thor'un yatak odasına girer ve Sif'in altın saçlarını keser. Thor ve Sif uyandıklarında bunu yapanın Loki olduğunu anlarlar ve Loki'nin üzerine giderler. Loki bunu telafi edeceğini söyler ve Sif için cücelere yeni altın saçlar yaptırır (Akdağlı, 2020, s. 1536).

2.4.2. Loki

Loki (Görsel 8) Odin'in üvey oğlu olarak bilinmektedir (Kırgız, 2019, s. 216). Anlatılarda kıskançlığın, kinin ve zekanın toplandığı bir tanrı olarak anlatılır. Büyük ağabeyi Thor'u bir taraftan kollayan ve bir taraftan da onunla dalga geçen bir karakteri vardır (Page, 2009, s. 87). Salt bir kötü değildir sadece kini, kurnazlığı ve kıskançlığı sonucunda çeşitli kötülükler yapmaktadır. Örneğin bazı anlatılarda üvey kardeşi Freya'yı devle evlenmesinden kurtarmak için kısırak

kılığına girmiş ve devin aygırının kafasını karıştırarak devin görevini yapamamasını sağlamıştır (Page, 2009, s. 35). Her kötülük onun başının altından çıkmaktadır (Özkan, 2018, s. 70). Asgard'da bulunan neredeyse bütün tanrıların Loki'den nefret ettikleri bilinmektedir. Loki bir çok anlatıda mevcuttur. Tanrıça Freya'yı isteyen bir duvar ustasına verilen işin anlatıldığı mitte (Page, 2009, s. 34), Thor ile girdikleri güç yarışında (Daniels, 2021, s. 198) , İdun'un elmalarının çalınması hikayesinde (Rosenberg, 2003, s. 223) olmak üzere bir çok hikayede baş kahramanlar arasında yer almıştır.

Görsel 8: Kötülük tanrısı Loki'nin bir tasviri.

Ingemann, 2016: 33.

2.4.3. Loki'nin Çocukları; Fenrir, Hel, Jormungand ve Sleipnir

Loki'nin eşi bir dev kadın olan Angerboda'dır. Bu devden Hel, Fenrir ve Jormungand isminde üç çocuğu vardır (Munch, 2021, s. 39). Ragnarok'da ortaya çıkacak olan bu üç canavardan Fenrir, ulu bir kurt olarak tanımlanmaktadır. Anlatılarda Fenrir'in üst çenesi gökyüzüne, alt çenesi ise yeryüzüne degecek kadar büyüktür. Ragnarok günü Odin'i yutacak olan canavar Fenrir'dir (Page, 2009, s. 123). Jormungand ise büyük bir yılan olarak anlatılmaktadır. Yine Ragnarok zamanında Thor'un savaşıacağı yilandır. Thor ile girdiği savaşta Thor kafasını çekici Mjolnir ile ezecek (Cengiz, 2019, s. 606) ama Jormungand'ın zehri de Thor'un ölümüne neden olacaktır (Page, 2009, s. 123). Hel ise ölüm tanrıçasıdır. Yeraltında, ölenlerin ruhlarını kötü olanlarına işkenceler yapan bir tanrıçadır. Hel'in yanına giden bir ruh geri çıkamaz ve kimse de çıkartamaz çünkü

kapısında korkunç köpek Garmr beklemektedir (Daniels, 2021, s. 205). Anlatılarda Hel, Ragnarok'ta babası Loki'ye ölümlerden oluşan bir ordu verecektir. Tüm savaşçıların ortaya çıkmasıyla birlikte de çok büyük bir savaş hali oluşacak ve sonucunda da bütün evren yok olacaktır (Özkan, 2018, s. 82).

Loki'nin sekiz bacaklı korkunç bir at olan Sleipnir isminde bir çocuğu daha vardır. Loki üvey kardeşi Freya'yı kurtarmak için kısrağın kılığına girince devin aygırıyla birlikte olur. Bu birlikteliğin sonucunda da kısrağın formunda olan Loki doğum yapar ve Sleipnir ismini verdiği bu at hayata gelir. Sonucunda da bu at Odin'in en gözde atlarından olmuştur (Page, 2009, s. 35).

2.4.4. Tyr

Odin'in oğullarından bir başkası da savaş tanrısı Tyr'dir. Tyr; savaştan zevk alan, barış içinse kılını bile kıpırdatmayan bir tanrı olarak anlatılır (Munch, 2021, s. 32). Tasvirlerinde bir eli yok olarak gösterilir. Söylenceye bu durum şöyle açıklanır; Odin Fenrir'i Asgard'a getirir. Tanrılardan Fenrir'i zincire vurmasını ister. Tanrılar ne kadar bağlasalar da Fenrir bu zincirlerden hızlıca kurtulmanın yolunu bulur. Bütün tanrılar Fenrir'in yakınına yaklaşmaya korkar. Çünkü Fenrir güvenmediği kimseyi yanına yaklaştırmaz. Tyr cesur bir savaşçı olduğu için Fenrir'in güvenini almak adına kolunu Fenrir'in ağzına sokar. Fenrir kendisine güvenen Tyr'e bir şey yapmaz. Bu sırada tanrılar gizlice sıkı sıkıya Fenrir'i bağlamıştır. Fenrir bunu fark ettiği anda çok sinirlenir ve ağzındaki Tyr'in kolunu parçalamıştır (Daniels, 2021, s. 197).

2.5. Kelt Mitolojisi

Kelt kültürü, ilk çağ da Avrupa'nın pek çok bölgesinde yaşamış ve halen sanat dallarında etkileri görülen antik ve mistik bir olup, MÖ 5. yüzyıldan itibaren İrlanda, İskoçya, Galler ve Britanya Adaları'nda yaşamaya başlayan Keltler, zaman içinde Avrupa'nın birçok yerine yayıldıkları bilinmektedir (Price, 2011, s. 23). İsmine Druid dedikleri din adamları vardır ve Druidler kabilenin hem din adamı, hem doktoru, hem peygamberi, hem de liderleri olarak gösterilmektedir (Rosenberg, 2003, s. 401). Demir çağında ve Antik Yunan ve Roma İmparatorluklarının hızla yükseldiği dönemlerde oldukça etkin olan bir kavim olan Keltler, Avrupa'dan Anadolu'ya kadar uzanan büyük bir alanda yaşamlarını

sürdüren bir millet olarak karşımıza çıkmaktadır (Price, 2011, s. 24). Kaynaklarda barbar bir toplum olarak anılmaktadır. Buna savaşçı bir toplum olmalarının yanı sıra (Delibaş, 2008, s. 3), günümüzde hala kutlanan Cadılar Bayramı'nda (Halloween) insan kurban etmeleri (Rosenberg, 2003, s. 402) sebep gösterilmektedir. Barbarlıklarının yanı sıra sanatıyla da ön plana çıkan Keltler, savaş aletlerinin üzerlerine dahi ince işçilik ile sanatsal çalışmalar da yapmışlardır (Price, 2011, s. 39).

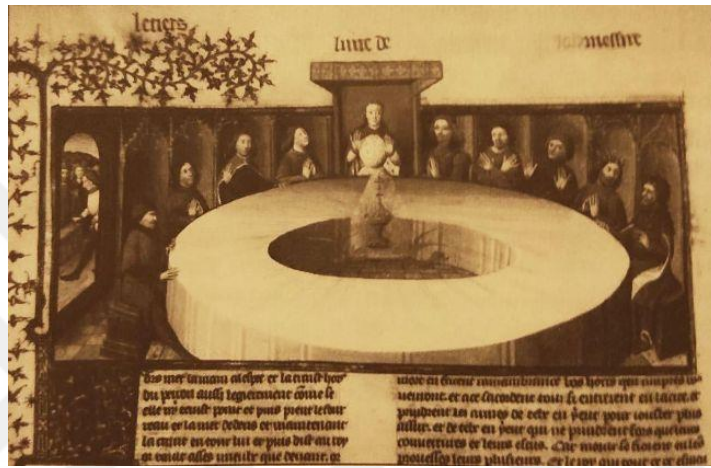
Kelt Mitolojisi içerisinde kimi kaynaklarda 300'den fazla tanrının olduğu belirtilmektedir (Delibaş, 2008, s. 4). Keltler; tanrılarının diğer mitolojilerdeki tanrılara nazaran yeryüzünde yaşadığına inanmaktaydılar ve insanlar gibi cinsiyetleri bulunan bu tanrılardan erkek olan tanrılar savaşlarda yardımcı olduklarına inanırken, kadın olan tanrıçalar ise genellikle toprakların ve malların bereketlenmesine yardımcı olduklarına inanmışlardır (Rosenberg, 2003, s. 403).

Kelt kültürünün parçalanmasına neden olan başlıca öge hiç şüphesiz M.Ö. 43'te İngiltere'yi işgal eden Roma İmparatorluğunun Kelt illerini Romalılaştırmaya başlamasıyla olmuştur (Price, 2011, s. 25). Keltlerin barbar bir kavim olarak adlandırılmasının bir başka nedeni ise, göçebe yaşamı benimsemiş olmalarının yanı sıra istilacı bir tavır takınmış olmalarıdır. Bu sebeplerin sonucunda da onları barbar olarak adlandırılmışlardır (Akkaya, 2012, s. 3). Göçebe yaşamı benimsemiş olan Keltler, Britanya'dan Anadolu'ya kadar uzanan büyük bir alanda yaşam belirtisi göstermişlerdir (Akkaya, 2012, s. 4). Göçebe yaşamı benimseyen Keltlerin söylenceleri sözlü halden yazılı hale getirilme durumu ilk olarak İrlandalı rahipler tarafından olmuştur. Bu rahipler 7. Yüzyılda manastırlarda kadim Kelt söylencelerini kaleme almışlardır (Price, 2011, s. 21). Kelt Mitolojisi isimli kitabın yazarı Bill Price, rahiplerin bu söylenceleri yazarken hiç şüphesiz pagan Keltlerin birçok tanrı ve tanrıçalarını eklediklerini belirtmiştir (2011, s. 21).

Kelt mitolojisinin büyük bir çoğunluğunu İrlandalı rahipler kaleme almış olsalar dahi, Galli bir kısım katipler tarafından da küçük bir kısmı yazıya dökülmüştür. Bu Galli katipler tarafından yazıya dökülen yazıların arasında oldukça meşhur olan Kral Arthur ve Yuvarlak Masa Şövalyeleri hikayeleridir (Price, 2011, s. 102). Romalıların İngiltere'den çekilmesinin ardından Britonlar ve Saksonların arasında geçen savaşta kahramanlık gösterdiğine inanılan Arthur,

işgalci Saksonları Badon Dağı'nda yenerek sağladığı barış ortamını uzun süre koruduğu söylenmektedir (Lang, 2021, s. 7). Bu anlatılan Kral Arthur'un (Görsel 9) hikayeleri edebiyatta da çok fazla tesir göstermiş anlatılar arasında yer almaktadır. Kral Arthur hikayeleri her ne kadar Hristiyanlık öncesi zamanlarda da anlatılmış olsa da, Keltlerin Hristiyanlaşmasının ardından Kutsal Kase gibi motifler de eklenerek Hristiyanlık kahramanlarından gösterilmiştir (Elhüseyni, 2012, s. 274-275).

Görsel 9: Kral Arthur ve Yuvarlak Masa Şövalyelerinin bir tasviri.

Elhüseyni, 2012: 274.

300'ün üzerinde tanrı ve tanrıçaya tapan Keltlerin inandığı tanrılar kabileler arasında dahi değişkenlik göstermişlerdir. Kelt halkları olarak genel bir bakış açısıyla baktığımızdan daha özel olan farklı kabilelerdekilere bakıldığında tanrı sayısının azaldığı aktarılmaktadır (Delibaş, 2008, s. 4).

2.5.1. Lardhra

İrlanda'da geçen Kelt anlatılarında Ladhra, ilk Kelt ırkının önderi olarak anlatılmaktadır (Rosenberg, 2003, s. 403). Evren oluşmadan önce sadece İrlanda'nın olduğuna inanılmaktaydı ve bu dönemde İrlanda'da yaşayan Kelt halklarının büyük önderi Ladhra idi. Sonrasında yaşanan büyük tufanla birlikte bu ırkın İrlanda topraklarına sel suları ile birlikte gömüldüğü anlatılmaktadır (Rosenberg, 2003, s. 404).

2.5.2. Dagda

İyi Dagda (Görsel 10); Keltlerin anlatılarında Bereket Tanrısı olarak geçmektedir. Usta bir büyücü (Rosenberg, 2003, s. 403) ve Tuat-ha De savaşçılarından birisi olarak anlatılmaktadır (Rosenberg, 2003, s. 407). Tuat-ha De'nin ilk hazinesini veren tanrı olarak aktarılmaktadır. Kazanmayı hak ettikleri yiyecek miktarıyla herkesi besleyen bronz kazan olarak bilinmektedir. Bu kazan herkesi beslemesinin yanı sıra herkese doygunluk hissi veren bir kazan olduğu da bilinmektedir (Rosenberg, 2003, s. 407).

Görsel 10: İyi Dagda'yı tasvir eden bir kabartma.

Akıncı, 2023:10.

Dagda; bilginin, bereketin ve yaşam ile ölümün tanrısı olarak bilinmektedir. Anlatılara göre Dagda; bilgeliğinden dolayı bütün ırkını himaye altına almış, kazaniyla onları beslemesinden dolayı onları doyurmuş, ölüm ve yaşamı belirlemesiyle de onları korumuştur (Rosenberg, 2003, s. 414).

2.5.3. Parlathon

İrlanda Keltlerinin ikinci ırkının önderi olarak bilinmektedir (Rosenberg, 2003, s. 403). Bu ikinci ırk Lardha'nın önderlik etmiş olduğu birinci ırkın ardından İrlanda'yı istila eden ikinci ırk olarak aktarılmaktadır ve bu ırk İrlanda üzerindeki tanrısal ırklardan ilki olarak bilinmektedir (Rosenberg, 2003, s. 404). O zamanlarda büyük bir sel olduğu için verimsiz olan toprakları verimli kılmak adına Parlathon'un hali hazırda bulunan üç göl ve dokuz nehrin yanına yedi göl

daha yarattığı ve sonucunda da İrlanda topraklarını bereketlendirdiği anlatılmaktadır (Rosenberg, 2003, s. 404).

Anlatılarda İrlanda'da hukuki ilk karar yine Parlathon'a uygulanmıştır. Söylenceye göre karısı Parlathon evde olmadığı bir zamanda Parlathon'u aldatır. Parlathon bunu öğrendiğinde onur bedelini ister. Karısı da tam tersi kendisi için bir onur bedeli ister. Savunmasında bir erkeğin eşinin de mülkiyetinin bir parçası olduğunu, bu nedenle de eşine sahip çıkamazsa mülkiyetine sahip çıkamadığını, bu nedenle de kendisinin bir onur bedeli alması gerektiğini anlatır. Hukuki makamlar kadını haklı bulur ve bu durum İrlanda'daki ilk hukuk kararı olarak kabul görmüştür (Rosenberg, 2003, s. 404-405).

Sığır sürüsü, tarıma elverişli araziler ve altın gibi temel maddelerin hepsi Parlathon döneminde gelmiştir. Böylece toplumu geliştiren yegane temeller ortaya atılmıştır (Rosenberg, 2003, s. 404). Parlathon halkı ise Beltine Bayramı sırasında yaşanan büyük bir veba salgını sonucunda yok olmuştur (Rosenberg, 2003, s. 405).

2.5.4. Lug

Kug (Görsel 11) Keltlerin Güneş Tanrısı olarak bilinmektedir. Ayrıca Dagda gibi O da Tuat-ha De savaşçılarından birisi olarak aktarılmaktadır (Rosenberg, 2003, s. 403). Alacakaranlıkta güneşin kızıllığını yansıtan bir tanrı olarak aktarılmaktadır (Rosenberg, 2003, s. 407). Tuat-ha De'nin hazinelerinden birisi olarak kılıcı olduğu belirtilmektedir. Bu kılıcı kim kullanırsa kullansın şimşekler atarak zaferi getiren bir kılıç olduğu anlatılmaktadır (Rosenberg, 2003, s. 407). Bu kılıç haşhaş yapraklarından oluşan bir kının içerisinde durmaktadır. Bunun nedeni ise kılıcın doymak bilmez bir kan açlığı olmasıdır. Eğer haşhaşın uyuşturucu etkisinde uyumazsa kılıç düşmanını bulup onların kanıyla beslendiği aktarılmaktadır (Rosenberg, 2003, s. 407).

Görsel 11: Lug'un duvara kazınmış bir tasviri.

Akıncı, 2023:11.

2.5.5. Nemed

Veba salgını sonucunda yok olan Parlathon halkından sonra İrlanda 30 yıl boyunca insansız kalmıştır. Bu insansız kalma evresinden sonra ise Nemedler İrlanda'yı işgal etmiştir. Böylece Keltlerin hikayesindeki üçüncü yaşam evresi başlamıştır (Rosenberg, 2003, s. 405). Bu üçüncü ırk olan Nemedlerin önderi Nemed'dir (Rosenberg, 2003, s. 403). Nemedler, Parlathonların getirdiği sığır sürüsünün yanı sıra bir koyun sürüsü getirmiştir. Bu koyun sürüsü öylesine çoğalmıştır ki, anlatıya göre sığır sürüsünün sayısını onlarca kat aşmıştır (Rosenberg, 2003, s. 405).

Nemedlerin ve Nemedler ile birlikte İrlanda halklarının da en büyük düşmanı "Devler Irkı" olarak bilinen Fomorianlardı (Rosenberg, 2003, s. 403). Fomorianlar ile Nemedler toplamda dört kez savaşmışlar, ve girdikleri savaşlar sonucunda dördünden Nemedler galip ayrılmışlardır. Bunun yanı sıra Nemedler, Fomorianlardan korunmak adına iki ayrı kale inşa etmişlerdir. Nemedler Fomorianlar ile girdikleri son savaştan önce çok büyük bir bulaşıcı hastalıkla karşı karşıya kalmışlar ve iki bine yakın insanını bu bulaşıcı hastalık nedeniyle kaybetmişlerdir. Bunu fırsat bilen Fomorianlar Nemedlere saldırmışlar ve ezici bir üstünlükle galip gelmişlerdir. Sonrasında ettikleri isyan neticesinde toplamda

16.000 askerinin ölümüyle sonuçlanan savaştan galip gelmişler, ancak o kadar çok zayıat vermişler ki sağ kalan Nemedler İrlanda'dan göç etmişlerdir (Rosenberg, 2003, s. 405).

2.5.6. Nuada

Tuat-ha De'nin üç büyük savaşçı tanrısından birisi olarak gösterilmektedir. Dagda ve Log'un yanında tüm Tuat-ha De halkının kralı olarak aktarılmaktadır (Rosenberg, 2003, s. 403). Anlatılarda Nuada'nın bir kolu gümüştendir. Tuat-ha De'nin üç tanrısı olarak bilinen Dagda için "İyi Dagda", Lug için "Uzun Kılıçlı Lug" ve Nuada içinse "Gümüş Kollu Nuada" denilmektedir (Rosenberg, 2003, s. 406). Nuada için "Gümüş Kollu Nuada" denilmesinin nedeni söylencelerde şöyle açıklanmıştır. Dünya'nın dördüncü ırkı olarak bilinen Fir Bolglara karşı büyük savaşlar veren bir kraldır. Bu savaşın sonucunda ise Fir Bolgların arasından birisi Nuada'nın kolunu kesmiştir. Nuada'ya Tuat-ha De'nin demircisi tarafından birebir canlı insan formunda gümüşten bir kol yapılmış, Tuat-ha De'nin doktoru tarafından da ustalıkla dikilmiştir. Ama Tuat-ha De'ye bir nevi engelli birisinin hükmedemeyeceği için Nuada tahtını Tuat-ha De Danann'ın önde gelen kabilelerinin seçimi sonucunda Yakışıklı Bres'e devretmek zorunda kalmıştır (Rosenberg, 2003, s. 407).

2.5.7. Bres

Nuada'dan sonra başa geçen Yakışıklı Bres'in babası anlatılara göre "Devler Irkı" olarak bilinen Fomorianların son kralı, annesi ise Tuat-ha De soyundan gelen bir kadındır (Rosenberg, 2003, s. 403). Tuat-ha De kabilelerinin reisleri tarafından hükümdar olarak Bres'in seçilmesinin en büyük nedenlerinden birisi de babasının Fomorianların kralı olması olarak aktarılmaktadır. Böylece savaşlardan bıkan Tuat-ha De kabileleri Bres sayesinde, yıllardan bu yana süre gelen Fomorianlar ile Tuat-ha De halklarının savaşlarını barışla noktalayacak bir kral olacaktır (Rosenberg, 2003, s. 407).

Yalnız Tuat-ha De kabilelerinin reislerinin bu düşüncesi çok geçmeden değişmiştir. Çünkü Bres fakir bir kral olarak gelmiştir. Tuat-ha De kabilelerine ve dolayısıyla da kabile reislerine, bekledikleri yardımları yapamamıştır. Buna çok kızan kabile reisleri Bres'i tahttan indirmeye çalışmışlar, bunu anlayan Bres ise

babası Formorianların kralından Tuat-ha De'ye saldırması için yardım istemiştir (Rosenberg, 2003, s. 408).

Tüm bunlar yaşanırken Nuada'nın gümüş kolu dikili olduğu yerden rahatsızlanmıştır. Eski doktorunun daha yetenekli oğlu Nuada'ya eski kolunu bir şekilde getirerek gümüş koluyla yer değiştirmiş ve üç gün üç gece sonucunda da Nuada'nın kolu eski halini almıştır (Rosenberg, 2003, s. 409). Böylece Nuada tekrar Tuat-ha De'nin başına geçerek savaş hazırlıklarının başına geçmiştir (Rosenberg, 2003, s. 410).

2.5.8. Tuat-ha De Danann

Tuat-ha De Danann, Ana Tanrıça olan Danu'nun soyu olarak anlatılmaktadır (Rosenberg, 2003, s. 406). Kelt topraklarının beşinci ve en büyük ırkı olarak aktarılır (Rosenberg, 2003, s. 403). Dördüncü ırk olarak bilinen FirBolgları yenerek Kelt topraklarının yeni hakimleri olmuşlardır (Rosenberg, 2003, s. 407). Anlatılarda Bres'in babasına yaptığı çağrı sonucunda savaş hazırlıklarına başlayan Formorianlara karşı büyük bir galibiyet alınmış, bu savaşta Tuat-ha De'nin üç büyük tanrısı olan Dagda, Lug ve Nuada büyük bir üstünlük sergilemiştir (Rosenberg, 2003, s. 410). Sonucunda da Tuat-ha De Danann halkı Formorian ırkını dünyadan silerek mutlak bir galibiyet elde etmişlerdir (Rosenberg, 2003, s. 411).

2.5.9. Mil Çocukları

Mil Çocukları Keltlerin arasında katılan altıncı ırk olarak bilinmektedir. Kelt diyarına hükmedebilmek için Tuat-ha De ile savaştığı söylenmektedir (Rosenberg, 2003, s. 403). İlk geldiklerinde Tuat-ha De'nin kraliçesi büyük Tanrıça Eriu iyi niyetle karşılamıştır. Mil Çocuklarının büyük Druidlerinden Amergin Eriu'ya hoş bir karşılık vermiş olsa da, en yaşlısı olan Donn Eriu'ya karşı gelmiştir. Tanrıça Eriu Donn'a çok kızmış ve bu Donn'un ölümüyle sonuçlanmıştır (Rosenberg, 2003, s. 412).

Kelt topraklarına yerleşen Mil Çocukları ile Tuat-ha De Danann kabileleri reisleri arasında bir takım anlaşmazlıklar çıkmış ve yine büyük bir savaş meydana gelmiştir. Rosenberg'e göre kimi hikaye anlatıcıları bu savaşın kazananının Mil Çocukları olduğunu ve sonucunda da Tuat-ha De Danann kabilelerinin büyük bir

çoğunluğunun ve Tanrıça Eriu'nun bu savaşta öldüğünü, hayatta kalanların da Kelt topraklarını terk ettiğini söylemektedir. Kimileri ise Tuat-ha De Danann kabilelerinde yaşayan o büyük tanrı ve tanrıçaların dünya var oldukça Kelt topraklarında olacaklarını, ruhlarının tepelerde ve yerin altında yaşamaya devam ettiklerini söylemektedir (2003, s. 413).

2.6. Mısır Mitolojisi

Antik Mısır Mezopotamya'nın kadim toplumlarından birisidir. Çöllerin ortasından geçen Nil Nehri etrafında yaşayan bu toplum, oldukça da savaşçı bir toplum olarak anlatılmaktadır. Savaşçılıklarının yanında bilim ve zenginlik yönünden de etrafındaki hiçbir toplum Antik Mısır'la baş edemediği yine açıkça belirtilmektedir (Brooksbank, 2022, s. 11). Matematiğiyle, piramitleriyle ve firavunlarıyla çok fazla ünlenmiş olan Antik Mısır (Dumlu, Şahin, & Şahin, 2023, s. 2); renkli mitolojisiyle de bir o kadar tanınmıştır (Nazilli, 2021, s. 131). En ünlü firavunlarından olan Tutankhamun, 1922 yılında Howard Carter tarafından bulunmuştur (Wilkinson, 2023, s. 26-27).

Mısır mitolojisi, Antik Mısır'da değişen her hanedanlıkta biraz daha genişlemiş, bu nedenle de yaratılış ve evrenin oluşumu hakkındaki mitler farklı farklı olduğu aktarılmıştır (Karagülle Çiftçi, 2023, s. 238). Bu yaratılış mitlerinden en bilineni ise Nun'un çatlaması ve Atum'un doğmasıyla başlayan anlatı olmuştur (Şanlı, 2019, s. 119).

Anlatıya göre her şeyden ve herkesten önce uçsuz bucaksız bir okyanus ve yumurta formunda Nun vardır. Bir gün sular çekilir, Nun çatlar ve içerisinden bir kuş formunda Atum Ra çıkar. Atum Ra yaratıcı özelliklerini taşır ve kendi menisini yutar. Böylece içinde Shu ve Tefnut gelişir. Atum Ra hapşurur ve burnundan çıkan havayla Shu, ağzından çıkan tükürükle de Tefnut hayat bulur. Anlatıya göre Shu kuru havayı, Tefnut ise nemli havayı temsil etmektedir (Şanlı, 2019, s. 119). Tefnut'un nemli havayı temsil ettiği anlatılan Piramit Metinleri'nde, nemli havayla birlikte yeraltı dünyasının da atmosferini temsil ettiği bazı kaynaklarda geçmektedir (Hart, 2010, s. 19). Atum Ra'nın hapşurmasıyla ortaya çıkan Shu ve Tefnut, birlikte olarak Geb ve Nut'u doğurmuştur. Geb yeryüzü tanrısıyken, Nut ise gökyüzü tanrıçası olarak anılmaktadır (Şanlı, 2019, s. 121). Diğer birçok mitolojik hikayenin aksine Mısır anlatılarında yeryüzü erkek,

gökyüzü ise dişi olarak aktarılmaktadır (Hart, 2010, s. 21). Birbirinden ayrı olan Geb ve Nut bir zaman sonra birleşirler ve bu birleşmeden dört tane çocuğu olur. Bu dört çocuk Antik Mısır'ın en ünlü tanrıları olan Osiris, Sethh, Nephthys ve İsis olarak anlatılmaktadır (Şanlı, 2019, s. 121). Bu doğan dört çocuğun ardından Atum Ra'nın verdiği emirle Shu, Geb ve Nut'u birbirinden ayırdığı söylenmektedir (Hart, 2010, s. 22). Bu ayrılıktan sonra en ünlü anlatı ise Am-Duat kitabındaki Atum Ra'nın yeraltı dünyasındaki on iki saatteki yolculuğudur (Hart, 2010, s. 82).

Anlatı odur ki Dünya; Geb, Shu ve Nut'tan oluşur. Nut ve Geb birbirlerine âşıktır, ancak Shu, diğer tanrılar evrende özgürce dolaşabilsin diye onları ayrı tutmak zorundadır (Şanlı, 2019, s. 119). Bu göksel çocuklardan en önemlisi Güneş Tanrısı Ra'dır. Gündüzleri gökyüzünde dolaşan Ra, geceleri yeraltına inmektedir. Gök cisimleri evrenin ilahi düzenini temsil ederken, yeraltında dünyasında tamamen kaos hüküm sürdüğü anlatılmaktadır (Şanlı, 2019, s. 119). Yeraltı dünyasına "Duat" denir; yılanların, canavarların ve kötü ruhların yaşadığı dipsiz ve karanlık bir boşluk olduğu söylenmektedir (Karagülle Çiftçi, 2023, s. 243-244). Skarabe şekiline bürünerek yeniden doğmak isteyen Ra, on iki saatlik bir yeraltı yolculuğuna çıkmıştır (Hart, 2010, s. 82).

Ra'nın yeraltındaki ilk saatinde, Tanrıça Maat yeraltının adaletini ve düzenini sağlamak için ortaya çıkmıştır. Yine ölümler bu saatte uyanmıştır (Şamlıoğlu, 2020, s. 38). Ra'ya bu yolculuğunda birçok tanrı da eşlik etmiştir. Örneğin her iki tarafında Ra'nın yolculuğu esnasında çeşitli şarkılar söyleyerek Ra'nın karşısına çıkan kapıları açan dokuz tane babun ve yolunu aydınlatan yılanlardan oluşan on iki tane tanrıça bulunmaktadır (Hart, 2010, s. 82). Ra etrafında bulunan tüm tanrılara toprak haklarını ikinci saatinde verirken; Geb ve Nut'un en büyük oğlu olan Osiris'e, kararlar verip eyleme geçerek kendisine yardımcı olması adına ise irade ve akli üçüncü saatinde vermiştir (Hart, 2010, s. 82). Kafası insan kafasına benzer, dört tane ayağı olan, yılan formundaki muhafız yaratıklarla karşılaştığı dördüncü saatindeki bulunduğu evrende, karşıındaki yaratıklar aç olmadığı için Ra ve Ra'nın etrafındaki kimselere zarar vermemişlerdir (Hart, 2010, s. 83). Beşinci saatinde Ra, Osiris'in bedenine girmiş; altıncı saatte ise Ra ölümler diyarında kendisinin ölü halini ziyaret ettiği kaynaklarda aktarılmaktadır (Hart, 2010, s. 84).

Yedinci saatinde büyük olaylar yaşandığı anlatılmaktadır. Ra'nın baş düşmanlarından olan yeraltının kaos yılanı Apophis ile karşılaşılır. Uzunca süren savaşın ardından Ra'nın kedisi kılıç yardımıyla Apophis'in kafasını kestiği (Görsel 12) söylencelerde anlatılmaktadır (Hart, 2010, s. 85).

Görsel 12: Ra'nın kedisi sembolik olarak Kaos Yılanı Apophis'in kafasını kesiyor. (Nakht-Amon'un Mezarı –

MÖ 1290)

Hart, 2010:85

Sekizinci saatte çeşitli mumyaların, insan ve çeşitli hayvanların başına sahip olan varlıkların yanından geçtiği anlatılmaktadır. Anlatıya göre bu varlıklar Ra'yı selamlamak adına çeşitli sesler çıkarmışlardır (Hart, 2010, s. 85 - 86). Ra; dokuzuncu saatte Osiris'in koruyuculuğunu yapan on iki adet kobra yılanıyla karşılaşırken, onuncu saatindeyse elindeki yukarıya fırlatmak için hazırlığını yapmıştır. Doğu'da bekleyen elleri silahlı on iki tanrıya hazırlıklarını yapmalarını söylemiştir. Karanlıktaki düşmanlarla bir savaşa girildiği anlatılmakta ve on birinci saatte ise bu düşmanları ateşle yanan çukura atılışı söylenmektedir (Hart, 2010, s. 86).

On ikinci saatinde ise Ra gemisiyle birlikte dev bir yılanın kuyruğundan girerek ağzından Skarabe Khepri olarak dünyaya tekrar geldiği söylenmektedir. Böylece Ra'nın on iki saatlik yeraltı yolculuğu tamamlanmıştır (Hart, 2010, s. 86). Aşağıda gösterilen tabloda (Tablo-2) Hart Mısır Mitolojisi kitabında, Ra'nın Am-Duat'taki ilerleyişini ve bu ilerleyişteki yerleri kısaca özetlemiştir (Hart, 2010, s. 87).

Tablo 2: Güneş Tanrısı Ra'nın Am-Duat'taki İlerleyişi.

Saat/Sahne	Yerin/Şehrin Adı	Sahnedeki Tanrı/Tanrıça
1	Büyük Şehir	Ra'nın düşmanlarının kafasını kesen Tanrıça
2	Wernes Arazisi	Efendisini koruya Bilge Tanrıça
3	Tahıl tanrılarının arazisi ve Osiris'in suları	Ruhların parçalayıcısı
4	Yaşam Formları Mağarası	Gücün Efendisi
5	Sokar'ın Mağarası	Gemisindeki tanrıça
6	Derin Su	Maharetli Lider
7	Osiris Mağarası, Gizemli Mağaranın Şehri	Yılanı alt eden tanrıça
8	Tanrı'nın lahitlerinin bulunduğu şehir	Gecenin Hanımı
9	Yaşayan tezahürlerin şehri	İlahe
10	Derin Suların ve Sarp Kıyıların Şehri	İsyancıların kafasını kesen tanrıça
11	Ölü sayıcısının şehri	Düşmanları defeden tanrıça
12	Karanlığın sonundaki mağara, Yeniden doğuşun şehri	Ra'nın güzelliğini seyreden tanrıça

Hart, 2010:87.

Kimi araştırmacılar bu on iki saatlik yolculuğun Güneş'in hareketleri sonucunda ortaya çıktığını söylemektedir. Güneş her akşam karanlıklar diyarına gitmekte, her sabahta tekrar yer üstüne geri gelmektedir (Çifçi, 2010, s. 62).

2.6.1. Maat

Maat anlatılarda Atum'un yarattığı ilk tanrıça olarak aktarılmaktadır. Maat'ın göreviyse diğer tanrı ve tanrıçalara göz kulak olmaktır (Şanlı, 2019, s. 119). Maat, bütün varlıklara nasıl yaşaması gerektiğini anlatan, öğüt verici bir tanrıça olarak bahsedilmektedir (Yıldırım, 2022, s. 240). Kozmik yapının düzeni Atum'un verdiği yetkiyle Maat sayesinde sağlanmaktadır (Hart, 2010, s. 71). Maat sayesinde Antik Mısır'da toplumsal düzenin sağlandığı, adaletsizliğin

Maat'ın korkusundan çok fazla yaşanmadığı aktarılmaktadır (Yıldırım, 2022, s. 242).

2.6.2. Osiris

Geb ve Nut'un dört çocuğundan en büyük oğlu olarak aktarılmaktadır (Şanlı, 2019, s. 121). Kız kardeşi İsis ile evlenmiştir (Elhüseyni, 2012, s. 78). Osiris öncesinde Mısır'ın kralı, sonrasında da ölümler diyarının efendisi olarak aktarılmaktadır (Elhüseyni, 2012, s. 76). Bunun başlıca nedeni kardeşi Seth tarafından öldürülmesi, karısı İsis tarafından tekrar diriltilmesi olarak aktarılmaktadır (Akalın, 2016, s. 179). Anlatıya göre Osiris'in kardeşi Seth bir kıskançlık sonucunda Osiris'i öldürür ve Mısır'ın dört bir tarafına parçalarını dağıtır (Şanlı, 2019, s. 188). İsis bir şahin kılığında eşi Osiris'in parçalarını bulur, birleştirir ve canlanmasını sağlar. Osiris'ten menisini alır ve hamile kalır (Hart, 2010, s. 51). İsis, Anubis ile birlikte Osiris'i mumyalar ve Osiris ölümler diyarına geçer. Böylece Osiris öldürülen ilk tanrı ve mumyalanan ilk kişi olmuştur (Şanlı, 2019, s. 188).

2.6.3. Seth

Seth, Osiris'in baş düşmanı olarak anlatılmaktadır ve sonucunda da Osiris'in İsis'ten doğma oğlu Horus tarafından da tahtı elinden alınmış (Hart, 2010, s. 127); ama Ra'nın kendisine olan saygı ve sevgisinden dolayı yeraltına gitmemiş, gökyüzünde Ra'nın yanında gökleri inletmeye başlamıştır (Hart, 2010, s. 58). Osiris'in kız kardeşi İsis'le evli olması gibi Seth'te kız kardeşi Nephthys ile evli olduğu söylenmektedir (Hart, 2010, s. 48). Osiris'i kurduğu oyun sonucunda öldürmüş, öldürdükten sonra da Mısır'ın yeni hükümdarı Seth olmuştur (Hart, 2010, s. 49). Söylenceye göre Seth, kardeşi Mısır'ın hükümdarı Osiris'i kıskanmış ve bir oyun tertiplemiştir. Oyunda Osiris'i gümüş ve altın kaplı bir lahitin içine hapsetmiş, sonrasında da lahiti kutsal Nil Nehri'ne atmıştır. Osiris'in eşi İsis lahitten Osiris'i kurtarsa da Seth Osiris'i tekrar bulmuş ve parçalara ayırarak Mısır'ın dört bir yanına dağıtmıştır (Şanlı, 2019, s. 186-188). Osiris'e tekrar hayat veren İsis, Osiris'in menisini alarak hamile kalmış ve şahin başlı Horus'u doğurmuştur (Hart, 2010, s. 51). Horus, babası yeraltı tanrısı Osiris'in tehditleri sayesinde Mısır'ın tahtına geçmiştir (Hart, 2010, s. 58).

2.6.4. Nephthys

Seth, Osiris ve İsis'in kardeşi olarak tanımlanmaktadır. Seth ile evli olarak aktarılmıştır. Seth Osiris'i parçalara ayırıp Mısır'ın dört bir tarafına parçalarını dağıttıktan sonra kız kardeşi İsis'in haline çok üzülp O'nunla birlikte Osiris'i aradığı anlatılmaktadır (Işık Şen, 2017, s. 464). İlk okumalarda Orta Mısır'a ait bir tanrıça olarak anlatılan Neftis, Mısır'da bulunan papirüs metinlerinde O'nun da kutsal ve bilinen bir tanrı olduğuna dair bulgular da vardır (Çifçi, 2010, s. 26). Mumyalamalarda kalbi çıkarılan ölülerin vücutlarının koyulduğu tabutların yanında ayrı bir kabın içerisinde kalbi koyulmuş olup bunun en büyük nedeni olarak Nephthys'in ölünün ruhunu koruyacağına inanmışlardır (Kurhan, 1994). Nephthys'in tasvirlerinde insan biçiminde ya da çaylak formunda gösterilmektedir. İnsan formuna ait hiyeroglifler genel olarak mezar odalarında bulunduğu aktarılmaktadır (Gezmez, 2019, s. 44).

2.6.5. İsis

Osiris'in eşi, Horus'un annesidir. Horus, babası Osiris'in intikamını almak adına Seth ile girdiği savaşta İsisSeth'i vurmuşken kardeşinin yalvarmalarına dayanamayıp öldürmekten vazgeçince, Horus tarafından kafası kesilmiş bir tanrıça olarak da aktarılmaktadır (Hart, 2010, s. 55 - 56). Ölmek üzereyken Osiris'ten aldığı meni sayesinde hamile kalmıştır ve oğlu Horus'u dünyaya getirmiştir (Şanlı, 2019, s. 188). Anlatılarda büyücü olarak geçmektedir. Buna örnek olarak parçalarını bularak birleştirdiği Osiris'i bir müddet dahi yaşamasını sağlaması gösterilebilir (Hart, 2010, s. 50). Ölülerini hayata çevirmenin yanı sıra hastaları da iyileştirme gücü olan İsis, yas tutan bir anne figürü olarak da karşımıza çıkmaktadır. İsis'in birçok heykelinde de çocuğunu emziren bir anne olarak görülmektedir (Görsel 13) (Işık Şen, 2017, s. 464).

Görsel 13: Horus'u emziren İsis'in birkaç farklı heykelleri.

Işık Şen, 2017:465.

Ayrıca Osiris – İsis – Horus üçlemesini Hristiyanlıktaki Baba – Oğul – Kutsal Ruh üçlemesine benzetilmektedir (Akalın, 2016, s. 82).

2.6.6. Horus

Şahin başlı, Osiris'in İsis'ten doğma oğludur (Görsel 14) (Şanlı, 2019, s. 188). En bilinen miti babasını öldüren baş düşmanı Seth ile olan taht kavgası mitidir. Bu mitte Seth'in karşısına geçip hakkı olan tahtı isteyen Horus, Seth ile birçok mücadeleye girmiş; en sonunda da babası Osiris'in tehditleri sonucunda tanrılar tahta geçmesi için oy kullanmıştır (Hart, 2010, s. 58). Tasvirlerinde şahin başlı vücudu insan yapılı bir şekli vardır (Şanlı, 2019, s. 189). Bunun nedeni ise kaynaklarda İsis'in Osiris'i ararken şahin formunda olduğu söylenmektedir (Hart, 2010, s. 50).

Görsel 14: Horus, Osiris ve İsis.

Toluyağ, 2020:269.

Kaynaklara göre Horus ile birlikte tanrılar zamanı bitmiş olup, şimdiki yaşadığımız zaman başlamış; firavunlar ve arkasından gelen insanlar da Horus'un hizmetkarları olmuşlardır (Çifçi, 2010, s. 21). Horus'un en meşhur simgesi de "Horus'un Gözü" (Görsel 15) olarak bilinen kanatlı güneş motifidir (Chapdor, 1984, s. 106). Horus'un Gözü manevi anlamda vicdanın gözü olarak da açıklanmış olup, gece gündüz kapanmayan bir göz olması bakımından Horus'un gözlerinin ay ve güneş olduğu ifade edilmiştir (Çifçi, 2010, s. 22). Her yerde bulunmasının nedeni olarak da kötülüğe karşı kullanılan adeta bir muska görevi görmesi denilebilir (Dilek, 2021, s. 17). Ayrıca kimi anlatılarda da Horus'un Seth tarafından sakatlanan gözü olarak da bilinmekte olup, bunun da bitmek bilmeyen iyi ve kötü arasındaki savaşın bir eseri olduğu vurgulanmaktadır (Dilek, 2021, s. 24).

Görsel 15: Horus'un Gözü.

Sevim, 2019:1845.

2.6.7. Anubis

Osiris efsanesinin de içinde yer alan çakal başlı cenaze tanrısıdır. Önceleri sadece firavunların cenazeleriyle ilgilenen bir tanrı olarak anlatılırken, kaynaklara göre Osiris kültü önem kazanınca Osiris mitlerinin de içinde yer almıştır (Elhüseyni, 2012, s. 94). Mısır hiyerogliflerinde ölüleri, mezar odalarını, ölülerin organlarını ve kıymetli eşyalarını koruyan bir tanrı olarak aktarılmaktadır (Chapdor, 1984, s. 55). Osiris öldüğünde İsis ile birlikte Osiris'i mumyalayan tanrıdır (Şanlı, 2019, s. 188).

2.7. Türk Altay Mitolojisi

Türk Altay mitolojisi genel anlamda Türklerin İslamiyet'ten önceki inandığı din içerisinde bulunan anlatılar diye tanımlanmaktadır (Bilgili, 2021, s. 11). Günümüzde Türk Şamanizmi ismiyle devam eden bu inanışta; Türk Şamanizmi'ne inanan Altay kamları, büyük tanrıya yakarışlarda bulunurken Ülgen ismini oldukça fazla bir şekilde geçirdiği aktarılmakta, Ülgen'in en büyük tanrı olduğunu bu yakarışlar sayesinde anlaşılmaktadır (Yıldırım, 2017, s. 53). Bazı kamlar ise Ülgen'in en büyük tanrı olan Kayra Han'ın en büyük oğlu olduğunu söylemektedir. Bu kamlara göre Kayra Han'ın üç oğlu vardır ve bu oğulların adı Ülgen, Mergen ve Kızagan'dır (Uzun Aydın, 2019). Türk Şamanizmi'nde Ülgen Han, Kayra Han'ın en büyük oğlu ve en güçlü tanrı olup, diğer tanrılar da ona hizmet etmektedirler (Kayabaşı, 2016, s. 172). Anlatıya göre O'nun ağzından akan salyalar, göklerden dökülen rahmet yağmurlarını temsil

etmektedir. Çeşitli gezegenlere hareket veren kişi Kayra Han'ın oğlu Ülgen'dir. Ülgen'e hizmet eden, O'nun yapması gereken bazı işleri yapan birçok ruh ve tanrı da vardır (İnan, 1986, s. 33-34).

Türk Şamanizmi'nde Ülgen'i diğer tanrılardan ayıran ise, onun daha sonsuz ve ezeli olmasıdır. Ona dilediği her şeyi yapabilme yeteneği verilmiştir (Ögel, 2020, s. 149). Altay şamanlarının ilahileri ve dualarında, Ülgen'i diğer tanrılardan ayıran özelliklerden biri de, acımasız ve vahşi bir tanrı değildir (Çoruhlu, 2022, s. 42). Aksine, anlatılara göre insanlığı yarattığı için onları çok sevmekte ve onlara yardım etmektedir. İnsanların Ülgen'e karşı duruşları oldukça ilginçtir. Örneğin Güney Altay halk inanışına göre, Ülgen'e karşı yapılan yanlış davranışlar ve töre dışı eylemler, insanları ölümcül hastalıklara ya da doğal afetlere sahip olmalarına neden olabilir. Ancak bunun tersinin de mümkün olduğu vurgulanmıştır. Ülgen'in insanlara karşı affedici olduğu, onlara yararlı hediyeler vereceği de söylenmektedir (İnan, 1986, s. 28).

Ülgen'in Güney Altay halk inanışındaki en önemli ve en güçlü özelliği ise insanlığı yarattığına olan inanıştır (Kalafat & Güven, 2011, s. 63). Anlatıya göre Türkler, insanların Ülgen'e karşı borçlarının olduğuna ve ona minnettar olmaları gerektiğine inanmışlar; bu nedenle de Ülgen'e karşı hiçbir zaman kin tutmamış, aksine ona dualar ve törenler düzenlemişlerdir (Yıldırım, 2017, s. 58).

Fuzuli Bayat Ülgen'in en önemli özelliklerinden biri olarak da doğayı kontrol edebilme yeteneğinden bahsetmiştir. Bayat'a göre Ülgen, göklerin ve yeryüzünün hakimi olup, dünyanın tüm sınırlarına sahiptir ve onun iradesiyle tüm canlılar yaşarlar ve ölürlər. Ülgen'in doğaya olan gücü, onun insanlar tarafından saygın ve kudretli olarak görülmesine neden olur (Kadim Türklerin Mitolojik Hikayeleri, 2022, s. 31). Altay şamanlarının ilahilerinde Ülgen'in diğer bir önemli özelliği de, insanların dualarını ve dileklerini dikkate almasıdır. Bu nedenle insanlar ona dua ederken, onun adını saygıyla anar ve dileklerini ona sunmaktadırlar. Bayat şamanların böyle yaparak Ülgen'e karşı saygılarını gösterdiklerini ve O'nun yardımına ihtiyaç duyduklarında O'nun yardımlarına koşacağına inandıklarını belirtmiştir (Kadim Türklerin Mitolojik Hikayeleri, 2022, s. 26). Ülgen, Güney Altay halk inanışında yaşayanların hayatının merkezinde yer almaktadır. Yapılan törenler ve dualar, halkın inanç ve kültürlerinin önemli bir parçasıdır. Ülgen'in önemi yalnızca Altay halkı için değil

Türk kültürü adına da büyük bir değere sahiptir. Onun gücü, insanların hayatını kolaylaştırma ve onlara güven verme özelliği, Türk toplumunda da varlığını sürdürmektedir (Çoban, 2013, s. 195).

Ancak Orta Asya’da İslam’ın yayılmasından sonra, bu dini benimseyen Türk topluluklarının, Gök Tanrı kültünün etkisiyle tek Tanrı kavramını daha kolay benimsediğini de kabul etmek gerekmektedir. Bu durum, 10. yüzyılın başlarında Oğuzlar arasından geçen Arap gezgin İbn Fadlan’ın raporunda da belirtilmiştir. İbn Fadlan’a göre, Oğuzlar Müslümanlarla ilişkiye girince zor durumda kaldıklarında başlarını göğe kaldırarak “*teg tengri* (bir tanrı)” dedikleri bilinmektedir (Doğan, 1954, s. 63).

Yine Tengri hakkında Abdulkadir İnan’ın aktardığına göre Kaşgarlı Mahmud “*Divanü Lugati’t-Türk*” adlı eserinde ise Türklerden bahsederken;

“Yere batası kafirler göğe ” ... Tengri" derler. Yine bu adamlar büyük bir dağ, büyük bir ağaç gibi gözlerine ulu görünen her şeye " ... Tengri" derler. Bu yüzden bu gibi şeylere yükünürler (secde ederler). Yine bunlar bilgin kimseye " ... Tengrigen" derler. Bunların sapıklıklarından Tanrı'ya sığınırız.”

diye bahsetmiştir (İnan, 1986, s. 28).

Oğuzlar Türk boylarının en büyüklerindendir. Türkiye ve Azerbaycan’ın yanı sıra Türkmenistan Türklerinin boyu da Oğuz boyudur (Omarbekov, Nogaybayeva, & Koşimova, 2017, s. 86). Oğuzlar ilk kez Orhun abidelerinde Göktürk devletine ettiği isyanla tanınmıştır (Laszlo & Eren, 1950). Oğuzlar Ötüken civarı Yenisey civarında yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Selçuklu devletiyle birlikte Asya’dan Anadolu’ya ilk girişlerini yapmışlar, İslamiyet’i benimsemiş olsalar da Asya’daki kültürlerini Anadolu topraklarında da devam ettirmişlerdir. Bu eski Türk inançlarında bulunan bazı adetler artık bir inanç değil, kişilerin gelenekleri haline gelmiştir. Türk mitolojisindeki esintileri günümüzde de görmemizin en büyük nedeni aslında budur (Boratav, 2016, s. 7).

Eski Türk inancının günümüzde de Türk Şamanizmi adı altında devam ettiği bilinmektedir. Selcen Küçüküstel’in yazdığı “*Rengeyiği Türkleri: Dukhalar*” kitabında Moğolistan’ın dağlarında yaşayan ve geyik yetiştiriciliğiyle geçimlerini sağlayan Dukha Türkleri’nin bu inanca halen daha nasıl sıkı sıkıya bağlı olduklarını aktarmaktadır. Yine Nükhet Davletov’un “*Hakas Türklerinde*

Şamanizm ve Ölüm” kitabı da Güney Sibirya’da yaşayan Hakas Türklerinin inanç sistemini anlatmaktadır.

Dukha Türklerini yazan Selcen Küçüküstel Türk Şamanizmi’ni doğaya olan büyük saygıdan geldiğinden bahsetmektedir (Görsel 16). Kendisini başka bir obaya götüren birisinin bir dağın tepesinde bindiği hayvanından inip çay demlediğini, bu demlediği çayı da etrafa saçtığını görüp şaşırır. Götüren kişi tüm çevrede var olan her şeyin bir ruhu olduğunu, bu nedenle nefes aldığı her an bunun farkında olması ve son derece dikkatli olması gerektiğini, böylece hiçbir canlının ruhuna zarar vermemiş olacağını söylemiştir (Küçüküstel, 2020, s. 58-59).

Görsel 16: Her Sabah Yer İyelerine Saçı Yapan Dukha Türk’ü Bir Kadın.

Küçüküstel, 2020:153.

Hakas Türkleri üzerinde çalışma yapan Nükhet Okutan Davletov iste Şamanizm’in Türklerden ve İç Asya’dan çıkan bir din olduğunu anlatır. Bunun nedeni, kelimenin kökeninin bu bölgelere dayanmasıdır. Bu durumda, kelimenin Altay halkları tarafından dünyaya yayıldığı söylenebilir. Hakaslar da Şamanizmi, Yenisey Kırgızlarının mirasçısı olan ve Güney Sibirya’nın “asıl halkı” olarak gördükleri Tatarlara ait olduğunu göstermek için bazen *Tatar Tersezî* “Tatar dini” olarak adlandırmaktadırlar (Davletov, 2021, s. 30).

Her ne kadar şuan için Türk Şamanizmi dense de Ziya Gökalp Türk inançlarını *Toyunizm* olarak tanımlamaktadır. Gökalp'a göre her ne kadar Budist ve Şamanist esintiler olsa da Türklerin eski inançlarını Şamanizm yahut Budizm olarak açıklanamayacağını, Türklerin kendilerine has bir din olduğunu belirtmiştir (Gökalp, 1974, s. 16). Buna karşılık Türklerin inançları hakkında oldukça fazla araştırma yapmış olan bir başka Türkolog Abdülkadir İnan ise Ziya Gökalp'a karşı çıkmış, eski dinin yeni bir isimle anılmasına gerek olmadığını, Budizm esintileri olsa dahi Şamanizm'e daha yakın olduğunu, bu yüzden *Türk Şamanizmi* demeyi daha doğru bulduğunu söylemiştir (İnan, 1986, s. 1).

2.7.1. Tengri

Tengri, eski Türk ve Moğol inancında Göksel büyük tanrının ismidir (Çoruhlu, 2022, s. 29). Bu tanrı, hem Tengricilik'te hem de Orhun Yazıtları'nda ilk çevirisi yapılan anlamlı bir sözcüktür.

2.7.2. Kayra Han

Kayra Han (Görsel 17), Türk mitolojisinde yaratıcılığın ve varoluşun tanrısı olarak kabul edilir. Var olan evrenin yaratıcı olarak görülen Kayra Han'a dua edilir ve bu sayede hayatın, doğanın ve insanın zekası ve gücü gibi özellikler korunur. Türk milleti, Kayra Han'a saygı gösterir ve ona hayranlık duyar. Kayra Han, Türk bozkırlarının kültüründe, sanatında, müziğinde, edebiyatında ve dilinde sık sık ön plana çıkar. Onun varlığı, Türk halklarının kültüründe bir sembol olarak kabul edilir (Çoban, 2013, s. 195).

Görsel 17: Kayra Han'ın bir tasviri.

Bölükbaşı, 2023:121.

2.7.3. Ülgen

Altın Dağ'da 16. katta ikamet eden Ülgen (Görsel 18), tanrıların en büyüğü olarak bilinir. Kayra Han'ın en büyük oğludur. Ayın ve güneşin de ilerisinde, Sirius yıldızında olan tahtı saf altındandır. Birçok doğa olayını yöneten tanrı yine Ülgen'dir. Dünyada yaşayan kullarına ateşin nasıl yakılacağını öğretendir. Tasvirlerde kendisi de çocukları da insan şeklinde olup kendisinin kanatları vardır (Çoban, 2013, s. 196). Üç balık yaratılmıştır ki onlar Dünya'yı taşımalara ya da desteklemelere adanmıştır. Elindeki topuz, yaşam ağacının köklerine benzer görünüştendir ve çok dallıdır (Çoruhlu, 2022, s. 41).

Görsel 18: Kayra Han'ın oğlu Ülgen Han'ın bir tasviri.

Bölükbaşı, 2023:129.

2.7.4. Erlik

Tüm inanışlarda, tüm halk söylencelerinde her zaman ilk durum karşıtlıktır. İyilik varsa mutlaka kötülük de vardır. Yalan varsa mutlaka doğru da vardır. Ya da yumuşak varsa, sertinin olmaması da kaçınılmazdır. Erlik bu zıtlıktan ortaya çıkan, Ülgen'in kendi yarattığı kardeşi, yeraltının ve kötülüğün sahibidir (Bilgili, 2021, s. 13).

Erlik (Görsel 19), Türkologlara göre “*erklig*” kelimesinin değişmiş şeklidir ve “güçlü” ve “kuvvetli” anlamlarına gelmektedir. Erlik çeşitli kaynaklarda Budizm'in kötülük tanrısı olan Yama ile aynı kişi olduğu da söylenmiş bu nedenle özellikle Uygurlarda “Erklig Yama” da denmiştir (Çoruhlu, 2022, s. 70). Güçlü bir yapısı olduğundan dolayı Erlik denildiği de söylenmektedir. Kara kamlarca edilen bazı dualarda yine Erlik'e de dualar edildiği görülmektedir (İnan, 1986, s. 31-32).

Görsel 19: Türk Panteonunda Yeraltı Tanrısı olarak geçen Erlik Han'ın bir tasviri.

2.7.5. Mergen

Mergen Han (Görsel 20), bilgeliğin tanrısı; akıl tanrısı, akıl ve zeka sembolizminin tanrısıdır. Ülgen'in öz kardeşlerindendir. Mergen Han, göğün yedinci katında oturur ve bilgeliğin sahibi olarak kabul edilir. Ok ve yayı bulunan Mergen Han, bilgeliği ile bilinir. Tasvirlerinde elinde bir ok ve yay mevcuttur ve her zaman hedefini tam isabet vuran bir tanrıdır (Bilgili, 2021, s. 43).

2.7.6. Kızagan

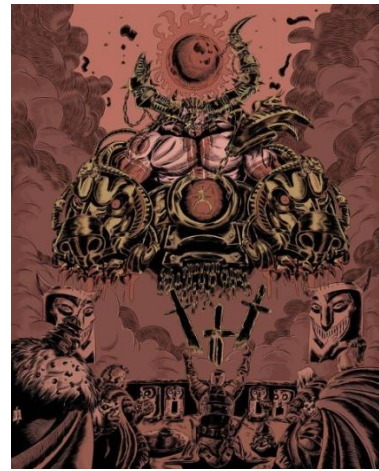
Festivaller, eğlence, müzik, dans ve coşkunun tanrısı Kızagan (Görsel 21) tarafından yönetilmektedir. İnsanlar, Kızagan'a dua ederek, festivallerin verimli, mutlu ve keyifli geçmesini sağlarlar. Türk toplumunda, Kızagan'a büyük bir saygı duyulmakta ve ona tapılmaktadır. Kızagan, Türk bozkırlarındaki kültür, sanat, müzik, edebiyat ve dilin sıkça bahsedilen bir figürdür. Türk halkı için, Kızagan kültürel bir sembol olarak kabul edilmektedir. Kızagan tengri kimi anlatılarda da savaş tanrısı olarak da anlatılır (Bilgili, 2021, s. 41-42).

Görsel 20: Mergen Han Tasviri.

Bölükbaşı, 2023: 330.

Görsel 21: Kızagan Han Tasviri.

Bölükbaşı, 2023: 334.

2.7.7. Umay Ana

Umay (Görsel 22), kadınların, annelerin ve çocukların tanrıçası olarak hem bereket hem de bekâretle ilişkilendirilir. Türk mitolojisinde ve Tengrizm'de

doğurganlığın sembolü olarak da bilinir. Umay, toprak ana tanrıçalarına benzer şekilde diğer dinlerde de yer alır. Altay bölgesinde yapılan arkeolojik kazılarda bulunan seramik ürünlerde, Umay ana üç boynuzlu bir görünüme sahiptir (Çoruhlu, 2022, s. 54). Orta Asya’da yapılan araştırmalar da Umay ana motifinin beyaz saçlı ve giyimli, insana benzer bir görünüme sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca, kanatlı bir kuş kadın olarak da tasvir edilir (Bilgili, 2021, s. 51).

Görsel 22: Bereket Tanrıçası Umay Ana’nın Bir Tasviri.

Bölükbaşı, 2023: 283.

2.7.8. Ak Ana

İlk başlangıçlarda yalnızca sonsuz suların bulunduğu bir evrende, Tanrı Ülgen’e ilham vermek için suların içinden çıkmış ve tekrar geri dalmıştır. Yaratıcı gücünü ve ışıktan bir beden taşıyan zarif boynuzları simgeleyen bir tacı vardır. Ayrıca deniz kızı gibi uzun bir balık kuyruğu da bulunmaktadır. Kuyruğunun rengi hafif mavi olup etrafında denizyıldızları dolaşmaktadır. Bu tanrıça, hayatın başlangıcına ruh vererek yaşam döngüsünün başlangıcını oluşturmuştur (Karakurt, 2011, s. 15).

2.7.9. Ay Ata

Türk mitolojisinde, Ay Ata ayın babası tanrı olarak bilinir ve ayın doğuş ve batışı ile ilişkilendirilir. Onun sembolü, Türk halklarının hayatında ayın ışık ve enerjisini temsil eder. Türk halkları, Ay Ata'ya saygı gösterir ve ona taparlar. Ay Ata, Türk bozkırlarındaki insanların kültür, sanat, müzik, edebiyat ve dilinde sıklıkla yer alır ve Türk halkları için önemli bir semboldür (Boratav, 2016, s. 35-36).

2.7.10. Yel Ana

Yel Ana, Türk mitolojisinde rüzgarın tanrıçası olarak bilinir ve Türk bozkırlarının yaşamında büyük bir öneme sahiptir. O, rüzgarın yönünü ve hızını kontrol ederek, insanların güvenli seyahat etmelerini sağlar. Halklar, kötü rüzgarları önlemek için Yel Ana'ya dua ederler ve ona saygı gösterirler. Yel Ana, Türk bozkırlarındaki sanat, müzik, edebiyat ve dil gibi kültürel unsurlarda sıkça yer alır ve sembol olarak kabul edilir (Karakurt, 2011, s. 236).

2.7.11. Yel İyesi

Yel İyesi, Türk mitolojisinde rüzgarın varlığı olarak görülür ve Türk bozkırlarındaki halkların hayatında önemli bir rol oynar. Ona dua edilerek, insanların sağlık ve güvenliği korunur, ayrıca rüzgarın yönü ve hızını kontrol ettiğine inanılır. Türk halkı, Yel İyesi'ne büyük saygı duyar ve onun üzerine yapılır. Onun sembolü, Türk bozkırlarındaki kültür, sanat, müzik, edebiyat ve dilinde sıkça görülmektedir (Karakurt, 2011, s. 237).

2.7.12. Bürküt Ata

Bürküt Ata, Türk ve Moğol inanç sistemlerinde göklerin en güçlü ve hızlı varlığı olan şahin tanrı olarak anılır. Bürküt Ata, avcılık yetenekleriyle tanınan bir hükümdar olarak tasvir edilir ve Türk-Moğol toplumunda büyük bir saygı ve ibadet görür. Bürküt Ata, Türk-Moğol kültüründe büyük bir öneme sahiptir ve sanat, müzik, edebiyat ve dil gibi alanlarda sıkça yer alır. Onun varlığı Türk-Moğol halklarının ortak sembolü olarak kabul edilir. Ona dua ederek, sağlıklı bir yaşam, verimli topraklar ve refah elde ederler. Bürküt Ata, halkların koruyucu bir

güç olarak gördükleri ve adına düzenledikleri kutlamalara katıldıkları önemli bir figürdür. Onun efsaneleri, Türk ve Altay kültüründe, sanatında, müziğinde, edebiyatında ve dilinde sıklıkla yer alır ve sembolik bir öneme sahiptir (Karakurt, 2011, s. 62).

2.7.13. Od Ata

Od Ata, Türk ve Altay mitolojilerinde babalık ilahı olarak anılır. O, yaşamın kaynağı ve insanların rehberidir. Güneşin simgesi olarak da kabul edilir ve güneşin doğuşu ve batışıyla ilişkilendirilir. Türk ve Altay toplulukları, Od Ata'ya büyük saygı duyar ve ona taparlar. Ona yapılan dualar sayesinde sağlıklı bir yaşam, verimli topraklar ve refah kazanılır. Bozkırlardaki bu halklar, Od Ata'nın koruyucu bir güç olduğuna inanır ve onun adına düzenlenen kutlamalara katılırlar. Od Ata, Türk ve Altay toplumlarında büyük bir öneme sahiptir. Bu mitolojik figür, Türk ve Altay bozkırlarındaki insanların kültür, sanat, müzik, edebiyat ve dilinde sık sık görülür. Ayrıca Od Ata, Türk ve Altay halklarının kültüründe sembolik bir değere sahiptir (Karakurt, 2011, s. 157-158).

2.7.14. Ayızıt

Ayızıt, Türk ve Şaman mitolojisinde kutsal bir yaratık olarak kabul edilir ve genellikle Ay ve yıldızlarla ilişkilendirilir. Bozkır kültüründe önemli bir yer tutan bu yaratık, bölge ve kültüre göre çeşitli şekillerde tasvir edilir. En yaygın olanı ise hızlı, zarif ve güçlü bir ava dönüşmüş geyik veya ceylan figürüdür. Türk ve Şaman inançlarına göre, Ayızıt, göklerdeki düzeni ve uyumu sağlar. Ayızıt'ın kanatlarındaki tüyler, gökkuşağının renklerini temsil eder ve gökkuşağı, Türk kültüründe önemli bir semboldür. Ayızıt ayrıca, manevi varlık olarak da kabul edilir. Şamanlar, Ayızıt ile bağlantı kurarak ruhsal denge ve uyum sağlarlar. Ayızıt, insanların ruhlarını aydınlatır ve onlara rehberlik eder (Bilgili, 2021, s. 26-27).

2.7.15. Od-Ocak İyesi/Alaz

Alaz, Türk mitolojisinde ateş tanrısı olarak tanınan bir figürdür. Onun diğer adı Alas Han'dır ve evlerin ateşini ile evcil hayvanlarının koruyucusu olarak bilinir. Türk mitolojisinde ocak ve içindeki ateş kutsal kabul edilir ve saygı

gösterilmelidir. Aksi takdirde, Alaz öfkелendiğinde yangın çıkarabilir (Bayat, 2022, s. 239-242).

2.7.16. Yayık Han

Yayık Han, Türk ve Şaman inanç sistemlerinde bereket tanrısı olarak tanınır. Adı Türkçede ‘süt’ anlamına gelir ve sütün bolluğu ve verimliliği ile bağlantılıdır. Mitolojik öykülerde, Yayık Han insanlara sütün bereketini bahşeden bir tanrı olarak tasvir edilir. Süt, bereket ve zenginliğin sembolü olarak insanların hayatında büyük önem taşır. Yayık Han’a dua ederek, insanlar bolluk ve refah dileklerini ifade ederler. Aynı zamanda, Yayık Han doğurganlık ve üreme ile de ilişkilendirilir. Süt, annelik ve üreme gücünün sembolüdür ve Yayık Han’ın insanlara bahşettiği süt, doğurganlık ve üreme yeteneğini daha da artırır (Bilgili, 2021, s. 44-46).

2.7.17. Suyla

Türk ve Şaman mitolojisinde, Suyla merkezi bir rol oynar ve su elementinin yöneticisi olarak kabul edilir. Su, bu kültürlerde yaşam kaynağı ve yenilenme sembolü olarak kabul edilir. Suyla, suyun hayat veren gücünü temsil eder ve mitolojik hikayelere göre bu gücü kontrol eder. İnsanlar, Suyla’ya dua ederek suyun gücünden yararlanmayı umarlar. Ayrıca, Suyla insanların duygusal ve psikolojik durumlarını da etkileyebilir. Suyla aynı zamanda doğurganlık ve verimlilikle de ilişkilendirilir, çünkü su bitkilerin büyümesi ve hasatın bolluğu için gerekli bir elementtir. Suyla, insanlara bereket ve verimlilik getirdiğine inanılır. Bu mitolojide, Suyla genellikle güzel bir kadın olarak tasvir edilir ve suyun güzelliği ve zarafeti ile ilişkilendirilir. Mavi giysiler ve takılarla süslü olan Suyla, insanların hayal gücünü cezbeder (Çoruhlu, 2022, s. 45).

2.7.18. Utkuçi

Utkuçi, Türk ve Şaman kültürlerinde rolüyle zafer tanrısı olarak bilinir. Bu kültürlerde, zafer önemli bir konudur ve Tanrı’ya savaşlarda kazanmak için dua edilir. Utkuçi, bu duanın simgesi olarak görülür ve insanlar ona savaşlarda kazanmak için dua eder. Mitolojik öykülere göre, Utkuçi, savaşlarda zafer kazanan tarafın tanrısıdır. İnsanlar, Utkuçi’ye dua ederek savaşlarda kazanmayı ve

zafer elde etmeyi umarlar. Ayrıca, Utkuçi, insanların hayatlarında karşılaştıkları zorlukları aşmalarına yardımcı olan bir tanrı olarak da kabul edilir. Utkuçi ayrıca kahramanlık ve cesaretle doğrudan ilişkilendirilir. Savaşlarda zafer elde etmek için gerekli olan cesaret ve kahramanlık, Utkuçi'nin insanlara bahşettiği nitelikler arasındadır. Mitolojik hikayelere göre, Utkuçi, insanların cesaret ve kahramanlık duygularını arttıran bir tanrıdır. Utkuçi, Türk ve Şaman mitolojisinde genellikle güçlü ve heybetli bir şekilde tasvir edilir. Zaferin sembolü olarak kabul edilen Utkuçi, savaşlarda zafer için ona dua eden insanların güçlü bir destekçisi olarak görülür (Çoruhlu, 2022, s. 46).

2.7.19. Oğuz Kağan

Oğuz Kağan, Türk tarihinin kuruluş hikayelerinden biri olan Oğuzname'de bahsedilen bir liderdir. Kendisi, Türklerin ilk hükümdarı olarak kabul edilir (Bölükbaşı, Türk Mitolojisi Atlası, 2023, s. 184).

Efsanelere göre, Oğuz Kağan tanrının seçilmiş lideridir ve Türk boylarını birleştirerek Türk Devleti'ni kurmuştur. Ayrıca, Türk kültüründe adalet ve dürüstlük simgesi olarak görülmektedir. Oğuz Kağan'ın vefatı üzerine, Oğuzlar onun adına bir "Oğuz Yabgu Şöleni" düzenler. Aynı zamanda Oğuz Kağan, Türk ve Şaman kültürlerinde cesaret ve kahramanlık sembolü olarak kabul edilmektedir. Efsanelere göre, savaşlarda ön saflarda savaşıp halkının güvenliği için elinden geleni yapmıştır (Ögel, 2020, s. 150-151).

2.7.19.1. Oğuzname Nedir?

Oğuzname, önemli bir Türk mitolojik yazıttır ve Türklerin ataları olan Oğuzların tarihini destansı bir şekilde anlatır. Oğuzname, Türk dünyasında hükümdarlıklarını, devletlerini ve göçlerini anlatan bir kutsal metin olarak kabul edilir, bu da şamanizmin etkisiyle ilişkilendirilir. Oğuzname, Türk mitolojisinin temelini oluşturmasıyla önem taşır ve Türk kültür ve tarihine ışık tutar. Eserde, Oğuzların atası Gün Han'ın hayatı yanı sıra Oğuzların göçleri, toprak fethetmeleri ve devlet kurmaları da yer alır. Oğuzname, 12 bölümden oluşur ve Türk edebiyatının geleneksel özelliklerini taşıyan şiirsel bir dil kullanılır. Oğuzname, Türk edebiyatının gelişimine önemli katkılarda bulunmuştur (Boratav, 2016, s. 109).

2.7.20. K bey Hatun

Ay tutulması sırasında insanlar, yeniden doğan ayın gücünü elde etmek için K bey Hatun’a dua ederler ve K bey Hatun da yeniden doğan ayın koruyucu gücünü sağlar. K bey Hatun, Türk ve  aman Mitolojilerinde ‘ay tutulması’ ile bağlantılı bir karakterdir. İnsanlar ay tutulması sırasında, K bey Hatun’dan yeniden doğan ayı koruması ve g   l  bir bereket kaynağı olarak yardım istedikleri inancına sahiptir. Mitolojik öykülere göre, K bey Hatun ayrıca doğurganlık ve verimlilikle ilişkilendirilir ve insanlara bu konularda destek verir. Ay tutulması anında, insanlar K bey Hatun’a dua eder ve onun koruyucu büyüsü sayesinde yeniden doğan ayın gücü ve bereketine eri irler. Türk ve  aman mitolojilerinde, K bey Hatun genellikle di i bir kurt olarak tasvir edilir. Kurt, Türk ve  aman kültüründe önemli bir hayvan olarak kabul edilir ve g  , cesaret ve bağımsızlık sembolü olarak görülür. Dişi kurt olarak, K bey Hatun, bu değerleri yansıtır ve insanların hayatında önemli bir rol oynar (Karakurt, 2011, s. 146).

2.7.21. Alp Er Tunga

Tunga, genellikle “kahraman erkek kaplan” olarak bilinmektedir. Sibiryâ panteri olarak adlandırılmıştır. Bu hayvanlara Türkler Bars diye seslenir ve Hun Pazırık kurganında sıkça görülmektedir. Budist metinlerinde, “uzun saçlı tonga” ifadesi kullanılır ve bu uzun sa lar alplık sembolü olarak d   n lm  t r (Ögel, 2020, s. 67-74). Türk mitolojisinde Alp Er Tunga, bir kahraman ve lider figürü olarak kabul edilmektedir. Türk kültüründe liderlik, cesaret, sava ma ruhu ve doğa ile uyumlu yaşamı temsil etmiştir. Alp Er Tunga söylencelerin, Türk mitolojisi ve geleneksel Türk kültürü ile ilişkilidir. Türklerin tarihindeki önemli olaylar ve savaşlardan bahsetmektedir (Boratav, 2016, s. 31-32).

2.7.22. Al Karısı

Türk kültüründe Al Karısı (Görsel 23), genellikle kötü niyetli ve korkunç bir varlık olarak bilinir. O, cinlerin ve hayaletlerin Türk mitolojisindeki temsilcisidir. Al Karısı’nın kökenine dair kesin bir bilgi yoktur, fakat Türk mitolojisinde benzer kötü niyetli varlıkların varlığı düşünüldüğünde, onun kadim Türk kültüründen geldiği söylenebilir. Al Karısı, çoğunlukla kadın şeklinde betimlenir ve sembolik

olarak kötülük, karanlık ve cinlerin dünyasına açılan bir kapı olarak kabul edilir. Görüntüsü değişkendir ve herkesin zihninde farklı bir imaj oluşturabilir. Bazı kaynaklarda, kanatlı bir yaratık olarak tasvir edilirken, bazılarında insan şeklinde hayalet olarak anlatılır (Karakurt, 2011, s. 22).

Görsel 23: Al Karısı/Al-Bastı'nın bir tasviri.

Bölükbaşı, 2023:219.

Al Karısı, Türk kültüründe genellikle gece vakti ortaya çıktığına inanılır ve insanları rahatsız eder. Birçok insanın hayatını olumsuz yönde etkilediğine inanılmaktadır. Örneğin, Al Karısı'nın insanların zihinlerini karıştırarak yanlış yola sürüklediğine veya kötü niyetli planlara yönelttiğine inanılır (Boratav, 2016, s. 33-33). Türk mitolojisinde de Al Karısı hikayelerine sıklıkla rastlanmaktadır. Bu hikayelerde genellikle insanların hayatlarına zarar veren bir varlık olarak canlandırılır. Örneğin, bir efsanede Al Karısı'nın bir köye musallat olduğu ve insanları zehirlediği anlatılır, ancak sonrasında bir kahramanın onunla savaşarak köyü kurtardığı söylenir. Al Karısı, Türk edebiyatında ve sinemasında da sıkça yer alır. Özellikle korku sinemasında sık sık kullanılan bir konudur ve Türk edebiyatında da Al Karısı'nın hikayelerine rastlamak mümkündür (İnan, 1986, s. 171).

2.7.23. Arçura

Arçura (Görsel 24), Türk mitolojisinde ormanın koruyucusu ve temsilcisi olarak kabul edilir. Bu kelime, ‘orman perisi’ veya ‘orman tanrıçası’ anlamına gelir ve Türk halk kültüründe önemli bir yere sahiptir. Arçura’nın kökeni tam olarak bilinmemekle birlikte, diğer Türk mitolojisindeki su tanrıçaları gibi kadim Türk kültüründen geldiği düşünülmektedir. Arçura, ormanların koruyucusu olarak ve aynı zamanda bereketin simgesi olarak kabul edilir. Ona suyun kontrolünün verildiğine inanılır ve sulama, tarım ve balıkçılık gibi suyla ilgili faaliyetler için Tanrı’ya dua edilir. Bu sembolik anlam, suyun hayatın kaynağı olduğu düşüncesiyle bağlantılıdır. Arçura, hayatın suyla başladığı inancını temsil eder. Su tanrıçalarının var olduğu yerlerde suyun temiz, berrak ve sağlıklı olduğuna inanılır. Türk mitolojisindeki hikayelerde, Arçura genellikle su kaynaklarının koruyucusu olarak tasvir edilir. Örneğin, bir hikayede Arçura’nın bir avcıya su kaynağını korumak için engel olduğu ve avcının su kaynağına zarar vermesine izin vermediği anlatılır. Arçura, avcının cezasını verir (Karakurt, 2011, s. 33-34).

Görsel 24: Arçura’nın bir tasviri.

2.7.24. Gök Börü/Gökkurt

Gökkurt, Türk halkının inanç sisteminde önemli bir konumu olan bir figürdür. Koruyucu olarak kabul edilir ve Türk kültüründe çeşitli şekillerde temsil edilir. Orta Asya'da bulunan en eski tasvirleri, Gök Türk Kağanlığı'na kadar uzanmaktadır. Moğolistan'daki Asya Hun İmparatorluğu ve Göktürk Kağanlığı'nda sembol olarak kullanılmıştır. Kutsal bir hayvan olarak kabul edilen Gökkurt, Türk inancına göre Gök Tanrısı tarafından gönderilmiştir. Ayrıca, sadakat, güç, cesaret ve adalet gibi değerleri simgeler. İnsanların koruyucusu olarak görülen Gökkurt'un hikayeleri de vardır, örneğin, bir savaşta savaşan insanları koruduğuna inanılır veya bir insanın Gökkurt'a inanmadığı için şanssız olduğu ve sonrasında inanmaya başladığında hayatının daha iyi bir hale geldiği anlatılır (Çoruhlu, 2022, s. 267).

Kaşgarlı Mahmud, eserlerinde kutsal bir yüz ifadesi olarak kurt yüzü terimini kullanmıştır. Bu terim, Türklerde Kök-Börü yani Gökkurt, güçlü hükümdarların büyüklüğünü vurgulamak için kullanılmıştır (Ögel, 2020, s. 52).

2.7.25. Sigun Geyik/Alasığın / Gök Geyik

Sigun Geyik, Türk mitolojisinde özel bir konuma sahiptir. Türk kültüründe önemli bir sembol olarak kabul edilen bu geyik, genellikle "Gök Geyik" olarak anılır ve cennetin bir işareti olarak görülür. Mitolojik kaynaklara göre, Sigun Geyik gökten yere inen bir cennet varlığıdır. Tanrıların evi olarak bilinen Tengri Dağı'nda yaşayan bir kadınla evlenmiş ve bu evlilikten üç oğlu olmuştur. Türk kültüründe, Sigun Geyik genellikle güç, özgürlük ve bağımsızlık sembolü olarak görülür. Ayrıca, bazı Türk boylarında, Sigun Geyik'in çift başlı bir yaratık olarak tasvir edildiği bilinmektedir (Karakurt, 2011, s. 20-21).

2.8. Mitoloji ve Sanat

Mitoloji her toplumda var olan ve bu toplulukları bizlere yansıtan bir bilimdir (Kökten, 2014, s. 262). Tarih sayfalarında insandan bahsedildiği her anda insanoğlu varoluşsal bir arayış içerisine girmiştir (Çöm, 2023, s. 585). Sanatın gelişiminde de hiç şüphesiz büyük katkıları olan mitoloji edebiyata, müziğe, heykel ve resim sanatlarına çok fazla esin kaynağı olmuştur (Alıcı, 2020, s. 41).

Örneğin Yunan mitolojisinde Athena, İskandinav mitolojisinde Bragi, Mısır mitolojisinde Beset ya da Japon mitolojisinde Benzaitenno; edebiyat, şiir ve müzik tanrısı/tanrıçası olarak bilinmektedir (Köktan, 2014, s. 265).

Bir başka örnek ressam ve heykeltıraş olan Gustave Moreau'nun Napoli Ulusal Müzesinde sergilenen Prometheus tablosu verilebilir (Cömert, 2008, s. 27). Prometheus; insanlığa ateşi getirmiş, bu nedenle Zeus'un gazabına maruz kalmıştır. Cezası, bir dağın tepesine zincirlenerek bir kartal tarafından her gün parçalanıp tekrar dirilmesi ve bunun sonsuza kadar devam etmesi olmuştur (Karadoğan İsmayilov & Sunal, 2013, s. 203). Gustave Moreau ise çizmiş olduğu tabloda (Görsel 25) Prometheus'un karaciğerini yiyen bir kartalı tasvir etmiştir.

Yine İskandinav mitolojisini anlatan Manzum ve Nesir Eddalar (Görsel 26) (Çalış, 2023, s. 30-31), ya da Homeros'un İlyada ve Odysseia'sı (Dilek, 2022, s. 383) mitolojinin edebiyata ettiği bir etki olarak örneklendirilebilir.

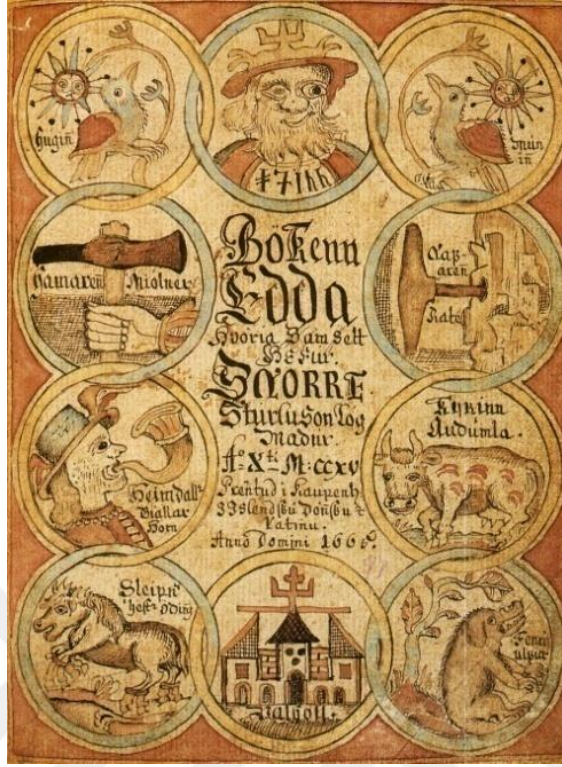
Görsel 25: Prometheus'un Karaciğerini Yiyen Kartal Tasviri, Gustave Moreau (1826-1898). Napoli

Ulusal Müzesi.

Cömert, 2008: 27.

Görsel 26: 1665, Nesir Edda'nın ilk Kopenhag baskısının kapağı.

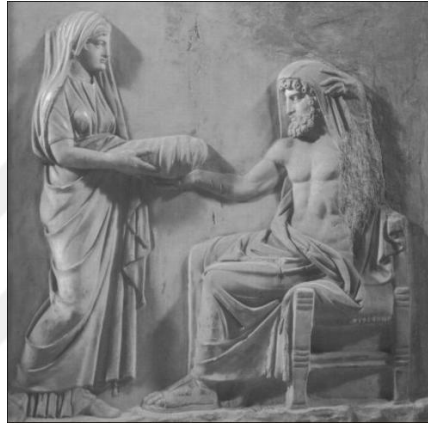

Dilek, 2022:32.

Resmin, müziğin ve edebiyatın yanında hiç şüphesiz heykeller de mitolojiden feyz alınan sanat eserleri arasında olduğu söylenilebilir. Anlatıların yanı sıra heykellerin kalıcı olması, söylencelerin nesiller boyu aktarımında daha çok yardımcı olacağı için heykel sanatı mitolojik hikayeler bağlamında çok fazla bir etkiye sahiptir (Toluyağ, 2020, s. 269). Örneğin Mısır üzerinden gidildiğinde Antik Mısır mitolojisinin tanrılarının tasvirlerini hierogliflerin yanı sıra heykeller üzerinden de tasvir edilerek, bu heykellerin tanrıların birer simgesi olarak görülüp heykellere de bir tanrı gibi hizmet edilmektedir (Ay, 2023, s. 771). Öyle ki Osiris'in yeniden doğuşunun kutlandığı Osiris Festivali'nde; tapınakta bulunan Osiris heykeli alınıp Osiris'in mezarı olduğu düşünülen çöldeki alana götürülüp, festivalin bittiği zamanda da tekrar geri getirildiği de kimi kaynaklarda aktarılmaktadır (Ay Savaş, 2022, s. 24). Yine firavunların mezarlarında yapılan araştırmalarda firavunların özel eşyalarının yanı sıra çeşitli tanrıların heykelleri de mevcut olup, bu heykellere atfedilen tanrıların diğer aleme giden firavunların geçişini kolaylaştırması ve yardımcı olması amaçlanmaktadır (Ay, 2023, s. 766).

Yine heykellerin en fazla esinlendiği mitoloji hiç şüphesiz Antik Yunan ve Antik Roma mitolojileridir (Toluyağ, 2020, s. 270). Kronos Rheia ile birlikte olduktan sonra babası Kronos’a yaptıklarının kendi başına da geleceğini düşünmüş, bu nedenle Rheia’nın doğurduğu tüm çocuklarını yutmuştur. Bu duruma çok üzülen Rheia Zeus’u gizlice doğurmuş olsa da Kronos’a yakalanmış, ama oğlu Zeus yerine kundağa bir taş koyarak Kronos’a vermiştir (Cömert, 2008, s. 22). Bu taş verme olayı ise bir Roma sunağında kabartma olarak işlenmiştir (Görsel 27).

Görsel 27: Zeus yerine Kronos’a yutması için taş veren Rheia’nın kabartma halindeki tasviri.

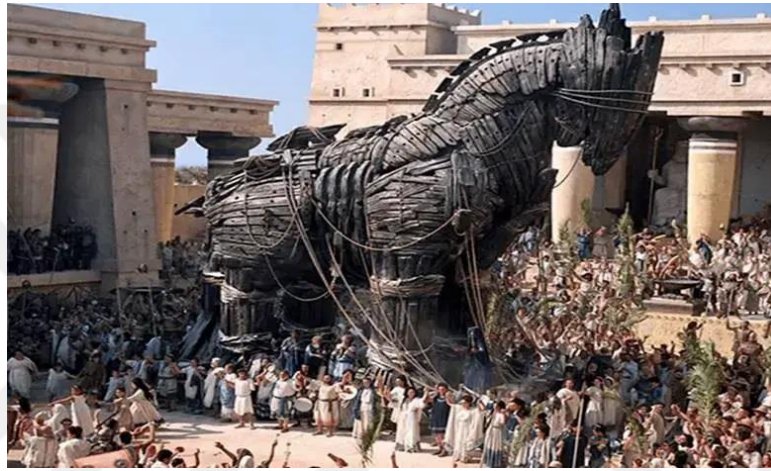
Cömert, 2008: 22.

Son dönemlerde ise mitolojik hikayeler hiç şüphesiz sinemaya da yansımıştır (Gündoğan, 2021, s. 71). Sinema hiç şüphesiz son dönemde mitolojik metinleri devam ettiren bir sanat türüdür (Çöm, 2023, s. 589). Sözlü dönemde başlayan söylencelerin zaman içerisinde sanat sayesinde kalıcı bir hal almıştır (Tüysüz, 2019, s. 329). Göstergebilimsel açıdan sanat eserlerinin arasında sinema hiç şüphesiz çok önemli bir yer kaplamakta olup (Bağder, 1999, s. 144), mitolojik hikayeleri diğer sanat eserlerine oranla daha rahat anlatabilmektedir (Çöm, 2023, s. 588).

Sinemada çekilen bazı filmler içerisinde mitolojik hikayelerden etkilenmiştir. “*The Scorpion King*” (2002 – Russell Chuck) Mısır mitolojisinden, “*Excalibur*” (1981 – Desmond Davis) Kelt mitolojisinin büyük hikayelerinden olan Kral Arthur’dan, “*Clash of the Titans*” (1981 - John Boorman) ise Yunan mitolojisinden etkilenmiş bazı yapımlardır (Yavaş, 2023, s. 28). Bazı filmler ise

direkt mitolojik bir hikayeyi anlatmaktadır. Buna en büyük örnek hiç şüphesiz “*Troy*” (2004 – Wolfgang Petersen) filmidir. Homeros’un *Odysseia* ve *İlyada* eserlerinde geçen Truva Savaşı’nı anlatan mitolojik bir hikayeyi anlatan bu film anlatılan Truva Savaşı’nı birebir sinema yoluyla aktarılmış, film gösterime girdikten sonra Truva’ya ve Truva tarihine ilgi oldukça artmış, Filmde gösterilen Truva Atı sahnesi sonucunda (Görsel 28) Çanakkale’deki temsili koyulan Truva Atı’nı ziyaretler oldukça yükselmiştir (Sarı, 2019, s. 11).

Görsel 28: Truva filminde Truva Atı’nın şehre sokulduğu sahne.

Apple TV/Troy, 2004: 02:18:00

Bu bölümde mitolojinin sanat ile olan ilişkisini anlatılıp; edebiyat, resim, heykel ve en sonunda da sinema ile olan ilişkisi anlatılacaktır.

2.8.1. Mitoloji ve Edebiyat

Edebiyat, mitolojinin mihenk taşlarından birisidir (Tökel, 2001, s. 59). Söylenceler, çeşitli sembollerle bezenmesi ilerleyen süreçte sanat eserleriyle birlikte özellikle edebiyat üzerinde çok önemli bir yer almıştır (Tepe & Şimşek, 2023, s. 496). Edebiyat da tıpkı mitler gibi doğanın ve evrenin nasıl bir düzeninin olduğunu kavramak için çaba göstermektedir (Sivri & Köylü, 2013, s. 185). Mitoloji ve edebiyat arasında hiç şüphesiz her zaman bir etkileşim olmuştur. Çünkü edebiyatta tıpkı mitoloji gibi toplumun kültürünü izah eden bir sanat türüdür (Tepe & Şimşek, 2023, s. 494).

Sözlü edebiyat mitoloji eksenli destanlarla gelişmiştir (Tökel, 2001, s. 69). Örneğin Türk destanlarından olan Ergenekon destanında Türk milleti etrafı demir dağlarla çevrili bir ovada sıkışıp kalmış, bir demirci tarafından demir dağları eritilmiş, bir kurt tarafından da yol gösterilerek Ergenekon'dan çıktığı anlatılmaktadır (Sakaoğlu & Durmaz, 2021, s. 201). Göktürkler döneminden günümüze kadar gelip, Türk sözlü edebiyatı içerisinde çokça bilinen bu destan; kurt (Ögel, 2020, s. 52), demir dağlar (Atalay, 1985, s. 362) ve bu demir dağları eriten demirci (Boratav, 2016, s. 55) gibi sembolleriyle hiç şüphesiz mitolojik bir söylencedir. Yine Kitab-ı Dede Korkut, Oğuz Türklerinin en eski yazılı kaynakları arasında olup, içerisinde çok fazla Türk mitolojisine ait unsurlar da yer almaktadır (Günay, 2021, s. 10).

Mitoloji yazılı ve sözlü edebiyat içerisinde oldukça fazla yer alması yine İskandinav mitolojisinin Eddaları ile de görülmektedir (Özkan, 2018, s. 68). Yazarı belli olmayan Eddalar ile İskandinav mitolojisine dair birçok hikayeyi öğrenirken (Celil, 2010, s. 161) aynı zamanda birçok edebi eserde de kullanılmasının önü açılmıştır. Örneğin Harry Potter serisinde Harry Potter'ın yılanlarla konuşabilmesi, Thor'un başını ezdiği Midgard yılanıyla konuşabilmesiyle aynıdır (Yavaş, 2022, s. 90). Yine Yüzüklerin Efendisi serisinin gezgin ve bilge Gandalf'ı, yaşlı adam kılığına girmiş bir gezgin gibi dolaşan Odin'den başkası değildir (Nalbantoğlu, 2017, s. 509). Gandalf uzun sakalı ve elinde asa olan bir gezgin olarak tasvir edilirken, yazarı belli olmayan Eski Edda da Odin aynı şekilde tasvir edilmiştir (Aktaran: Nalbantoğlu, 2017, 510).

Verilen bu örnekler sonucunda ortaya çıkan durumda mitolojinin edebiyat üzerinde iki farklı boyutta etkisi olduğu görülmektedir. Bu etkilerden birisi destanlar gibi tamamen mitolojik anlatılardan oluşan edebi eserlerken, bir diğeri de semboller halinde edebi eserlere etki eden mitolojik öğelerdir (Tökel, 2001, s. 69). Türk mitolojisinde bulunan destanlar sözlü edebiyatı temsil ederken (Bazancir, 2022, s. 242), İskandinav mitolojisinin Eddaları da yazılı edebiyatı temsil etmektedir (Özkan, 2018, s. 68). Bunun yanı sıra önceden destanlar halinde kulaktan kulağa yayılan söylencelerin manastır rahiplerince toplanıp yazıya dökülmesiyle oluşan Kelt mitolojisi de bir başka mitolojik yazıya örnektir (Price, 2011, s. 21).

Semboller ile mitolojik öğelerin eklendiği edebi eserlerde ise, daha önceki mitolojik anlatılardan bazı kesimleri hikayelerine uygun şekilde ekleyerek anlatma durumudur (Tökel, 2001, s. 69). Yüzüklerin Efendisi ve Harry Potter evrenlerinin yanında bazı romanlarda da çeşitli mitolojik hikayelerin içerisine yeni karakterler ekleyerek söylenceye kendisi de dahil olmaktadır. “Ayışığı Sofrası” kitabında “Aşo” karakteri, günümüzde uyanan “Yedi Uyurlar”ınpeşine düşerek oradaki herkesle tanışıp hayatın anlamını kendi içinde bulmuştur (Biricik, 2016, s. 23).

Bir başka örnek yine mitolojik öğeleri sembol olarak oldukça fazla kullanan divan şairleridir. Bu tarz şiirlere bir örnek verecek olursak;

“Gönül şehbâzını Simurg-ı Kâfa hem-cenâh eyle

Bu alçaklarda pervâz eyleyen zâg u zegandan geç.” (Tarlan, 1945, s. 118).

kasidesinde şair kötü kimselerden gönlünü uzaklaştırması gerektiğini söylemek istemiştir; gönlünü doğana benzetip karga ve çaylaklardan uzaklaş demiş ve bunu da ancak Simurg gibi Kaf dağında yaşamaya uğraşırsa yapabileceğini anlatmak istemiştir (Basilam, 2002, s. 203).

2.8.2. Mitoloji ve Resim

Resim sanatı dünya mitolojisinde özellikle tanrı tasvirlerinde çokça kullanıldığı görülmektedir. Antik Yunan’dan Antik Mısır’a kadar birçok milletin kullandığı resim sanatına özellikle tapınaklarda ve mezarlar odalarında oldukça fazla rastlanılmaktadır (Kılıç, 1998, s. 18). Örneğin Antik Mısır’da 18. hanedanlıktan olan firavun Horemhep’in mezar odasının duvarında bulunan resimde (Görsel 29) Horemhep’in önünde Horemhep Teb’in koruyucusu olan Tanrıça Hathor, arkasında ise İsis’in oğlu Horus resmedilmiştir (Wilkinson, 2023, s. 609).

Görsel 29: Krallar Vadisi'nde bulunan Horemhep'in mezarının duvarındaki Hathor, Horemhep ve

Horus'un Resmi.

Wilkinson, 2023: 609.

Yine bir başka örnek Çatalhöyük'ün kutsal mekanlarında bulunan akbaba motifleridir. Bu motiflerde akbaba benzeri kuşların başsız olarak tasvir edilen insanlara saldırdıkları görülmektedir. Bu resimler ise Çatalhöyük'te yaşayan halkın ölüm hakkındaki inançlarıyla alakalı olduğu düşünülmektedir (Kılıç, 1998, s. 16).

Resim sanatının antik çağ halklarının dinsel törenlerinin resmettiklerinin bir başka örneği ise İskandinav halklarının kullandığı Runik yazıtlarında bulunan bazı resimler gösterilmektedir. Bu örnekte (Görsel 30) dolunayda yapılan bir törenin tasviri olarak aktarılmaktadır. Mezar taşı olduğu düşünülen taştaki görselin içerisinde İskandinav panteonunun ünlü tanrılarından olan Odin, Frey ve Thor olduğu söylenmektedir (Çalış, 2023, s. 52).

Görsel 30: National Museum Copenhagen’da bulunan taş Gotland'daki Stånga mezarlığında

bulunmuştur.

Çalış, 2023: 52.

Yakın tarihe geldikçe sanatçılar bir sembol olarak mitolojik imgeleri kullanmaya başlamışlardır. Sanatçılar, metaforik bağlamda mitolojik imgeleri kullanarak kendi kitlelerini düşünmeye yönlendirmişlerdir (Karakuş, 2023, s. 34). Sanatçıların kullandığı semboller pagan kültürünün bitmesine yakın başlayıp gün geçtikçe artarak ilerlemiştir (Karayel Gökkaya & Kurtman, 2020, s. 213). Sanatçılar bazı mitolojik söylencelerden yola çıkarak insanların üzerinde düşünüp anlamlandırabilecekleri metaforları eserlerinde kullanmışlardır. Aşkta bahseden bir sanatçı eserinde Yunan mitolojisinden Aşk Tanrısı olarak bilinen Eros’u (Armutlu, 2023, s. 40), günahı betimlemek isteyen bir sanatçı Adem ve Havva anlatılarından yola çıkarak elmayı (Karakuş, 2023, s. 34) kullanırken, Türk sanatçıları bolluğu ve bereketi tanımlamak istediklerinde sanatlarında nar motifini kullanmışlardır (Çağlıtütüncigil, 2013, s. 68). Yine terazi metaforunun adaleti temsil etmesinin en büyük örneği hiç şüphesiz Yunan mitolojisindeki Adalet Tanrıçası Themis’in elinde tuttuğu terazi olduğu bilinmektedir (Seemann, 2022, s. 79). Themis anlatılarda gözleri bağlı bir kadın olarak tasvir edilirken; bir elinde terazi, diğerinde ise kılıç motifi olduğu bilinmektedir (Görsel 31) (Küçüktaşdemir, 2017, s. 88).

Görsel 31: Albrecht Durer'ın "Ship of Fools" isimli eserinde Themis.

Küçüktaşdemir, 2017: 121.

2.8.3. Mitoloji ve Heykel

Heykel sanatı da tıpkı diğer sanat türleri gibi mitolojiden oldukça beslenmiştir (Alıcı, 2020, s. 41). Heykel sanatı görsel dili en iyi kullanan sanat türü olduğu bilinmektedir. Bunun en büyük nedeni hiç şüphesiz yapı gereği maddesel kalıcılığıdır (Toluyağ, 2020, s. 268). Arkeolojik çalışmalarda milletlerin alışkanlıklarını değerlendirilmesi hususunda hiç şüphesiz heykellerden oluşan eserlerin yeri çok önemlidir. Çünkü kullanıldığı dönem itibariyle bu eserlerin kullanım amacı, sanat eserleri değerlendirilirken ki en önemli unsurlardan birisi olduğu aktarılmaktadır (Durukan, 2020, s. 12). Örneğin neolitik çağ denilen Cilalı Taş Devri döneminden kalma bir kadın figürü (Görsel 32), döneminde bereket tanrıçasını temsil ettiğini ve evi bereketlendirmesi adına tutulan bir eser olduğu tahmin edilmektedir (Şahin Özgür, 2013, s. 9).

Görsel 32: Çatalhöyük Yerleşim Yeri'nde bulunan Neolitik Çağ'dan kalma “Tanrıça Ana” heykelciği.

Şahin Özgür, 2013: 9.

Yine Anadolu uygarlıklarından olan Hititler, Anadolu'ya yaptıkları göçlerin sonucunda güneşe ve hayvanlara tapınmalarından kaynaklı günümüze kadar gelen birçok eser bırakmışlardır (Atalay, 2014, s. 25). İnançları bağlamında günümüzde de büyük ilgi gösterilen Yunan mitolojisine ait tanrı ve tanrıça heykelleri, döneminde insanların inançlarına ve siyasilerin politik çıkarlarına uygun olarak üretilmiş olduğu aktarılmaktadır (Toluyağ, 2020, s. 271). Bu heykeller kimi zaman tanrıları, kimi zamansa olayları anlatan heykellerdir. Örneğin M.Ö. 175-150 yılları arasında olduğu düşünülen; Agesander, Athenodoros ve Polydorus'un yaptığı aktarılan ve “Laocoön ve Oğulları” ismi verilen heykelin (Görsel 33), tanrıların insanlara gerektiğinde ne kadar acımasız olduğu öykülendirildiği aktarılmıştır (Toluyağ, 2020, s. 271-272).

Görsel 33: M.Ö. 175-150 yılları arasında yapıldığı düşünülen Laocoön ve Oğulları.

Toluyağ, 2020: 272.

Bunların yanı sıra pagan inanışlarının bitimi sonrasında yaşayan heykeltıraşlar da hiç şüphesiz diğer sanatçılar gibi pagan inanışları zamanındaki mitolojik hikayelerden ya da tanrılardan oldukça beslenmişlerdir (Atalay, 2014, s. 5). Rönesans döneminin ünlü sanatçılarından Michelangelo, Tevrat'tan yola çıkarak yapmış olduğu Davut heykeline (Görsel 34) Antik Yunan tanrılarından esinlenildiği görülmektedir (Kamözüt, 2015, s. 27). Michelangelo'nun bu eserinde, Davud isimli bir çoban oğlunun, Goliat isimli bir devi öldürmeyi başardıktan sonraki gururunu anlatmaktadır (Çakın, 2003, s. 40).

Görsel 34: Michelangelo'nun Davud Heykeli.

Toluyağ, 2020: 272.

Yine İtalyan Rönesansı'nın bir başka ünlü sanatçısı Bernini'nin eserleri arasında olan Apollo ve Daphne, hiç şüphesiz Antik Yunan mitolojisinden esinlenilen bir eserdir. Bu eserinde Apollo, Eros'u kızdırdığı için Eros'un aşık eden okuna maruz kalmıştır. Bu okun diğerini de Daphne'ye atan Eros, Apollo'nun Daphne'ye aşık olmasını sağlar. Daphne, Apollo'dan kaçarken ki halinin heykelini de (Görsel 35) Bernini yapmıştır (Toluyağ, 2020, s. 275). Bologna'nın "Uçan Merkür"ü (Atalay, 2014, s. 13), Benvenuto Cellini'nin "Medusa Başı ile Perseus'u (Ünsal Çoruk, 2021, s. 202) ve yine Michelangelo gibi Donatello'nun yaptığı "Davud" heykeli (Çakın, 2003, s. 39) Rönesans dönemine ait mitolojik anlamlar içeren sanat eserleri arasında yerini almaktadır.

Görsel 35: Daphne'nin Apollo'dan kaçışını tasvir eden heykel.

Toluyağ, 2020: 272.

Yakın tarihe bakıldığında yine pek çok eserin mitolojiden etkilendiği görülmektedir. Henri Matisse'nin "Deniz Kabuğundaki Venüs"ü (Görsel 36) bunun en bariz örneklerindendir. Yunan mitolojisinde Aphrodite, Roma mitolojisinde Venüs olarak bilinen güzellik tanrıçasının doğuşunu anlatan heykelde sanatçı, Aphrodite'in deniz kabuğundan çıkışını tasvir etmiştir (Erbay Aslıtürk & Küçüküney, 2016, s. 272).

Görsel 36: Henri Matisse'nin “Deniz Kabuğundaki Venüs” adlı eseri.

Erbay Aslıtürk & Küçüküney, 2016: 272.

Auguste Rodin'in Danaide isimli heykeli de (Görsel 37) yine yakın tarihteki bir başka mitolojik anlatıya sahip eserlerdendir. Bu isim Kral Danaus'un kızlarına verilir. Söylenceye göre kardeşi Aegyptus'un Kral Danaus ile arasında bir düşmanlık vardır. Barışı sağlamak için Aegyptus, 50 oğlunu Danaidlere evlenme teklifinde bulunmaya gönderir. Kral Danaus bu teklifi kabul etse de gizlice kızlarına, düğün gecelerinde kocalarını öldürmelerini emreder. Bunlardan 40'ı kocasını öldürse de birisi bekaretine saygı duyduğu için kocasını öldürmemiştir. Bu olayı duyan Hades, kocalarını öldüren kadınların cezası olarak sonsuza kadar göle su taşımaktır. Babası Danaus'a karşı çıkan Danaid ise, erdemliliğin sembolü haline gelmiştir (Atalay, 2014, s. 15).

Görsel 37: Auguste Rodin'in Danaide isimli heykeli.

Atalay, 2014: 15.

2.8.4. Mitoloji ve Sinema

Geleneksel öykülerin mecazi veya sembolik anlatımlarını ifade eden ve çeşitli doğal, toplumsal veya kişisel olayları toplum içinde popüler hale getiren mitoslara "mitoslar" denir. Mitoslar, hikayeyi oluşturan kişinin zihninde canlandırıp beyaz perdeye sunduğu ürünlerdir. Sinema filmleri, mitolojik hikayelerde olduğu gibi, bu mitoslarla benzerlik gösterir. Ömer Tercimer'in "Sinema Modern Mitoloji" kitabında bu durum şu şekilde ifade edilir: Eskiden ateş başında dinlenen mitolojik hikayeleri ateşten saçılan ışığı izleyerek hayal ederken, günümüzde sinema perdesine yansıyan ışık sayesinde hikayeler anlaşılır hale gelmiştir (2005, s. 12).

Eskiden insanlar için varoluşlarını, dünyayı anlamalarını ve yaşamlarını anlamlandırmalarını sağlayan mitoslar büyük bir önem taşımaktaydı. Yazının henüz olmadığı dönemlerde, bu mitoslar sözlü olarak kuşaktan kuşağa aktararak yaşatılmıştır. Ancak yazının ortaya çıkmasıyla birlikte, birçok hikaye ve anlatı yazıya dökülmüş ve zamanla sanat eserlerinin bir parçası haline gelmiştir (Tüysüz, 2019, s. 329). Mitler, geçmişten gelen toplumsal kültür, değerler ve geleneklerle beslenerek sanatla güçlü bir ilişki içindedir. Bu nedenle, mitolojik metinler edebiyat, resim, tiyatro, heykel, müzik ve sinema gibi farklı sanat alanlarında yeniden üretilerek günümüze kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir. Mitler, kültürle, zamanla ve mekânla sıkı bir şekilde bağlantılı olduklarından, semboller ve metaforlar sanat aracılığıyla sürekli olarak yeniden yaratılmazlarsa canlılıklarını kaybedebilirler (Campbell & Moyers, 2007, s. 87). Mitolojik metinleri yeniden üreten, canlı tutan ve hatta yeni mitler yaratan en önemli sanat dallarından biri ise sinemadır.

Sinemada mitolojiyi ilham kaynağı olarak sıkça kullanan bir eğilim var olup ve genellikle mitolojik öyküleri birebir uyarlayarak epik-fantastik film türü içinde sunulmaktadır. Mitolojideki yiğitlik ve aşk öyküleri, efsaneler, iyi ile kötü arasındaki sonsuz savaş gibi temalar, sinemanın ihtiyaç duyduğu ve izleyicinin talep ettiği kahramanları sunmaktadır. Mitolojik kahramanların popülerliği, ilkel dönemlerden günümüze kadar toplumu oluşturan insanlar için belirli davranış modelleri sunmalarından kaynaklanmaktadır (Yavaş, Fantastik Sinema ve Mitolojinin Metinlerarası Aktarımı: Harry Potter ve Felsefe Taşı Örneği, 2022, s.

81). Sinema tarihinde öyküsel anlamda akışın temel olarak iki farklı yöne doğru ayrıldığını ifade etmek mümkündür. Bunlardan ilki, Lumiere ile başlayıp ve temel olarak gerçekçi bir yaklaşımı benimsemektedir. Diğer yöntem ise Melies ile başlayıp ve fantezi unsurlarının yoğun olduğu bir yaratıcılığı içermektedir (Smith, 2003, s. 362). Sinema, sanatın her kaynağından beslenirken, anlatmak istediği mesajı görsel ve işitsel öğeler aracılığıyla izleyiciye aktarmaktadır. Görsel kültür çerçevesinde ele alınabilecek bir sanat formu olan sinema, hem kaynaklarını hem de anlatılarını diğer sanat dallarından ve mitolojik öykülerden almıştır. Sinema anlatılarının biçimselleştirilmesinde etkili olan mitlerle birçok sinema eserinde karşı karşıya gelinmiştir. Bu nedenle sinema ve mitler arasındaki ilişkinin ayrıntılı olarak ele alınması, sinema anlatılarının, metinlerarasılığın ve mit olgularının anlamlandırılmasında önemli bir rol oynamaktadır (Çöm, Sinema ve Mitoloji İlişkisi Çerçevesinde Alev Almış Bir Genç Kızın Portresi Filminin Analizi, 2023, s. 588).

Sinema sanatını modern mitoloji olarak ele alan Tecimer, sinema ve mitoloji arasında bir ilişki kurmaktadır. Kurgusal ve doğaüstü varlıkları, olayları ve olguları içinde barındıran öyküler olan mitler, alegorik ve simgesel anlatılar olup, sinema anlatıları ile benzer yönler taşımaktadır. Bu bağlamda hem mitler hem de sinema anlatıları için kolektif anlatılar tanımlaması yapmaktadır. Ayrıca Tecimer'e göre, sinema anlatılarının da tıpkı mitler gibi insanları değiştirici, dönüştürücü bir gücü bulunmaktadır (2007, s. 11-12). Sinema, mevcut mitleri kullanıp, bir anlatım meydana getirirken aynı anda da modern mitleri de oluşturur. Sinema filmleri, hali hazırda bulunan mitleri, kurgusal bir hale dönüştürerek, bir anlatı sunabilirler. Bu bağlamda mitler ve sinema arasında bir ilişkiden söz edilmektedir (Çöm, Sinema ve Mitoloji İlişkisi Çerçevesinde Alev Almış Bir Genç Kızın Portresi Filminin Analizi, 2023, s. 589).

Mitolojiyi baz alarak kendine yol gösterici yapıp sıkça kullanan sinemada genel yönelim, mitolojik hikâyeyi aynen uyarlayarak epik-fantastik film türü şekline dönüştürme üzerine kuruludur. Mitolojideki kahramanlık ve aşk hikâyeleri, efsaneler, iyi ile kötü arasındaki bitmeyen çatışma, sinemanın dayanak bulduğu ve izleyicinin istediği kahramanları sunar. Mitolojik kahramanların ilgi odağı olması, ilkel dönemde olduğu gibi şimdi de toplumu meydana getiren insanlar için belirli davranış şekilleri sunmasından kaynaklanır (Tüysüz, 2019, s.

323). Yaşam, insan ve doğayla iç içe geçmiş öyküleri bir araya getirerek bellek oluşturan ve besleyen mitoloji ise kendi kalıpları ve arketipleri içinde aşk, cesaret, ayrılık, erginleşme gibi pek çok öğeyi kendi içerisinde barındırır. Mitolojik öykülerde yer alan bin yüzlü kahramanlar bulundukları yere, ötekileştirdikleri ve savaştıkları kötülük ve karanlığa dair imgeler sayesinde ulaşılır. Türk mitolojisine baktığımızda ise kurttan türeyiş efsanelerine, kırk boynuzlu boğalara, hayvan formuna dönüşümlere, gulyabanilere, devlere ve perilere rastlamak mümkündür (Ögel, 1998, s. 14-59).

Batı mitolojisine kaynaklık eden Yunan mitlerine baktığımızda tanrıların dramatik mekânlarda boy gösteren sivri kişilikler olduğu görülmektedir. Onları sinematik ışığın epik arklarında tasavvur eden ilk kişi kör Homeros olmuştur. Mısır'da uyum içerisinde bulunan gök kültü ile toprak kültü, Yunan'da ayrılmıştır. Yunan'da üstün olan Apollon'dur. Tanrılar göğü delen bir dorukta yaşamaktadırlar (Paglia, 2004, s. 82). Mitolojilerdeki mitik "özne" kendisinin nesneler dünyasına ve eşyanın karmaşasına karşı konumlandırmıştır. Tanımsız olana adların ve bazı törenlerin yakıştırıldığı mitolojiler sayesinde "özne", her şeyin iç içe girdiği bir şekilsizliğin içinden doğrularak, olan bitenle arasına eleştirel bir mesafe yerleştirmiştir (Taburoğlu, 2008, s. 39).

Mitlerdeki karakterler genelde yarı-tanrı ya da gerçeküstü güçlere sahip ölümlü kişilerdir. Kimi zaman tanrıların bir sınavı olarak, kimi zaman ise diğer kişileri kollamak adına güç bir maceraya atılmak durumunda kalmışlardır. Buradaki kahramanlar genel anlamda bir çok üstün özelliğe sahip oldukları için bu karakterlerin yaşadıkları her zorlu mücadele aslında mitlerin de konusunu oluşturmaktadır. Tüm bunların yanında kahramanın her daim ve her süreçte kusuru olmayacağı düşünülmemelidir. Mitolojik karakterlerin, insani duyguları, takıntıları ve ikilemlere sahip olması, mitleri takip eden insanların kahramanla özdeşleşmesini basit hale getirmektedir. Kahramanın var olduğu özelliklerin yanında, bilinmeyene yaptığı tehlikeli gidiş sırasında başından geçen maceralar da sinema için çekici öyküler içermektedir (Tüysüz, 2019, s. 329). Her toplumun ve milletin kendi efsaneleri, tanrıları, kahramanları ve mucizeleri mitolojik hikâyelerde yer almaktadır. Bununla yanı sıra, sinemaya en sık uyarlaması yapılan mitlerin, Yunan mitolojisine ait olduğu görülmektedir.

Sinema ve mitolojinin zaman içinde gelişen uzun ve karmaşık bir ilişkisi vardır. Sinemanın ilk günlerinden bu yana, film yapımcıları mitolojinin zengin ve çeşitli hikayelerinden etkilenmiş ve bunları çeşitli şekillerde beyazperdeye uyarlamışlardır. Aynı zamanda mitolojinin sinema sanatı üzerinde de derin bir etkisi olmuş, hikâye anlatma tekniklerinden popüler türlere kadar her şeyi şekillendirmiştir. Mitolojik hikayeler, sinemada da oldukça fazla işlenmiş konulardır (Gündoğan, 2021, s. 71). Öncesinde sözlü olarak başlayan mitoslar ilerleyen süreçte yazılı hale gelirken, özellikle teknolojik anlamda ilerlemenin sonucunda da görsel olarak sinemaya aktarılmaya başlanmıştır (Gariper, 2022, s. 92). Kimi zaman mitolojik kahramanların işlendiği konular (Çöm, 2023, s. 588), kimi zamansa tıpkı diğer sanat eserlerinde olduğu gibi mitolojik unsurlar bir sembol olarak işlenmiştir (Gül, 2018, s. 7-8). Birçok fantastik dizi ve filmin ilham kaynağı için çeşitli mitolojik hikayeler gösterilmektedir. Örneğin *Yüzüklerin Efendisi* (Lord of the Rings), *Harry Potter* ve *V for Vendetta* gibi birçok dizi ve filmler örnek gösterilebilir. *Yüzüklerin Efendisi* evreni Kelt ve İskandinav mitolojisine, hatta Dede Korkut hikayelerine dayandırılmaktadır (Çakır, 2020, s. 80). Yine *Harry Potter* evreni; Türk, İskandinav, Mısır ve Yunan gibi birçok mitolojiden örneklerle oluşturulmuş bir evren olarak görülmektedir (Yavaş, 2022, s. 89-91). *V for Vendetta*'nin başkahramanı V, insanüstü bir kurtarıcı formunda olması sebebiyle tipik bir İsa Mesih örneğidir (Özden, 2013, s. 194).

Genel olarak fantastik filmlerde ilham alındığı bilinse de sinema mitolojiden; kahramanlık, iyi ve kötünün savaşı, aşk ve benzeri birçok konuda yardım almıştır. Mitoloji ve sinema ilişkisi asıl olarak, eski zamandan bugüne kadar toplum içerisinde yaşayan insanların dikkatini cezbeden şeyleri benzer şekilde işlemiştir (Tüysüz, 2019, s. 329). Sinemanın temel taşlarından olan drama, söylencelerde bulunan tematik yapıyı ekranlara yansıtarak filmlerde boy göstermektedir (Gençer, 2016, s. 61). Dizi ve filmlerde bulunan karakterler, anlatım türü, karakterlerin filme yansması gibi birçok durum söylencelerin filmlere yansması olarak aktarılmaktadır (Çöm, 2023, s. 585).

Tüm bunların yanı sıra dönem dizi ve filmlerinde de bazı pagan inanışları yansıtılmaktadır. Örneğin İzlanda sinemasında yer alan *Valhalla Rising* filmi İskandinav pagan inancını anlatan filmlerden birisidir (Aytaç, 2023, s. 210). Tek Göz isimli bir kahramanın hikayesini anlatan filmde İskandinav mitolojisine ve

pagan inanışlarına ait birçok donelere rastlanılmaktadır. Yine *Vikings* ve *The Last Kingdom* gibi bazı dizilerde de aynı şekilde İskandinav paganizmine ait birçok anlatıma rastlanmaktadır.

Bununla birlikte sinema, aynı zamanda bir milletin kültüründen de beslenmektedir (Ertürk, 2021, s. 111). Bir toplumun kültürü, hiç şüphesiz o topluluğun mitoslarından etkilenecek oluşmuştur (Özhancı, 2022, s. 516). Bu bağlamda sinemaya yansıyan o toplumun kültürel etkinlikleri, mitolojinin sinemaya yansımış şekli olarak sayılabilir. Örneğin Türk dizi ve filmlerinde çokça rastladığımız kurşun döktürme sahnesi, Türkistan'dan buraya kadar gelen bir gelenek olup, Abdulkadir İnan'a göre tamamen ateş kültüründen kaynaklı bir gelenektir. İnan bu durumu "*Çünkü ilkel kişi, ateşe kurban sunar.*" diye açıklamaktadır (Eski Türk Dini Tarihi, 1976, s. 225).

Sinema toplumdan beslenirken toplumun temel taşlarından olan kültürden de, dolaylı olarak da geçmişten bugüne gelen pagan ritüellerinden de beslenmektedir. Türk sinemasında da bu ritüellerden beslenme durumu görülmektedir. Sinemada görülen bu ritüellere, aslında toplum içerisinde rastlanılan ritüellerin yansıması denilebilir. Tüm sanat dallarında olduğu gibi sinemada da toplumun hal ve hareketleri, kültürü, inançları ve sosyal yapısı işlendiği için; bu görülen ritüelleri de görmek şaşırtıcı değildir. Çünkü sinema ve kültür her zaman birliktedir (Kızıldağ, 2020, s. 279).

Türk dizi ve filmlerinde görülen kurşun dökme adetinin yanı sıra; bir mezara çaput bağlanılarak dua edilmesi, tahtaya vurmak ve benzeri birçok pagan inanışına da rastlanılmaktadır. Anadolu Türklerindeki evliya olduğu düşünülen bir zatın mezarına çaput bağlama adeti, İslam öncesi Türklerde görülen Yer-Su ruhlarına sunulan bir sunaktır. Çünkü inanışa göre bu ruhlar aza kanaat ederler ve duaları kabul ederlerken çok büyük bir kurbana gerek duymadan bir paçavraya da dua eden kimselerin isteklerini kabul eden ruhlar olarak bilinmektedir (Gökbel, 1996, s. 176). Yine batıl inançlardan birisi olan tahtaya vurma adeti, İslam öncesi Türklerin bir adetidir. Halk arasında olmasını istemedikleri şeyler için bir tahtaya vurulmaktadır. Bu adet eski Türklerden günümüze kadar gelmiş adetlerin arasındadır. Ağaçların, özellikle de oldukça sağlam olan ve çok fazla büyüyeabilen meşe ağacının kutsal olduğuna inanan insanlar bu ağacın özel bir gücü olduğunu

benimsemişlerdir. Bu inanç nedeniyle tahtaya vurarak ağacın özel gücünü etkin haline geldiğini düşünmüşlerdir (Çiçekler, 2019, s. 174).

Gül'ün araştırmasına göre; tarih boyunca kişilerin ve toplumların yaşamına etki eden mitler, sanatın da ilham kaynağı olmuş ve bu sayede günümüze kadar insanların zihninde yer edinmeyi başarmıştır (2018, s. 3). Sivri ise mitolojinin sanata etkisini anlatırken; mitlerin farklı yorumlarla anlatılırken, görsel ve işitsel unsurların güzel kullanılması halinde sinema filmlerinde büyük bir etki bırakacağından bahsetmiştir (2024, s. 6).

Gül; araştırmasında incelediği Angelopoulos sinemasında, Yunan mitolojisinin izlerini araştırmıştır. Araştırmada Angelopoulos gibi yönetmenler, kendi uluslarının mitlerini modern sinema teknikleriyle birleştirerek özgün eserler ortaya koyduğu bulgulanmıştır. Mitler, film anlatılarının temelini oluştururken, modern sinema teknikleriyle bir araya gelerek dönüşüm geçirmiştir. Filmlerde ayrıca Brechtyen yabancılaşma, epizodik yapılar ve açık uçlu sonlar gibi modern sinema teknikleri görülürken, mitler kişisel düzeye indirilmiştir. Gül filmlerin, Yunanistan'ın yakın tarihini ve toplumsal travmalarını tarihselleştirerek gösterdiğini ifade etmektedir (2018, s. 155-158).

Sivri, Türk mitolojisinin diğer mitolojilere göre film senaryolarında nasıl işlendiğini tezinde konu edinmiştir. Sivri'ye göre; mitolojik hikayeler, sanat dünyasına ilham veren bir türdür ve farklı sanat alanlarında yaygın şekilde kullanılmıştır. Özellikle Yunan mitolojisi, antik dönemden günümüze kadar sanatın merkezinde yer almıştır. Ancak Türk mitolojisi, diğer mitolojilere kıyasla sanat alanlarında yeterince yer bulamamıştır. Bunun birkaç sebebi vardır: Türk mitolojisinin araştırılmasını zorlaştıran göçebe yaşam tarzı, yeterince araştırıcı olmaması ve hikayeleştirilmemiş olması gibi nedenlerin olduğunu aktarmıştır. Tüm bunların yanı sıra Sivri; Türk mitolojisi genellikle resim sanatında daha fazla yer bulmuş olsa da, diğer sanat alanlarında yeterince değer görmediğini, buna da Batı mitolojisinin baskınlığının etkili olduğunu aktarmıştır. Sivri'ye göre, sinemada da Türk mitolojisi yeterince temsil edilmemektedir. Ancak son dönemlerde yeterli olmasa da bu alanda bazı çalışmalar yapılmıştır. Diğer ülkelerde mitolojinin sanat alanlarında nasıl kullanıldığı incelenerek Türk mitolojisinin eksikliği ortaya konmuştur. Türk mitolojisi genel olarak yaratılış, tanrılar ve ruhlar gibi temel unsurları içermektedir. Çağdaş Türk resim sanatında

da bazı sanatçılar Türk mitolojisini konu almış olsa da, bu çalışmalar yeterli sayıda değildir (2024, s. 89-91).

Mitoloji ve sinema üzerine çalışma yapan Valiyeva, gişede önemli başarı elde eden iki popüler Marvel karakteri olan *Captain America* ve *Thor*'un ilk filmleri inceleyen Valiyeva; yapısal A.J. Greimas'ın Eyleyensel Modeli üzerinden analiz etmiştir. *Captain America*, II. Dünya Savaşı döneminde, *Thor* ise Sovyetler ve Amerika arasındaki rekabetin hüküm sürdüğü tarihsel olaylarla ilişkilendirilmektedir. Çizgi roman versiyonundan sinema uyarlamasına geçişte, *Captain America*'nın hikayesi genellikle değişmeden kalmıştır. Ancak *Thor*'un sinema versiyonunda, antik Germen/İskandinav mitolojisinden unsurlar eklenmiştir. *Captain America*'da vatanseverlik, milliyetçilik, ahlaki duyarlılık ve liberalizm ön planda iken, *Thor*'da hiper-erkeklik, Amerikan erdemi, aile değerleri ve ataerkil monarşi gibi konular işlenmiştir. *Thor*'un kişisel gelişimi Amerika Birleşik Devletleri'nde yeniden şekillenirken, filmde ırk ve cinsiyet sorunları da ele alınmıştır. Hem İskandinav mitolojisinin modern anlatımında hem de Amerika Birleşik Devletleri'nin süper gücü olarak *Thor* ve *Captain America*'nın güçleri eşanlamlı olarak sunulmuştur. Süper kahramanlar genellikle bilimsel deneylerle veya doğuştan gelen süper güçlerle donatılmışlardır. Araştırmada, her iki örneğin de içeriğinde bu farklılıklar barındığı görülmektedir. *Thor*, doğuştan tanrısal güçlerle donatılmışken, *Captain America* laboratuvar deneyiyle yaratılmıştır. Valiyeva süper kahraman filmlerinde, iyi ve kötü taraf arasındaki mücadele genellikle Amerika'nın politik çıkarları doğrultusunda şekillendiğini aktarmaktadır (2022, s. 90).

Kartal yaptığı araştırmasında; kötülük kavramının modern öncesi ve sonrası algılanışını incelerken, Danimarka sinemasının bu temalara nasıl dokunduğunu ele almıştır. Araştırma, üç örnek film üzerinden İskandinav mitolojisi ve kötülük temalarını çözümleyerek, bu filmlerdeki imgelerin anlamlarını ortaya koymaya çalışmıştır. İncelediği ilk filmde, kötülük öğelerinin genellikle fiziksel şiddetle ilişkilendirildiği ve İskandinav mitolojisiyle paralellikler bulunduğunu aktaran Kartal, ikinci filmde ise, hem İskandinav hem de Hristiyan mitlerine atıflar yapıldığını ve kötülük sembollerine ağırlık verildiğini belirtmiştir. Üçüncü filmde ise, karakterlerin mitolojik figürlere benzerlikleri ve sembolik anlatımın yoğunluğu dikkat çekmektedir. Bu analizler, Danimarka sinemasının kötülük

kavramını işleme biçimini ve İskandinav kültürünün sinemadaki yansımalarını ortaya koymuştur (2019, s. 165-177).

Yurtsever Guillermo Del Toro filmlerini incelediği mitolojik hikayelerin, kahramanların sıradan dünyadan ayrılarak özel bir dünyaya geçtiği, orada maceralar yaşadığı ve karakter dönüşümü geçirdiği yolculukları incelemektedir. Bu bağlamda yolculuklar sırasında kahramanlar cesur olmalı, fedakarlıklar yapmalı ve sonunda kurtarıcı rolünü üstlenmelidir. Mitolojik hikayeler, insanların kendilerini bulmalarını ve mükemmele ulaşma çabalarını içermektedir. Mitler, ideal insanı oluşturma ve gösterme görevini üstlenir ve günümüz edebi eserleri veya öykülerinde görülebilir. Sinema da mitlerin etkisi altındadır ve mitolojik yapılar sinema aracılığıyla yeniden üretilir. Gelişen teknolojilerle birlikte sinema, mitleri yeniden üreten bir araç haline gelmiştir. Özellikle fantastik türdeki filmler, mitlerin özelliklerini ve arketiplerini içerir ve insanların hayal gücünü sınırları aşan bir dünyaya taşır. Guillermo Del Toro gibi yönetmenler, filmlerinde mitolojik öğeleri kullanarak insanların izleyici olarak fantastik dünyalara kolayca dalmalarını sağlarlar. Del Toro'nun filmlerinde, kahramanların seçimleri genellikle iyiye ve doğruya yöneliktir ve mitlerin özelliklerini yansıtmaktadır. Yurtsever'in hazırlamış olduğu çalışma, mitolojik anlatının sinema aracılığıyla nasıl yeniden üretildiğini ve sinema ile mitoloji arasındaki ilişkiyi incelemektedir (2023, s. 93-97).

1970'lerde Türk sinemasını ideolojik ve mitolojik açıdan incelerken *Tarkan* filmlerini çalışan Tunç için Türk sinemasında, Türk mitolojik unsurlarına yeterince yer verilmemiştir. *Tarkan* film serileri, dönemin ekonomik ve siyasi koşullarından etkilenmiş ve mitolojik kahramanlar ve ideolojilerden beslenmiştir. Ancak Türk Sineması'nın, egemen ideolojik söylemden kurtulması ve evrensel başarı elde etmesi için popüler gişe filmlerinden çıkması gerekmektedir (2022, s. 145).

Akpınar Türk Sineması'nda Kahramanlık Miti için yaptığı çalışmasında; kahramanlık hikayelerinin, insan psikolojisinin bir gereksinimi olarak ortaya çıktığından ve tarih boyunca popüler kültür ürünlerinde önemli bir yer tuttuğunu açıklamıştır. Bulgularında Türk sineması, 1950'lerde film yapım koşullarının iyileşmeye başladığı bir dönem olarak bilindiğini ve bu dönemde kahramanlık hikayelerine büyük bir yer verildiğini aktarmaktadır. Akpınar'a göre; kahramanlık

anlatıların sahip olan filmlerin izleyicide büyük ilgi gördüğünü ve kendine özgü kodlar oluşturarak 70'lerin sonlarına kadar varlığını sürdürse de bu süreçte, kahramanlık hikayeleri belirli bir süreklilik göstermiş olsa dahi zaman içinde farklılıklar da yaşanmıştır. 1950'ler ve 60'lar, genellikle düzeni koruyan ölümsüz kahramanların egemen olduğu bir dönem iken, 70'lerde düzene karşı gelen kahramanların ölümüne şahit olmuştur. 80'ler ise bu türün artıkalarının farkında olan, güçsüz avcılarını göstererek kahramanlık anlayışının nasıl değiştiğini göstermiştir. Sözlü geleneğinden görsel medyaya uzanan kahramanlık hikayeleri, Türk ulusal kimliğinin güçlenmesine katkı sağlamış ve bu süreci ruhsal olarak besleyerek geniş kitlelerin bilincine somut bir şekilde ulaşmasını sağlamıştır. Günümüzde ise benzer kahramanlık anlatılarının devam ettiği ancak bu egemen anlatılardan tamamen farklı bir perspektifin katkılarıyla kahramanların yaratıcılığının devam ettiği görülmektedir (2014, s. 61).

Semboller, kültürün önemli bir parçası olarak kabul edilirken, sinema da kültürle benzer bir ilişki içerisinde. Sinema, kültürün bir parçası olarak görülebildiği gibi aynı zamanda kültürü yaratma, yeniden üretme ve kuşaktan kuşağa aktarma işlevlerini de üstlenmektedir. Bu bağlamda, kültürel sembollerin ve anlamların filmlerde nasıl sunulduğunun incelenmesi, sinemanın kültürel öneminin daha net anlaşılmasını sağlamaktadır (Turancı & Özgen, 2018, s. 168).

Turancı ve Özgen'in birlikte hazırladıkları çalışmalarında "Türk Kültüründe Ağaç Sembolizmi ve Filmlere Yansıması"nı araştırarak bulgularında mitoloji ve sinemada ortak sembollerin olduğunu açıklamışlardır. Bu çerçevede, literatürde yer alan tüm sembolik ağaç sınıflandırmalarını (yaşam ağacı, hayat ağacı, can ağacı, dilek ağacı, adak ağacı vb.) içeren bir çalışma çerçevesi belirlenmiş ve ağacın kültürel ve sembolik anlamlarının sinema filmlerinde nasıl temsil edildiği incelenmiştir. Türk kültürüne odaklanan bu çalışmada, ağacın Türk kültüründeki yeri ve önemi tartışılmış ve Türk filmlerinde ve dizilerinde ağaç sembolizminin nasıl kullanıldığı araştırılmıştır. Çalışma, belirli amaçlı örneklem yöntemiyle seçilmiş üç sinema filmine odaklanmıştır. Filmlerin incelenmesi sonucunda, ağaç temsillerinin filmlerdeki kodlama biçimleri ile Türk kültüründeki ağaçla ilgili kodlar arasında uyum olduğu sonucuna varılmıştır. Bu bulgulara dayanarak, sinema filmlerinin kültürün taşıyıcısı, kuşaklararası aktarıcısı, oluşturucusu ve

parçası olduğu ve sembollerin kuşaktan kuşağa aktarılması açısından önemli bir işlev gördüğü söylenebilmektedir (2018, s. 168-169).

Türker Anadolu ve Türk İnanışları'na Ait Ögelerin, Son Dönem Türk Korku Sineması'nda Hikaye Olarak Kullanılması "Alkarısı İnancı" üzerine bir çalışma hazırlamıştır. Hazırladığı çalışması sonucunda bulduğu bulgularda ise sanatı, insan duygularından beslenen bir canlıya benzetmektedir. Türker'e göre sanat, yapıştığı bedenden güç almakta ve bedene ihtiyaç duyulan gücü vermektedir. İnsanın içindeki taklit yeteneği, sanatın bir yansıması ve katarsisidir. Her şeyin taklidi yapılabilir, ancak öfke ve korku gibi duyguların taklidi zordur. Sanatçı doğadan ve toplumdan ilham almaktadır. Ancak, toplumun taklidi olmamakta ve taklit işlere toplum sahip çıkmamaktadır. Binlerce resim, şarkı ve film vardır, ancak hepsinin kendine özgü bir değeri vardır. Buna rağmen, son dönem korku sinemasının kendini tekrar ettiği ve klişeleştiği görülmektedir. Türker çalışmasında, sinemanın bu işlevi göz önünde bulundurduğunu açıklamaktadır. Türker'e göre insanı sadece insan anlamakta ve heyecanlandırmaktadır. Alkarısı ve albasması gibi inanışlar, insanlığın varoluşundan beri devam eden bir fenomen olmuştur. Bu inanışlar, zamanla nesilden nesile aktarılmış ve efsaneleşmiştir. Anlatılan her efsanenin bir gerçeklik payı vardır. Bir film, etkilemeye başladığında gerçekten başlamalıdır. Bu da ancak yıllardan süre gelen insanların inandığı mitik hikayelerle meydana gelebilmektedir (2008, s. 61-62).

Alpoğuz, Yeşilçam Sinemasında Tarihi / Kostüme ve Destansı Filmlerde Kahramanlık Mitosunun İncelenmesi çalışmasında 12 adet film incelemiştir. İncelediği film metinleri ile Türk destancılık geleneği arasında bir karşılaştırma yaparak, Yeşilçam sinemasının da destanlardaki kahraman tipini genel anlamda kullandığını aktarmaktadır. Alpoğuz'a göre; şimdiki ve geleceği kurgulayan anlatılar, bazen oldukça açık bir şekilde bazen de metnin derinlerinde bulunan bir dinamik gibi arketiplerden yararlanmaya devam etmektedirler. Yeşilçam sineması, bu tanıma ne kadar uygun düştüğünü sadece "masal sineması" adı altında dahi göstermektedir. Araştırmada incelediği film türü içindeki benzerlikleri geleneksel anlatı ile Yeşilçam anlatısı arasındaki bağlantıyı ortaya koymaktadır. Yeşilçam sineması, Türk mitolojisi ve destancılık geleneğinden nasıl yararlandıysa, bugün popüler sinema metinleri, televizyon anlatıları, reklam ve tanıtım filmlerinde de benzer temsillerin yansımalarını görülmektedir. Sosyal bilimlerin disiplinler arası

alışmalara olanak tanınası bu açıdan önemlidir. Sinemanın yanı sıra görsel iletişimle ilgili tüm mecralarda yapılacak olan "mit yaratma", "kahramanın temsili", "kahramanlık anlatısı" temalı çalışmalara kaynak teşkil etmektedir (Alpoğuz, 2019, s. 198-199).

3. YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Nitel araştırma yöntemlerinden faydalanarak hazırlanan bu çalışmada betimsel analiz yöntemi kullanılarak, tanımlayıcı ve yorumlayıcı bir yaklaşımla veriler çözümlenmiştir. Betimsel analiz, çeşitli veri toplama teknikleriyle elde edilen verilerin, önceden belirlenen temalara göre özetlenmesi ve yorumlanmasını içeren bir analiz türüdür (Ültay, Akyurt, & Ültay, 2021, s. 189).

Betimsel analizin dört aşaması vardır. Bu aşamalardan ilkinde araştırmacı, araştırma sorularından, kavramsal çerçeveden veya görüşme ve gözlemlerde yer alan boyutlardan hareketle veri analizi için bir çerçeve oluşturmaktadır. Bu sayede, elde edilen verilerin hangi temalar altında düzenleneceği ve sunulacağı belirlenmiş olur. İkinci aşamasında araştırmacı, daha önce oluşturduğu çerçeveye dayalı olarak verileri okuyup ve düzenlemektedir. Daha sonra, araştırmacı düzenlemiş olduğu verileri tanımlar ve gerekli yerlerde doğrudan alıntılara da başvurabilir. Tüm bu sürecin sonunda da tanımlanan bulgular açıklanıp, birbiriyle ilişkilendirilip ve anlamlandırılmaktadır. Araştırmacı bu aşamada ayrıca, yapmış olduğu yorumları güçlendirmek için bulgular arasındaki neden-sonuç ilişkilerini açıklayabilir ve ihtiyaç duyulması durumunda farklı olgular arasında karşılaştırma yapabilir (Şimşek, 2018, s. 186).

3.2. Evren ve Örneklem

Çalışmada amaçlı örneklemden faydalanılmıştır. Araştırmacının amacına uygun olarak, sistematik ya da rastgele seçilen durum örneklerinin ele alınması durumu amaçsal örnekleme oluşturmaktadır (Aktaran: Baltacı, 2018, s. 233). Öncelikle araştırmacı bir örneklem grubu belirler. Bu örneklem grubunun gelişigüzel yöntemleri kullanarak belirlenmesi gerekmektedir. Bu belirlenen gruptan çalışmasına en iyi katkıyı sağlayacak olanlardan bir alt grup oluşturur (Yıldız, 2017, s. 426). Belirlenen bu alt grup, amaçlı rastgele örneklemdir. Neden belli durumların araştırma için seçildiğini açıklayan amaçlı rastgele örneklem, bu sayede inanılabilirliği sağlamaktadır (Başaran Koç, 2017, s. 487).

4. BULGULAR VE YORUM

İslam öncesi Türklerinden Anadolu'ya kadar gelen, Anadolu Türklerinin de istemsizce yaptığı birçok kültürel aktivite vardır. Örneğin Anadolu Türk'ünün bir yakını vefat ettiyse 40 gün sonra onu anmak için mevlid okutulmakta, yemek verilmektedir. İslam öncesi yaşayan Türkler de aynı şekilde cenazelerinin ardından belli bir süre sonunda ağıtlar yakarlar, aş dağıttıkları bilinmektedir (Bayat & Cicioğlu, 2008, s. 150).

4.1. Hacivat ve Karagöz Neden Öldürüldü? Filmi

Hacivat Karagöz Neden Öldürüldü? Türk yapımı bir sinema filmidir. Senaryosu Levent Kazak, Yönetmenliği Ezel Akay ve Başrollerini ise, Haluk Bilginer ve Beyazıt Öztürk'e aittir. Ezel Akay'ın "Anadolu Ortaçağ Üçlemesi" olarak planladığı seriye ilk film olarak geliştirilmiştir. Gölge oyununun klasik karakterleri Hacivat ve Karagöz'ün yaşamından ilham alan film, 13. ve 14. yüzyıl Anadolu'sunu ve Türk toplumunu mizahi bir perspektifle ele alıyor. Çekimleri Bursa'nın Orhanlı ilçesinde yapılmıştır. Film, 2006 yılında gösterime girmiştir (BoxOfficeTürkiye, 2024).

4.1.1. "Hacivat ve Karagöz Neden Öldürüldü?" Film Özeti

Film 1300 yıllarda Bursa'da geçmektedir. Karagöz'ün anası Kam Ana ve 2 diğer Kam Ana bir çadırın içinde cin çağırılmaktadır. Cine çok ünlü olacak insanın kim olacağını sormaktadırlar. Cin onlara Karagöz'ü tarif eder. O sırada Moğol için vergi toplayan Eşrefoğlu Beyliğinin memurları gelir. Karagöz "diyar" kelimesini "hıyar" olarak algılar ve memurları kovalar. Kam analar tekrar çadıra dönüp cini tekrar çağırırlar ve ona Karagöz'ün nasıl ünlü olacağını sorarlar. Cin de onlara bir başka göbek deliği olmayan bir insanla bir araya gelirse ünleneceğini söyler. Bu sebeple bu insanı bulmak için Yörük olan Kam Ana ve oğlu Karagöz Bursa merkeze varmak için yola koyulurlar.

O sırada Hacivat ise Eşrefoğlu Beyliği için elçilik yapmaktadır. Kadı Pervane'nin haremde kızlarla eğlenirken Kadı Pervane Hacivat'ı yakalar ve cezalandırır. Eşrefoğlu Beyliğinin beyi Süleyman Şah, İlhanlılar Devleti'nin Anadolu valisi Timurtaş Bey'e elçi çıkartıp Kafinur Taşını hediye olarak vermek

ister. Elçi içinde tüm elçiler korktuğu için Kadı Pervane'nin aklına Hacivat gelir ve cezasını kesmekten vazgeçer. Süleyman Şah'a Hacivat'ı önerir ve Hacivat yola çıkar. Ama Kadı Pervane'nin verdiği sandıkta Kafinur Taşı değil yılan vardır ve yazılan övgü dolu mektubu da Pervane küfür dolu bir mektupla değiştirir. Timurtaş bey bu mektubu aldıktan sonra Süleyman Şah'ın üzerine yürür. Hacivat efendi bir şekilde bu olaydan kurtulur ve Bursa'ya kaçar.

Karagöz ile Hacivat ilk başta Bursa'da karşılaşırlar. Karagöz'ün çok sevdiği sığırı Altun ölmek üzeredir. Karagöz bir taraftan ağıtlar yakıp Altun'u kaldırmaya çalışırken diğer taraftan da anasından yardım istemek için bağırmaya başlar. Kam Ana'yı Bacılar denilen cenk zamanında şehrin güvenliğini sağlayan kadın askerler fal bakması için çağırmışlardır. Karagöz böyle çırpınırken Hacivat gelir ve Karagöz'ü bir şekilde kandırarak Altun'u çok cüzi bir miktarda satın alır ve kasaba kestirir.

Kam Ana bu olaylar yaşanırken Bacılar'ın yanında onlara fal bakmaktadır. Bacılar'ın başı olan Ayşe Bacı'nın el falına bakarak bir kehanette bulunur. Edepsiz birisinin herkesin içinde elini tutmak isteyeceğini, O'nun da gönlünün olduğunu söyler. İlerleyen süreçte ateşin içerisinde bir fenalık geleceğini gördüğünü söyler ve bu sırada dışarıdan caminin aleminin çalındığı duyulur.

Süleyman Şah'ın ölümünün ardından Kadı Pervane ve adamları Bursa'ya gelmişlerdir. Bursa'da Orhan Gazi adına bir cami yaptırılmaktadır ama bir türlü bitmemektedir. Caminin minaresinin aleminin gelmiştir. Kadı Pervane bir oyun yaparak önce caminin minaresinin alemini çaldırılmış, sonra da kurtardık diyerek geri getirmişlerdir. Böylece Bursa halkı Pervane'ye güvenmiştir.

İş aramaya çıkan Karagöz'e müslüman olması durumunda daha az vergi vereceği için onun iyiliği için iyi olacağını söylemişlerdir. O da müslüman olmak için sırada beklerken Hacivat'ı görür ve atışmaya, birbirleriyle itişmeye başlarlar. Sonrasında Hacivat kaçar Karagöz kovalar ve bir anda Kadı Pervane için verilen yemeğin ortasına gelirler. Halk Hacivat Karagöz'ün Altun'unu aldıktan sonra 2. kez Hacivat ve Karagöz'ü görmüş ve yine çok eğlenmişlerdir. Karagöz saf olduğu için hiçbir şeyin farkında değildir. Hacivat ise bunun farkına varıp Karagöz'ü daha çok kızdırmıştır. Ayşe Bacı'yı görünce aşık olan Karagöz, O'nun yanına gelince mutlu olur. Üstü başının pespaye halde olmasından dolayı Hacivat'ın

üzerindeki elbiseleri almaya çalışır. Hacivat'ın elbisesi yırtılınca göbek deliğinin olmadığı ortaya çıkar.

Karagöz Hacivat'ı durumu anlatması için Kam Ana'nın yanına götürür. Kam Ana durumu anlatır. Hacivat nasıl ünlü olacaklarını sorar. Kam Ana cinlerin bunu söylemediğini, belki de Karagöz'ün babasının suyu taşla çeviren sırrıyla olacağını söyler ve bu sırrı öğretir. Öğrendikleri bu sırrı uygulamak için Hacivat ve Karagöz cami inşaatına giderler ve derhal işe başlarlar. İnşaatın başında duran Küşteri Hacivat'ı tanıştırmak için Ahi toplantısının olduğu alana götürür. O sırada Kadı Pervane'yle karşılaşır. Kadı Pervane'nin neler yaptığını bilen Hacivat tabiri caizse aba altından sopa gösterir. Pervane, Hacivat gittikten sonra adamlarına öldürmesi için emir verir.

Hacivat ile Karagöz hana gidip eğlenirken Pervane'nin adamları saldırır. Ayşe Bacı önderliğinde Bacılar, Hacivat ve Karagöz'ü kurtarırlar. Ayşe Bacı Hacivat'tan Pervane'nin hainliğini öğrenir. Ertesi günü hemen Orhan Gazi'nin eşi Nilüfer Hatun'a olayı anlatır. Nilüfer Hatun gerekeni yapacağını söyler. Bu sırada cami için hazırlıklar devam eder. Hacivat ve Karagöz'de cami için canla başla çalışmaya devam ederler. Hazırlıkların yanı sıra yine bir gösteri daha yaparlar. Günler günleri takip ederken Nilüfer Hatun, Kadı Pervane'yle Kafinur karşılığında anlaşır.

Caminin de kalıbı bitmiş, betonu atılmıştır. Orhan Gazi fetihi tamamlar ve Bursa'ya geri döner. Karagöz ve Hacivat'tan Orhan Gazi'nin şerefine bir gösteri yapmaları istenir. Ayşe Bacı, Nilüfer Hatun'un Kadı Pervane hakkındaki her şeyi Orhan Gazi'ye anlatacağını söyler. Gece hazırlanırken olayı öğrendi diyerek Ayşe Bacı Orhan Gazi'nin yanına gider. Gittiğinde bir görür ki Kafinur herkese bölüştürülmüştür. Nilüfer Hatun başta olmak üzere herkeste Kafinur'un bir parçası vardır. Olayın farkına varan Ayşe Bacı hiçbir şey söylemeden Karagöz ve Hacivat'a her şeyi anlatır. Karagöz ve Hacivat gösteride şakayla karışık Ahiler'den, Kadı Pervane'ye kadar bütün bürokratları yerden yere vururlar. Caminin bitmeyişinin sebebinin Ahiler'e bağlarlar. Orhan Gazi Ahiler'e döner “ya minare, ya kelle!” der. Bunun üzerine Kadı Pervane adamlarına minarenin kalıplarını gevşetmelerini söyler. Bu sırada Kam Ana'da minarenin yanında betonun tutması için büyü yapmaktadır. Yorgun düşmüş ve minarenin altında uyuyakalmıştır. Minareden akan bütün beton Kam Ana'nın üzerine olduğu gibi

akar. Tüm bunlar olurken Karagöz gösterinin sonunda herkesin içinde Ayşe Bacı'ya açılır. Ayşe Bacı'da Karagöz'ün duygularına karşılık verir. Orhan Gazi oyun mu yoksa gerçek mi diye sorar. Hacivat lafa atılır ve "Hem oyundur, hem gerçektir. Masal gibi." der. Orhan Gazi önce Ayşe Bacı'nın babası Çeribaşı Köse Mihal'e bakar, sonra "Oyunsa da verdim, gerçekse de verdim!" der. Herkes mutlu mesut oynamaya başlar.

İnsanlar böyle eğlenirken Orhan Gazi Ahiler ve Kadı Pervane'nin olduğu bölüme geçer. Caminin akıbetini sorar. Kadı Pervane caminin bitmeyişinin nedenini iki ustanın Ahiler'i kandırmasından kaynaklı olduğunu, suyu taş a çeviren sırrı bildiklerini söylediklerini ama az önce haber geldiğini, suyun kalıptan akıp gittiğini söyler. Orhan Gazi sorumlu o iki kişiye gerekeni yapın der. Hacivat ve Karagöz'e de birer yer verilmesini ve daha çok çoğalmalarını söyler.

Karagöz ve Hacivat gösterinin ardından eğlenmektedir. Karagöz Ayşe Bacı'yla konuşur ve sevinçle Hacivat'ın yanına geçer. Tam evlerine giderlerken Kadı Pervane'nin adamları önlerini keser ve götürürler. Sabaha karşı Hacivat ve Karagöz'ü idam etmek için caminin inşaatına götürürler. Ayşe Bacı bunu öğrenip Nilüfer Hatun'un yanına yardım istemeye koşar. Nilüfer Hatun yardım etmez. Ayşe Bacı kendisi kurtarmak için cami inşaatına doğru hızlıca at sürer. Tüm halk bununda bir gösteri olduğunu düşünür. Orada da durmadan atışırlar. İnsanlar iyiden iyiye gerçek değil bir gösteri olarak düşünmeye başlarlar. En sonunda da Ayşe Bacı yetişmeden cellatlar Karagöz ve Hacivat'ı idam ederler. Tüm halk onların ölümünü de yaptıkları tiyatronun bir parçası zanneder ve ölümlerine kahkahalarla gülerler, gerçek olduğunu fark ettiklerinde de "söz dinlemeyenin cezası budur" diye söylenip giderler. Geriye sadece bir çocuğun hüznü ve korkmuş bakışları kalır. Daha sonra onları kurtarmak için Ayşe Bacı geliyor ancak yetişemiyor ve ikilinin ölümünün şahidi olur.

Ayşe Hatun filmin sonunda ise iyilerin kaybetmesinden kendisi de nasibini alır ve Bacılar Ordusu dağıtılır. Ayşe Hatun da kalan iki dostu ile şehri terk eder. İşte böylece güldürü ile başlayan film gerçeklikle son bulmuştur. Ancak filmin en sonunda, başta gösterilen Kam Ana'nın baktığı fal da doğru çıkar ve Karagöz ve Hacivat asla unutulmazlar. Onların bu trajik ölümünü gören Şeyh Küşteri bu iki karakterin kuklalarını yapar ve onları bir gölge oyunu haline getirir. Bu sayede

Karagöz ve Hacivat efsanesi bugüne kadar gelmiştir. Film son cümle olarak bu sözlerle son bulmaktadır;

“Işık sönünce vücut kaybolup gider ve geriye bomboş bir dünya kalır.”

4.1.2. “Hacivat ve Karagöz Neden Öldürüldü?” Filminde Bulunan Mitolojik Öğeler

Filmde baştan sona birçok mitolojik öğeler mevcuttur. Filmin henüz açılışında Ayşen Gruda’nın canlandığı Kam Ana karakteri, yanında iki kam olan kadınla birlikte cinlerden gayba dair bilgi almaya çalışmaktadır. Yine ilerleyen sahnelerde bacılardan oluşan birkaç kadın Kam Ana’nın yanına giderek “Gün ak mıdır kara mı?” diye sormaktadır. Kam Ana “Aktır. Karaysa da bozarız.” diye cevap verir. Eski Türk inancına göre kamlar da ak ve kara olarak ayrılmaktadır. Şanssız bir gün varsa, kötü ruhlardan gelen bir büyü varsa; bunu eski inanca göre ancak kara kamlar bozabilmektedir. Kara kamlar da yalnızca kadınlardan oluşmaktadır (Bayraktar, 2014, s. 15). Bu iki sahnenin ilkinde ruhlarla iletişim halinde olan bir kam olması ve kara günü bozabilecek kudretinin olduğunu bildirmesi Kam Ana’nın bir kara kam olduğunu göstermektedir.

Yine bu sahnenin devamında Karagöz’ün çok sevdiği ineği için yaktığı bir ağıt mevcuttur. Ağıt; Yuğ törenlerinde kişinin ölen bir sevdiğinin arkasından yas tutma şekli olarak tanımlanırken, Türklere özgü bir gelenektir (Kuzay Demir, 2015, s. 196). Kişiler sevdikleri insanları kaybettiği zaman yaşadığı üzüntünün sonucunda düzenli-düzensiz bir melodiyle feryat etmektedirler (Güven, 2013, s. 118). Karagöz bu sahnede ineğini kendisine o kadar yakın görmektedir ki, ölüyor olmasına ağıt yakabilmektedir.

İlerleyen sahnelerdeyse Karagöz Müslüman olmak için sıraya girdiği sırada yanına Ortodoks bir rahip gelir “Din değiştirmek senin neyine? Senin inancın yoktur.” der. Karagöz cevaben “Benim inancım vardır! Ben göğe toprağa inanırım! Suyu, dağa inanırım!” der. Rahip “Semai değildir.” der ve Karagöz’ü Hristiyanlığa davet eder. Eski Türk inancında doğaya olan saygı çok büyüktür. Türkler, gizli kuvvetlerin doğada var olduğuna inandıkları için her şeyin bir ruhu olduğunu düşünmektedir. Bu nedenle Türkler, tüm doğaya saygı duyup

inanmaktadır (Mömin, 2013, s. 81). Bu sahnede Karagöz “Benim inancım vardır! Ben göğe toprağa inanırım! Suyu, dağa inanırım!” derken Şamanizm’in temelinde bulunan doğaya saygıyı kısaca anlatmaktadır.

Karagöz filmin ilerleyen sahnelerinden Hacivat’ın aradığı “süslü adam” olduğunu öğrenip annesi Kam Ana’nın yanına getirir. Nasıl ünlü olacaklarını konuşurlarken Kam Ana Karagöz’e belki de babasının sırrı sayesinde tanınacaklarını söyler. Karagöz “Madem babam sırrı bilirdi de niye aç öldü? Ölüsünün bile karnı gurulduyordu. Bu kadar gün meşe ağacının tepesinde duruyordu o zaman bile karnı gurulduyordu niçin?” der. Eski Türklerde ölü defin işlemleri gömülerek, yakılarak ya da mumyalanarak gerçekleştirilmekteydi. Bunun yanı sıra Kırgız ve Tunguz Türklerinde ölüleri ağaca koyma ritüeli de olmaktadır (Sayın Alsan, 2022, s. 184). Bu sahnede Karagöz’ün babasının ölüsünü ağaçtayken karnının guruldamaşı olayı buraya yapılan bir göndermedir.

Filmin sonlarına doğru dönen oyunlar sonucunda yapılan caminin kalıpları yerinden oynatılır ve içindeki beton dışarı akar. Betonun büyüsunü yapan Kam Ana büyü yaparken yorgun düşer ve minarenin kalıbının yanında uyuyakalır. Akan beton Kam Ana’nın üzerine gider ve orada vefat eder. Sonrasında o betonun üzerine halk çaput bağlamaya başlar ve dileklerde bulunurlar. Burada yine Şamanizm’de bulunan ulu ruhlara armağanlarda bulunup dilek dileme adeti işlenmektedir (Oymak, 2001, s. 64).

Yapılan oyunların sonucunda Hacivat ve Karagöz idam edilir. Onların idamını izleyen Şeyh Küşteri iki mumun arasına bir bez gerer ve ateşe kanını akıtarak Hacivat ve Karagöz oyununu ortaya çıkarır. Burada Hacivat ve Karagöz’ün kanına girenlerden yani ölümüne sebep olanlardan birisi olduğu için ateşe kendi kanını akıtarak kanını temizlemiştir. Eski Türklerde kan, hayat kaynağı ve ruhu taşıyan bir sıvı olarak düşünülmektedir (Bali, 2023, s. 646). Bunun yanı sıra ateşin de temizleyici ve pisliklerden arındırıcı bir özelliği olduğu düşünülmekteydi (Gülyüz, 2019, s. 203). Küşteri’nin kanını ateşe akıtması, yanlış yapmasından dolayı kanını yani hayatını, ateşle arındırmıştır.

4.1.2.1.Kam Ana Cinle Konuşuyor

Kamlar, iyi yahut kötü iye ve ruhlarla iletişim haline geçen, eski Türk inancındaki din insanları olarak tanımlanmaktadır (İzgi, 2012, s. 31). Kamlar; ateş

yoluyla, çeşitli hayvanların seslerini çıkararak, o hayvanın ruhu sayesinde istedikleri ruhlarla iletişim haline geçmektedir (Chadwick, 1996, s. 107). İyeler veya cinlerle iletişime girmek için de yine aynı yöntemi uygulayan kamlar için ateş kültü olmazsa olmazdır (Gülyüz, 2019, s. 209). Bu sahnede (Görsel 38) de cini çağırmak için ateş kültünden yararlanan 3 tane kam görülmektedir. Ateşe attıkları bir madde sonucunda cinle iletişime geçen Kam Ana ve diğer kam kadınları, sordukları soruların cevabını almaya çalışmaktadırlar. Çünkü cinler, iyeler ve ruhlar görünmeyeni görüp bilinmezlikten haberler verebilmektedirler (Küçükyıldız Gözelce, 2022, s. 738).

Görsel 38: Kam Ana ve diğer kamların cin çağırma ritüelinden bir sahne.

Youtube Hacivat ve Karagöz Neden Öldürüldü? filmi, 2006: 00:00:56.

4.1.2.2.Fal Baktırma ve Ak Gün Kara Gün

Fal bakma, gaybdan haber verme gibi durumlar hiç şüphesiz Türk Şamanizminde oldukça fazla rastlanmaktadır. Geleceği hakkında fikir edinmek için, hastalıklardan korunmak için, kendisine büyü yapıldığına inanlar için kamlar oldukça fazla kullanılmaktadır (Gültekin, 2014, s. 119). İnanca göre kamlar; bazen tanrının ona verdiği yetenekler sayesinde, bazense ruhların sayesinde gelecekte haber vermektedir (İzgi, 2012, s. 31). Sahnenin başında (Görsel 39) Kam Ana'ya “Gün ak mıdır, kara mı?” diye soran kadına Kam Ana “Aktır. Karaysa da bozarız” diye cevap verir. Altay toplumunda kamlar ak ve kara kam olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır (Kalaycı, 2021, s. 1043). Ak kamların, sadece Ülgen'e bağlı iyi ruhların gökyüzü ve aydınlık dünyasına hizmet ettiğine inanılmaktadır. Kara kamların ise, Erlik ve onun himayesindeki korkunç yeraltı

ruhlarıyla iletişim halinde olduğuna inanılmaktadır (Bars, 2018, s. 174). Bu iki tip kam, giyim tarzlarıyla da birbirlerinden ayrılmaktadır. Genellikle, mistik bir tarzda giyinen kara kamlar, ayinlerde daha sade ve gösterişsiz görünmektedir (Yılmaz, 2019, s. 601). Ayrıca kara kamların çoğunluğu kadınlardan oluşmaktadır (Bayat, 2006, s. 137). Günün ak mı yoksa kara mı ayrımının nedeni gün içerisinde Erlik ve onun kötücül ruhları mı hakim, yoksa Ülgen ve onun için çalışan iyi ruhlar mı hakim sorusudur. Ülgen hâkimse fal iyi çıkmakta, Erlik hakimse de fal kötü çıkmaktadır. Kara günü ancak kara kam bozabilmektedir. Kam Ana'nın kara büyüü bozabilmesi ve kadın olması, kara kam olduğuna bir delil olmaktadır.

Görsel 39: Kam Ana'nın fal bakması için çağrıldığı sahne.

Youtube Hacivat ve Karagöz Neden Öldürüldü? filmi, 2006: 00:18:44.

4.1.2.3. Altun'a Ağıt/Kam Ana'ya Ağıt

Ağıt bir bütün olarak Türk Şamanizminden günümüze kadar hemen hemen hiç değişmeyen adetlerin en başında gelmektedir. Bugün bir cenaze evinin yakınından geçerken ağlamakla karışık bir ağıt işitilebilmektedir. Türk toplumunda ağıt yakma geleneğinin çok eskilere dayandığı bilinmektedir. İslamiyet öncesi dönemlerde, ünlü birinin ölümü sonrasında gerçekleştirilen dinî yas törenlerinde “sagu” adı verilen şiirler okunmaktaydı. Bu şiirlerde, ölen kişinin iyilikleri, kahramanlıkları, cesareti ve hayattayken gerçekleştirdiği eylemler anlatılmaktaydı (Mert, 2022, s. 3).

Filmde ağıt iki yerde kullanılmaktadır. Bunlardan ilkinde Karagöz (Görsel 40), can dostu Altun'un ölümünün yaklaşmasının ardında ağıtlar yakmaya başlar.

“Nice yoldaşlık ettik. Tezeğinle pilav pişirdik. Buzağılarını obayı basan Tatar’a verdik. Nice buzağılarını da yedik. Derilerini ayaklarımıza çarık ettik. Yol bitti diye bırakma kendini kalk!” diyerek ağıt yakar. Burada Karagöz’ün Altun’a olan sevgisi ona bu ağıtı yaktırmaktadır.

Görsel 40: Karagöz’ün, ineği Altun’a ağıt yaktığı sahne.

Youtube Hacivat ve Karagöz Neden Öldürüldü? filmi, 2006: 00:20:31.

Diğer ağıtsa eğlence sırasında Hacivat’ın Karagöz’e “Anan göçtü” diyerek yaptığı şaka sonrasındadır (Görsel 41). Eğlence sırasında Karagöz milletin onları izlemeye geldiğini anlamaz. Hacivat Karagöz’ün annesi öldüğü için milletin buraya toplandığını söyler. Bunu duyan Karagöz, “Anam anam yumuşak anam. Gözleri buruşuk anam. Ben sensiz ne ederim?” diyerek ağıt yakmaya başlar. Karagöz’ün iki yakını o güne kadar annesi Kam Ana ve ineği Altun’dur. Bu nedenle ikisi için de ağıt yakmaktadır.

Görsel 41: Karagöz’ün, anasının öldüğünü düşündüğü zaman ağıt yaktığı sahne.

Youtube Hacivat ve Karagöz Neden Öldürüldü? filmi, 2006: 01:18:56.

4.1.2.4.“Göge Toprağa İnancım”

Şamanizm inancının Türkler tarafından kabul edilmesiyle birlikte, çeşitli kutsallıklar doğanın etrafında şekillenmiştir (Mömin, 2013, s. 81). Şaman inancına sahip olanlar, tüm dünyadaki varlıkların bir ruha sahip olduğuna inanmaktadır. Bu inanca göre; insanlar dağları, gölleri, ırmakları ve benzeri unsurları “yer-su” olarak adlandırarak canlı varlıklar olarak görmektedir (İnan, 1986, s. 1). İnanişe göre, insanlar bu yer-su olarak adlandırılan yerleri duygularıyla algılayabilmekte ve kendilerini de onun bir parçası olarak saymaktadır. İnsanlar, yaşamaları için gerekli olan neredeyse tüm nesneleri, yer-su’dan gelen yedi dağ ve denizden elde etmektedir. Şamanizm inancına sahip olan Türkler; doğadaki dağlar, güneş, ağaçlar, ormanlar, taşlar ve sular gibi varlıklara nasıl kutsiyetler yükledikleri ve doğaya ne kadar saygılı oldukları günlük hayatlarında görülmektedir (Türkmen & Saylam, 2023, s. 79). Bu inanç sistemi Türklerin ruhuna o kadar yerleşmiştir ki, binlerce yıl boyunca farklı dinlere inanmalarına rağmen, bu inancın izleri silinmemiştir.

Sahnede iş arayan Karagöz’e Müslüman olursa vereceği vergisinin daha az olacağını söyleyip Müslüman olmaya yollarlar. Karagöz sırada beklerken Ortodoks bir rahip yanına yanaşır “Din değiştirmek senin neyine? Senin inancın yoktur.” der. Karagöz cevaben “Benim inancım vardır! Ben göge, toprağa

inanırım! Suya, dağa inanırım!” der (Görsel 42). Burada Karagöz eski Türklerin inancının çok büyük saygı gösterdiği doğaya olan inancı kısaca anlatmaktadır.

Görsel 42: Karagöz’ün yanına gelen Ortodoks rahibin dine davet ettiği sahne.

Youtube Hacivat ve Karagöz Neden Öldürüldü? filmi, 2006: 00:44:14.

4.1.2.5.Ölüyü Ağaca Koymak

Eski Türk topluluklarının inancına göre defin işlemleri farklılık göstermektedir. Toprağa gömerek, yakarak yapılan defin işlemlerinin yanı sıra yaygın olan defin şekillerinden birisi de, cesedin ormana terk edilmesi ya da açıkta bırakılması olarak aktarılmaktadır (Sayın Alsan, 2022, s. 184). Bu uygulamada, ceset bir tabutta tutulup ve özellikle ağaçlara ya da yere çakılmış kazıklara asıldığı kaynaklarda aktarılmaktadır. Ceset çürüyüp kemiklere dönüşene kadar teşhir edilmektedir (Yaşa, 2019, s. 276). Sonrasında, bazı Türk topluluklarında kemikler, ölünün ikinci bir hayata kavuşması için saklanması gerektiği düşüncesiyle gömüldüğü ya da yakıldığı aktarılmaktadır (Sümbüllü, 2004, s. 70).

Karagöz Hacivat’ın “süslü adam” olduğunu öğrenince Hacivat’ı annesi Kam Ana’nın yanına getirdiği sahnede (Görsel 43) nasıl ünlü olacakları konusunda konuşurlarken, Kam Ana, Karagöz’e babasının sırrı sayesinde belki de tanınabileceklerini söyler. Karagöz ise “Madem babam sırrı bilirdi de niye aç öldü? Ölüsünün bile karnı gurulduyordu. Bu kadar gün meşe ağacının tepesinde

duruyordu o zaman bile karnı gurulduyordu niçin?” şeklinde konuşur. Ağacın asma durumu, yine Şamanizm’de ölüleri ağaca koyma geleneğine dayanmaktadır.

Görsel 43: Karagöz’ün babasının cenazesinin karnının guruldadığını anlattığı sahne.

Youtube Hacivat ve Karagöz Neden Öldürüldü? filmi, 2006: 00:53:02.

4.1.2.6.Kam Ana’nın Mezarına Çaput Bağlama

Mezarlara, türbelere, ağaçlara ve birçok yere çaput bağlayarak dilek dileme adeti Anadolu’nun büyük bir bölümünde yaygındır (Oymak, 2001, s. 62). İnsanlar, genellikle evliya olarak kabul ettikleri önemli kişilerin mezarlarına veya kutsal olarak gördükleri ağaç ve çalılara çaput bağlamaktadırlar (Bulut, 2011, s. 130). Bazen, kutsal olduğuna inanılan bazı kayalara da çaput bağlanmaktadır. Ancak en yaygın olanı, ağaç veya çalılara yapılan çaput bağlamadır. Bu tür inançların ardında birçok neden yatmaktadır. Örneğin, çocuğu olmayan kadınlar, çocuk sahibi olabilmek için bu ritüeli gerçekleştirmekte; hastalıkların iyileşmesi veya dileklerinin kabul edilmesi için de insanlar bu eylemi yapmaktadırlar. Ayrıca, kutsal sayılan yerlerdeki sulara ve pınarlara para atarak dileklerde bulunulması da yaygın bir uygulamadır (Gökbel, 1996, s. 76). Ülkemizde, bez veya paçavraları ağaçlara bağlayarak dileklerinin gerçekleşeceğine inanılan pek çok yer mevcuttur. Bu adet, Türk dünyasının Altaylardan Akdeniz’e uzanan geniş bir bölümünde gözlemlenmiştir (Kabak, 2011, s. 66)

Kam Ana cami minaresinden akan betonla ölünce ertesi gününde halktan bazı kimseler dilek dileyip mezarına çaput bağlamaya başlamıştır (Görsel 44).

Kam Ana'da ulu bir kişi olduğu için edilen duaları, dilekleri kabul etsin diye bu yaygın olan ritüeli göstermişlerdir.

Görsel 44: Kam Ana'nın beton altında kalması sonucunda mezarına çaput bağlandığı sahne.

Youtube Hacivat ve Karagöz Neden Öldürüldü? filmi, 2006: 01:54:34.

4.1.2.7. Ateşe Kan Akıtmak

Birçok inanışta, cehennem ateşinin gücü inançsızlığı ortadan kaldırmak ve dinin sorgulanmasını zorlaştırmak için korku ile ilişkilendirilmiştir. Ancak bu güç, eski inanışlarda tehdit edici bir araç olarak görülmemektedir. Eskiden ateşin kişiyi kötü ruhlardan ve hastalıklardan koruyan bir temizleyici güce sahip olduğuna işaret etmiştir (Bozdemir, 2019, s. 40).

Kan ise insanın vücudunda dolanan en kıymetli şeyi olarak aktarılmaktadır. İnanca göre insan; kanı için yaşamakta, kan sayesinde hayat bulmaktadır. Eski Türk inancına göre, insanın ruhu ve bedeni vardır. Beden, et, kemik ve kan ile oluşmaktadır (İzgi, 2012, s. 32). Kan bağı olmayan kimselerin kardeş olabilmesi için karşılıklı kan karıştırma ritüeli yapılmakta (Bali, 2023, s. 651) ve ayrıca yine iki kişinin karşılıklı akitleşmesi için de kullanılmaktadır (Durmuş, 2011, s. 101). Türk kültüründe bir sözleşmenin en kritik koşullarından biri hiç şüphesiz kanların birleştirilmesi durumu olarak aktarılmaktadır. Zira başlangıçta kan ve can aynı değerlere sahiptir. Birbirlerinin kanını içen kişilerin hayat ve ölümlerinin de birbirine bağlı olduğuna inanılmaktadır. Bu nedenle, "kardeşleşme andı töreni"nde kan, en önemli bileşen olarak aktarılmaktadır (Aktaran: Durmuş, 2011, s. 102).

Söz konusu sahnede Şeyh Küşteri idam edilirken penceresinden olanları izlemektedir. İçeri geçip sarığındaki bezi çıkarır ve perde gibi gerer. Elini kesip mumun üzerine kanını akıtır ve Karagöz ve Hacivat'ın bilindik gölge oyununu sergilemeye başlar. Şeyh Küşteri, Hacivat ve Karagöz'ün kanına girenlerden birisi olduğu için ateşe kendi kanını akıtarak (Görsel 45) kanını temizlemiştir. İnsan bedeninin en önemli üç parçasından birisi olan kanını, arındırıcı özelliğiyle bilinen ateşle birleştirir ve kirlenmiş kanını arındırmış olur.

Görsel 45: Şeyh Küşteri'nin kanını ateşe akıttığı sahne.

Youtube Hacivat ve Karagöz Neden Öldürüldü? filmi, 2006: 02:02:24.

4.2. Hakanlar Çarpışıyor Filmi

Hakanlar Çarpışıyor, 1977 yapımı sinema filmidir. Filmin yönetmenliğini Natuk Baytan üstlenmiş, senaryosu ise, Erdoğan Tünaş'a aittir. Filmin başrollerini, Cüneyt Arkın, Bahar Erdeniz ve Levent Çakır birlikte paylaşmaktadır (Wikipedia, 2024).

4.2.1. Hakanlar Çarpışıyor Filmi Özeti

Film Göktürk hakanı Tegin Noyan ve can dostu Olcayto'nun hikayesini anlatmaktadır. Tegin Noyan Göktürk hakanının oğludur. Elinde kanka doğmuştur bu nedenle ismini Tegin koymuşlardır. Çünkü elde kanla doğmak (Oğuz Kağan destanından Oğuz Kağan'ın elinde kanla doğması veya Cengizhan'ın elinde kanla doğması gibi) Bozkır'da yani Türkistan'da tüm dünyaya hakim olacak anlamını

taşıır. Olcayto ise uçbeyi görevindeki Toluğ Bey'in oğludur. Toluğ beyin obasını Çinliler basar ver herkesi kılıçtan geçirir. Olcayto saklanmayı başarır. Çinliler Toluğ Bey'in kızıl tuğunu almak için Toluğ beyi önce topluca öldürür, sonrasında da öldüğü halde tuğu vermeyen Toluğ beyin elin elini keserler. Olcayto bunların hepsini görür. Bir çoban tarafından yetiştirilir ve babasının intikamını almak için yeminler eder.

Yıllar geçer Tegin'in babası vefat eder ve annesi Tegin'i başbuğ seçer. Tegin'in bir de kardeşi vardır. Kardeşi Tegin'i bir hana çağırır. Aynı hana Olcayto'da gelir ve yemek ister. Tegin Noyan ve oğlu Sungur Han Olcayto'nun kılıcıyla dalga geçerler. O sırada Olcayto duyar ve Tegin Noyan'a kılıcını çıkarıp meydan okur. Tegin Noyan karşılık verecekken oğlu Sungur Han bir hakanla bir çobanın dövüşmesinin yakışık almayacağını söyler ve kendisi Olcayto'nun karşısına çıkar. Büyük bir çatışma başlar sonucunda Olcayto Sungur Han'ın kılıcını düşürür ama öldürmez. Sungur Han buna çok bozulur tam ikinci uğraş başlayacaktır ki Tegin Noyan'ın kardeşi Yamtar hana girer. Tegin Noyan konuşacaklarını düşündüğü için hana sadece oğluyla gitmiştir. Yamtar'ı adamlarıyla görünce şaşırır. Yamtar, kendisi başbuğ olmak istediği için Tegin'i öldürmek ister. O sırada Olcayto'da Tegin'e yardım etmek için gelir ve uğraş başlar. Uğraşın sonunda Yamtar Tegin'i arkadan vuracakken Olcayto atlar ve Yamtar'ı öldürür. Tegin ona can borçlu olur ve yanında olmasını ister ama Olcayto kimsenin emrinin altına girmek istemediğini söyler. Tegin Olcayto'nun yanından gitmesini istemese de anlayışla karşılar. Son bir ricası vardır; Yamtar'a altınlar verip üzerine kışkırtan Alamut Kalesinin şeyhi olan Şeyh Malik'e elçi gitmesini ve kardeşi Yamtar'a verdiği altınları artık Tegin Noyan'a vermesi gerektiğini söylemesini ister. Olcayto bu görevi kabul eder ve yola çıkar.

Şeyh Malik'in 2 çocuğu vardır. Birisi Sultan Zeliha diğeryse onun ağabeyi Prens Halit'tir. Prens Halit tam bir Fars şairidir. Kadınlara şiirler okur, şiirler yazar, çiçek bahçelerinde gezer tabiri caizse ince ruhlu bir prenstir. Şeyh Malik Türklere karşı önce Yamtar'ı kışkırtır ama ondan uzun süre haber alamayınca yine Türklere karşı birlik olmak için oğlu Halit'i Tağmaç Beyi'nin kızıyla evlendirerek daha da güçlenmek ister. Tağmaç Beyi de adet üzere ölümüne düelloları kazananla kızını evlendirmek ister. Ama Halit kılıç tutmaktan bile acizdir. Şeyh Malik buna çok kızar ve oğlunu bir kaleye hapsederek ceza verir.

Olcayto Alamut kalesine yaklaşır ve dinlenmek için bir ağacın kovuğuna yatmıştır. Olcayto ve Şeyh Malik'in oğlu Halit birbirine çok benzer bu yüzden Şeyh Malik'in adamları Olcayto'yu kılık değiştiren Halit zannederler. Önce kibarca götürmelerinin gerektiğini söylerler. Olcayto kabul etmez ve zorla götürmek üzere Olcayto'ya saldırırlar. Olcayto hepsini döver ve iple bağlayıp saraya götürür. Önce Şeyh Malik de oğlu zanneder. Sonrasında Zeliha ağabeyinin olmadığını anlar ve babasına durumu anlatır. Olcayto'ya da "misafirimizsiniz" der ve babasını ağabeyinin yanına götürür. Şeyh Malik oğlu olmadığını o zaman anlar.

Şeyh Malik Olcayto'yu yanına çağırır. Olcayto elçilik vazifesini yerine getirip Tegin Noyan'ın söylediklerini iletir. Şeyh Malik kabul etmez. Olcayto kendi aranızda halledin diyerek çıkışa yönelir. Şeyh Malik durmasını emreder ama Olcayto dinlemez. Şeyh Malik adamlarına emir verir bu sefer Olcayto döve döve çıkışa doğru ilerler. Sarayda oradan oraya kaçarken bir odaya girer. Bu odada Halit ve Zeliha ile karşılaşır. Zeliha'ya aşık olmuştur ve O'nun üzülmelerini istemediği için Halit'in kapıyı açmasına karşı koymaz. Şeyh Malik Tegin Noyan'ın isteğini yerine getiririm ama bana oğlumun yerine dövüşürsen der. Zeliha'nın da yalvarmalarına dayanamayan Olcayto teklifi kabul eder.

Olcayto düelloları birer birer kazanır. Bir düellosu sırasında yaralanır ve Zeliha'nın içi gider. Bu sırada Zeliha'nın yanında duran ve O'na aşık olan Şeyh Malik'in yakın adamı kumandan Cabir Zeliha'ya düşenin kardeşi olmadığını bildiğini, buna rağmen neden korktuğunu sorar. Zeliha Sultan'da ona dünya üzerindeki tek sevginin kardeş sevgisi olmadığını söyler. Dövüşün ardından Kumandan Cabir'i kışkırdığı için Şeyh Malik'in aklına girer ve Olcayto'yu öldürmek gerektiğini söyler. Şeyh Malik bunu kabul eder. Cabir Olcayto'yu öldürmek yerine yanlışlıkla Şeyh Malik'in oğlu Halit'i öldürür. Sonrasında Zeliha Sultan gelir ve yerde yatan Olcayto sanarak ağmaya başlar. Cabir Halit'i öldürenin Olcayto olduğunu söyler. Bunu bir kadın görür ama Cabir'in korkusundan söyleyemez. Zeliha Sultan Olcayto'yu yolda yakalar ve bıçaklar. Tam öldürücü darbeyi vuracakken Olcayto'nun at uşağı Çakır Zeliha Sultanı bayıltır.

Olcayto Tegin Noyan'ın yanına gider ve savaştan savaşa koşarlar. Durum böyleyken Zeliha Sultan'da Olcayto'nun oğlunu dünyaya getirir. Şeyh Malik

öldürmesini istese de Zeliha Sultan yapamaz ve Şeyh Malik kızını hapse attırır. Torununu da bir Türk düşmanı olarak yetiştirir.

Tegin Noyan'ın casusları Şeyh Malik ve Çinlilerin anlaşma yapacağı haberini alır. Çin'e gitmesi için Şeyh Malik elçi göndermiştir. Nereden geçeceği bilinir. Tegin Olcayto'dan elçiyi yakalamasını ister. Olcayto elçiyi yakalar. Elçi oğlunun başı için öldürmemesini ister. Olcayto bir oğlu olduğunu öğrenir. Elçiyi Tegin'e götürmesi için at uşağı Çakır'a verir. Kendisi de Alamut Kalesi'ne, oğlunu kurtarmaya gider. Kalede askerleri teker teker öldürürken Şeyh Malik oğluyla tehdit eder ve Olcayto'yu durdurur. Amacı Olcayto'yu oğlu Kaan'a öldürtmektir.

Ertesi gün oğlu babası olduğundan bihaber Olcayto'yu öldürmek için gelir. Bu sırada Kumandan Cabir'de zindandaki Zeliha Sultan'a saldırır. Aslında Halit'i öldürenin Cabir olduğunu gören hizmetçi kız gelir ve Cabir'i arkasından hançerleyerek öldürür. Her şeyi Zeliha'ya anlatır. Zeliha gerçekleri öğrenince koşup babasını öldürmek üzere olan oğlunun attığı okun önüne atlar ve gerçeği söyler. Sonrasında Olcayto bağlı olduğu kazığı söküp bir çok askeri tepelese de yakalanır.

Şeyh Malik ertesi gün Çinli misafirinin karşısında üçününde ölmesi için bir düzeneğe bağlatır. Bir tarafta büyükçe bir kaya ve altında o kayayı tutan Olcayto, diğer tarafta ise Zeliha Sultan ve oğlu Kaan boyunlarından asılı halde durmaktadır. Olcayto güçsüz düşüp kayayı aşağı indirdikçe Kaan ve Zeliha'nın ipleri gerilir ve daha fazla yukarı doğru kalkar. Bu Çinli misafir Tegin Noyan'a zehirli bir kılıç hediye edileceğini ve bu şekilde öleceğini söyler. Olcayto gelen Çinli misafirin babasını öldüren Çinli komutanlardan birisi olduğunu hatırlar. Olcayto var gücüyle kayayı kaldırıp Şeyh Malik ve Çinli komutanın üzerine atar ve oracıkta öldürür. Sonra eşi ve çocuğunu kurtarıp saraydan kaçarlar.

Olcayto oğlu ve eşini obasına bıraktıktan sonra Tegin Noyan'ı uyarmak için yanına gider. O sırada Çinlilerin hediyesi gelmiştir. Kırbaçla hediye alır. Zehirli kılıcı getirenin babasını öldüren diğer komutanlardan birisi olduğunu farkeder ve zehirli kılıcı zorla tutturarak onu da öldürür. Tegin Noyan sonrasında Çin'in üzerine yürüme kararı alır. Olcayto'dan önden yürümesini ister. Olcayto Çin

sarayını basmaya gitmezden önce oğlunun ve eşinin yanına gider. Ama Çinliler baskın yapmışlardır ve oğlunu ve eşini kaçırmışlardır.

Çinli hükümdar Olcayto'nun karısını bulmak için oğluyla tehdit eder. Tam kafasını kesecekken Olcayto gelir ve Türkleri kurtarır. Çin hükümdarıysa babasını öldüren 3 komutandan sonuncusudur ve onu da öldürmek için üzerine yürür. Bu sırada Çinli hükümdar sarayı yakar ve Olcayto'yu da o sarayda öldü sanarlar. Saray yanarken Türkler saraya baskın yaparlar. Askerleri, yöneticiler ve Türk olduklarını bilmeyerek tutsakları da esir ederler. Esirlerin arasında Zeliha Sultan'da vardır. Tegin Noyan dışarıda olduğu için oğlu Sungur Han baştadır. Zeliha Sultan kendisinin Şeyh Malik'in kızı olduğunu söyler. Sungur Han düşmanın kızı olduğu için kafasının kesilmesini ister. Olcayto'nun eşi olduğu konusunda uyarsalar da Olcayto'ya eskiden kalma kini olduğu için Sungur Han bu isteğinde diretir. Askerler öldürmeye götürürken Olcayto'nun at uşağı Çakır askerlere hanın vazgeçtiğini hapsedilmesini istediğini söyler.

Bu sırada Olcayto eşini ve çocuğunu almak için Sungur Han'ın yanına gider. Han öldürttüğünü söyler. Olcayto intikamını alacağını söyler ve oğlunu alıp obasına gider. Çakır Olcayto'nun yanına gidip Zeliha Sultan'ı ölümden kurtardığını, kitli olduğu bölümün anahtarını arkadaşının bir sandıkta atacağını Olcayto'ya anlatır. Olcayto eşini kurtarmak için saraya gider. Kilidin anahtarının atılacağı yere geldiğinde Sungur Han surlardan aşağı Zeliha Sultan'ın kesilmiş başını atar. Olcayto çok sinirlenir ve saraya girip Sungur Han'ı öldürür. Bu sırada Tegin Noyan gelir ve Olcayto'ya saldırır. Uzun süre uğraş verirler. Bu çarpışmada saatler geçer ama ikisi de o kadar güçlüdürler ki yenilemezler. Sonrasında başlarına yeni bir hükümdar seçen Çinliler Tegin Noyan'ın az adamla sarayda olduğu haberini alırlar ve askerleriyle saraya doğru hücum ederler. Olcayto ve Tegin Noyan'a gözcüler Çinli birliklerin geldiğini söylerler. Olcayto Tegin Noyan'a kaçması gerektiğini, Türk'ün başsız kalamayacağını söyler ve az önce öldürmeye çalıştığı can dostu Tegin Noyan'a oğlunu emanet eder. Çinlilerin üzerine tek başına yürür ve atı üzerinde can verir.

4.2.2. “Hakanlar Çarpışıyor” Filminde Bulunan Mitolojik Öğeler

Hakanlar Çarpışıyor filmi de yine içerisinde birçok mitolojik öğeleri barındırmaktadır. Henüz film başlarken başkarakterlerden birisi olan Tegin

Noyan'ın doğumunu görülmektedir. Tegin Noyan doğarken elinde kanla doğmaktadır. Elde kanla doğmak hiç şüphesiz kudretin bir göstergesidir. Manas Destanında elinde kanla doğan Kan Çıra (Korkmaz, 2023, s. 547) yine avucunda kanla doğan Cengiz Han (Kırlı, 2019, s. 90) buna en büyük örnektir.

Devamında Olcayto'nun ad aldığı günün bir Nevruz gününe denk geldiği görülmektedir. Ergenekon'dan çıkışın temsillerinden birisi olan ateş yakıp üstünden atlayarak eğlenme adeti gösterilmektedir. Burada yine Ergenekon'dan çıkışın temsili aktarılmaktadır. Ergenekon Destanı'na göre Türkler büyük bir savaşa girmiş ve soyları tükenme tehlikesiyle karşı karşıya gelmiştir. Ergenekon adı verilen etrafı dağlarla çevrili bir vadide tekrar çoğalmışlar, sonucunda da onlara yol gösteren bir kurt ve demir dağları eriten bir demirci sayesinde de Ergenekon'dan kurtulup yeni bir güne başlanmıştır (Alizade, 2016, s. 17-18). Ad alma töreninin asıl olayı ise yine eski Türklerde bulunan bir çocuğun ad alması için kahramanlık göstermesi gereken bir adettir (Doğru, 2020, s. 13). Eski Türklerde kişi, adını almak için gerekli şartları yerine getirdikten sonra obadaki bilge adamdan yardım almalıdır. Bu kutsal ve önemli bir iş olduğu için adı verme görevi sadece kutsanmış bilge adamlar tarafından yapılabilmektedir. Eğer bilge adam yoksa, sıradan insanlar ad verememekte ve ad alan kişi kutsanamamaktadır (Kızıloğlu, 2021, s. 50). Dede Korkut Hikayeleri arasında olan Boğaç Han anlatısı hiç şüphesiz ad almaya bir örnektir (Eyüboğlu, 2022, s. 90).

Ad verilmesinin ardından Çinliler bu obayı basar ve obadaki herkesi kılıçtan geçirir. Olcayto saklanır. Çinliler herkesi öldürdükten sonra en son elinde sancakla vuruşan Olcayto'nun babası Toluğ Bey kalır. Çinliler bunu da öldürür ve elinden sancağını almaya çalışırlar. Toluğ Bey ölmüş olmasına rağmen sancağı bırakmaz ve Çinliler sancağı almak için Toluğ Bey'in elini keserler. Türk inanışlarında sancak ve bayrak gibi semboller günümüzde de geçmişte olduğu gibi çok önemlidir. Prof. Dr. Bahaeddin Ögel sancağı, koruyucu bir ruh ve zafer tanrısının sembolü olarak aktarmaktadır. Ögel'e göre sancak kutlu ve mübarek bir kişi gibidir; kızar, sevinir, kırılır veya düşerse, ona tutunanlar da yok olmaktadır. Sancak, yerde kök salmış ancak başını göklere yükselmiş bir varlıktır ve milletlerin soyunun ve kökünün sembolü olarak görülmektedir (Aktaran: Soysal, 2010, s. 211).

Tegin Noyan ve Olcayto'nun tanıştığında aralarında yaşanan gerginliğin sonucunda Olcayto kılıcını çıkarır ve masaya saplar. Tegin Noyan'ın oğlu Sungur Han babasını durdurur ve Olcayto'ya "Tegin'e kılıç çekmenin ölüm olduğunu bilmez misin?" der. Olcayto "Sen de Bozkır yasasını bilmez misin delikanlı? Bu kılıç kanlanmadan artık kınına girmez!" der. Kılıç ve kan kültü eski zamanlarda bulunan büyük kültürler arasında gösterilmektedir. Yeminler dahi kılıç ve kan üzerine yapılmaktadır (Durmuş, 2011, s. 100). And içerken Türkler kılıcı göstererek "Bu kılıç bedenime gök girsin kızıl çıksın" der ki bunun anlamı "Sözünde durmazsan kılıç kanıma bulansın, demir benden öcünü alsın!" demektir (Duymaz, 2018, s. 183).

İleriki sahnelerinde Zeliha Sultan'la karşılaşan Olcayto "Türk'ün kılıcı kadına kalkmaz!" der. Burada yine bilinenin aksine Türk milleti ataerkil değil anaerkil bir toplum olmasından kaynaklıdır. En iyi kamlar kadınlardır ki bilinen ilk kamin da kadın olduğu düşünülmektedir (Bayat, 2006, s. 158). Orhun Abidelerinde Bilge Kağan ailesinden bahsederken babası İlteriş'in yanında annesi İlbilge Hatun'dan da bahsederek, kadınların Türk siyasetindeki yerini göstermektedir (Acar, 2019, s. 396). Eski Türklerde kağanın yokluğunda hatun kanun koyucudur. Hatta bazı devletlerimizde altında kağanın ve hatunun bir imzası vardır (Aksoy, 2016, s. 8).

4.2.2.1.Elde Kanla Doğmak

Elde kanla doğmak Türk ve Moğol efsanelerinde birçok kez rastlanmıştır. Cengiz Han en bilindik örneklerindendir. Cengiz Han hem Türkler, hem de Moğollar için çok önemli bir hükümdardır. Elinde kanla doğması da kutlu bir kana sahip olduğundandır (Kırlı, 2019, s. 90). Manas, Cengiz Han dışında, kan pıhtısı tutarak doğan başka bir kahraman olarak da ünlü olan bir destana sahiptir (Korkmaz, 2023, s. 546). Bahaeddin Ögel Manas Destanı'ndaki bölümü aşağıdaki gibi vermektedir;

"Er-Manas doğar iken, herkes şaşırmış idi.

Kanlı elini gören, aklını kaçırmış idi

Bir kana kan parçası sağ avucunda var idi

Kaşları çatık, çatık; göz üstü büyük idi" (Ögel, 2010, s. 500).

Türk anlatılarında elinde kan pıhtısıyla doğan kişi sadece Manas değildir. Manas'ın oğlu Semetey'in maiyetinde yer alan iki kişi de bilinmektedir. Bunlardan birisi doğumunda elinde kül olan Kül-Çora, diğeri ise doğumunda elinde kan pıhtısı bulunan Kan-Çora gösterilmektedir (Şahin, 2010, s. 115). Kül-Çora her zaman Semetey'e sadık kalmışken, Kan-Çora vefasız davranmıştır (Korkmaz, 2023, s. 547).

Kan kesesiyle doğma efsanesi hakkında anlatılan hikayelerden biri de Şah İsmail ile ilgilidir. Busbecq, Anadolu'ya Sultan Süleyman'a elçilik görevi için geldiğinde, yayınlanan bir mektubunda görüşmelerine dair şu şekilde bahsetmiştir:

“Şahın birçok oğlu vardı ve en değerlisi, babasının adını aldığı İsmail'di. Her açıdan büyük babasına benziyordu ve kanlı bir kese içinde doğmuştu. Halk onun CESUR ve kahraman bir hükümdar olacağını söylüyordu.” (Busbecq, 1974, s. 150).

Filmin başlangıcında doğumu gösterilen Tegin Noyan'ın elinde kan pıhtısıyla doğması (Görsel 46) güçlü, kuvvetli bir savaşçı olacağına bir delalettir.

Görsel 46: Tegin Noyan'ın elindeki kan pıhtısının gösterildiği sahne.

Youtube Hakanlar Çarpışıyor filmi, 1977: 00:00:17.

4.2.2.2.Demir Dövme/Ad Alma

Demir dövme adeti Nevruz Bayramı'nda Türkler tarafından gerçekleştirilen ritüellerden birisidir. Ergenekon Destanı'nında anlatılana göre Türkler girdiği büyük bir savaşı kaybederek soylarının tükenmesi tehlikesiyle karşı karşıya kalmışlar, Ergenekon adını verdikleri etrafı demir dağlarla çevrili bir vadiye yerleşmişlerdir. Yıllar sonra bir demirci bu dağları eritmiş, bir kurt tarafından yol

gösterilen Türkler Ergenekon'dan çıkmıştır (Ulus, 2023, s. 77 - 78). Türklerin yeniden doğuşu olarak görülen bu söylenceyi, toprağın yeniden doğuşu olarak görüp Nevruz Bayramı olarak kutlanmaktadır. Bu kutlamalarda demir dağların eritildiği gibi, demir dövülmektedir (Aras, 2021, s. 346).

Nevruz, Türklerin İslamiyet'i kabul etmesiyle birlikte İslam dinine uyarlanmış şekilleri de mevcuttur. Hz. Ali'nin doğduğu gün, Kur'an'ın indirildiği gün veya Adem ve Havva'nın Arafat Dağı'nda bulunduğu gün gibi çeşitli şekillerde de kutlandığı bilinmektedir (Şengül, 2008, s. 63). Türk Dünyası'nın hemen her yerinde görülen en eski Nevruz geleneklerinden biri de “örs üzerinde çekiçle demir dövme” olduğu bilinmektedir. Çünkü, Türklerin dağlar arasındaki Ergenekon'dan çıkışı da 21 Mart gününe yani Nevruz'a tekabül ettiğine inanılmaktadır (Kafkasyalı, 2005, s. 161). Hun Beyleri'nin, Göktürklerin hatta Sakaların dahi uzun yıllar boyunca kutladığı bir bayram olan Nevruz gününde, Ergenekon'dan çıkışı demir örsleri döverecek ve çeşitli şöenler yaparak kutladıkları aktarılmaktadır (Uca, 2007, s. 149).

Filmde Olcayto'yu anlatırken bir Nevruz bayramı kutlandığı görülmektedir (Görsel 47). Büyük bir şöen hakimken demirci örste demir dövmecektir.

Görsel 47: Nevruz kutlamasındaki demir dövme sahnesi.

Youtube Hakanlar Çarpışıyor filmi, 1977: 00:01:13

Yine bir gence ad vermek, ad almak törenleri de eski Türklerde oldukça fazla görülmektedir. Çocuk doğduğunda bir ad verilirken, asıl adını yaptığı bir kahramanlık sonucunda almaktadır (Daş, 1996, s. 398). Eski Türk inancında çocuklara adlarını obanın önde gelen şamanları tarafından verildiği bilinmektedir.

Bazı çocukların isimleri önceden şamana önceden tanrı tarafından bildirildiği için belliyken, genel olarak da bir kahramanlık beklenen çocukların yaptıkları kahramanlığa göre isimleri verilmektedir. Şamanın adını verdiği çocuk yapılan ritüellerle şaman tarafından köken mitleriyle kutsanmaktadır (Kızıloğlu, 2021, s. 47).

Filmde Nevruz Bayramı kutlanırken aynı zamanda ad alma töreni de yapılmaktadır. Sahnede (Görsel 48) Olcayto'nun adı verilip ilk kılıcının verildiği an görülmektedir.

Görsel 48: Olcayto'ya ad verildiği sahne.

Youtube Hakanlar Çarpışıyor filmi, 1977: 00:01:35

4.2.2.3.Sancak Vermeme Olayı

Türk tarihi boyunca birçok devlet ve bununla doğru orantılı bayrak ve sancak kullanmışlardır. Öyle ki sadece devletler nezdinde değil beyler, boylar veya paşalar nezdinde dahi bayraklar farklı şekil ve renklerle çeşitlenmiştir (Çeler, 2022, s. 109). Bahaeddin Ögel sancağı tanımlarken koruyucu bir ruh ve savaş tanrısının bir işareti olarak aktarmıştır. Ögel'e göre sancak, olması gereken kutlu bir beydir. Tıpkı bir bey gibi kızar, sevinir, kırılır veya düşerse, ona tutunan kimseler de yok olmaya mahkumdur. Sancak ağaç kültü gibi yere kök salmış ve aynı zamanda göklere ulaşmış bir varlıktır. İnsanların soylarının sembolü olarak aktarmıştır (Aktaran: Soysal, 2010, s. 211).

Filmde Olcayto'nun babası Toluğ Bey savaşırken yorgun düşer ve Çinliler tarafında öldürülür. Öldükten sonra Çinliler sancağı almaya çalışırlar ama Toluğ Bey ölü haliyle bile sancağı vermez (Görsel 49).

Görsel 49: Toluğ Bey'in sancağı vermediği sahne.

Youtube Hakanlar Çarpışıyor filmi, 1977: 00:03:31

4.2.2.4.Kılıç

Demir, Türkler için çok kutsal bir madde olarak görülmektedir. Kılıcın kutsallığı da demir ve ateş kültünden geldiği aktarılmaktadır (Çolak, 2018, s. 2156). Türkler her zaman demire saygı duymuşlardır. Kaşgârlı Mahmud Divânü Lûgat-it-Türk adlı sözlüğünde, and içme ritüelinin kılıç üzerine demirden yapıldığını “çünkü demir ulu bir madde olarak görülür” diye açıklamaktadır (Atalay, 1985, s. 362). Dede Korkut Hikayelerinde de kılıçla yapılan and içmeye dair anlatılar yer almaktadır (İnan, 1986, s. 84). Altay kavimlerine göre; ateşin babası demir, annesi ise taştır. Şamanların ateşe karşı okuduğu ilahilerde “Senin baban sert çelik, annen çakmaktaşı, ulu ataların ise ak-kavak ağacıdır” şeklindeki ifadeler sıkça kullanılmaktadır (Gülyüz, 2019, s. 211).

Filmde de kılıca olan saygı oldukça fazladır. Olcayto handa kılıcını Tegin'e çektiğinde, kılıcına saygısızlık etmek istemediğinden kanlanmadan yerine koymamıştır (Görsel 50). Yine Şeyh Malik'in adamları onu Prens Halid sanıp götürmeye çalıştıklarında Olcayto kılıcını çıkarmadan onlarla kavga etmesinin nedeni de gelenleri öldürmek istemediği içindir (Görsel 51). Çünkü korkutmak

için bile kılıcını kınından çıkarırsa kanlanmadan yerine sokması yine kılıcına ve dolaylı olarak tanrıya saygısızlıktır. Çünkü kılıcın hammaddesi olan demiri gökten tanrı indirmiştir (Çerikan, 2018, s. 173).

Görsel 50: Olcayto'nun Tegin Noyan'a kılıç çektiği sahne.

Youtube Hakanlar Çarpışıyor filmi, 1977: 00:06:12

Görsel 51: Olcayto'nun Şeyh Malik'in adamlarına kılıç çekmediği sahne.

Youtube Hakanlar Çarpışıyor filmi, 1977: 00:16:08

4.2.2.5.Kadın

Türk kültüründe kadının yeri her zaman çok ayrı olmuştur. Tomris Hatun gibi kahramanların yanı sıra kağanın yanında karar verici mahiyetinde hatun da her zaman bulunmaktadır. Eski çağ ve Orta Çağda Türk kadını belli bir mekâna hapsolmaktan ziyade Avrupa’da yaşayan diğer kadınlara göre toplum içerisinde ve devlet yönetiminde oldukça aktif bir rol oynamıştır (Acar, 2019, s. 396). En eski yazılı kaynak olan Orhun Abidelerindeki Kül Tigin anıtında da kadın ve erkek eşit halde yazılmıştır. Bilge Kağan kardeşi için yazdırdığı anıtta anne ve babası hakkında; “Türk boyları yok olmasın diye, boylar olsun diye babam İlteriş Kağan'ı, anam İltilge Hatun'u göğün tepesinde tutup yukarı götürmüş.” şeklinde yazı yazdırarak babası ve annesinin bir olduğunu vurgulamıştır (Köksel, 2011, s. 333 - 334).

İskitlerin kahraman kadınlarından olarak gösterilen Tomris Hatun’un hikayesi yine kadınların Türklerin gözündeki yerine en büyük örneklerdendir. Tomris, Orta Asya’da var olan İskit soyundan gelen Massaget halkının ilk kadın hükümdarı ve komutanıdır. İskitler ve Sakalar M.Ö. 800-200 yılları arasında hüküm sürmüş, Gök Tanrı inancını benimsemiş ve kadınların toplumsal konumu oldukça önemli olan bir topluluktur. Tomris, Pers Kralı Kyros’a karşı savaşmış ve oğlunun ölümüne rağmen yenilgisiyle sonuçlanmamıştır. İlk Türk kadın hükümdar olan Tomris, askeri dehası ve kahramanlıklarıyla tanınmış ve savaşta kaybettiği oğlu için büyük bir acı yaşamıştır (Bolat, Yılmaz, & Sirer, 2023, s. 1351 - 1352).

Filmde Olcayto, düşmanının kızı olan Zeliha Sultan’la karşılaşmalarında Zeliha Sultan Olcayto’yu elinde kılıçla görünce korkmuştur. Olcayto, “Korkma! Türk’ün kılıcı kadına kalkmaz!” diyerek düşmanlarının önünde kılıcını indirmiştir (Görsel 52). Bu kadına duyulan saygıdandır.

Görsel 52: Olcayto, Şeyh Zeliha Sultan'ın korktuğunu görüp silahını indirdiği sahne.

Youtube Hakanlar Çarpışıyor filmi, 1977: 00:22:54

Yine can dostu Tegin Noyan'ın oğlu Sungur Han karısını öldürdüğü için töreyi çiğnedin diyerek, Tegin Noyan'ı karşısına almak pahasına Sungur Han'ı öldürmüştür (Görsel 53). Böylece hem karısının intikamını almış, hem de töreyi çiğnemesini ihanet görüp ihanetinin bedelini ödetmiştir.

Görsel 53: Olcayto'nun Sungur Han'ı öldürdüğü sahne.

Youtube Hakanlar Çarpışıyor filmi, 1977: 01:09:03

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar

Her milletin kendine has bir kültürü vardır. Kimi milletlerce yanlış gelen bazı hareketler, kimi milletlerce doğru gelebilir. Milli benliğin gerekliliklerinden birisi de hiç şüphesiz milli kültürün oluşmasıdır. Yüzyıllar boyu süren milli kültürün oluşmasındaki etkenlerin başında da yine hiç şüphesiz mitoloji gelmektedir. Kişiler inançlarını oluşturup o inanca göre yaşamaya başladığında, bu inançlar değişse dahi atalarının inandığı sistemdeki bazı hareketleri devam ettirmektedir. Yüzyıllar boyunca ataları tarafından yapılan ritüeller, günümüzde kişilerin kültürel adeti olarak devam etmektedir.

Tüm uluslar, varlıklarını sorgulamış ve doğada meydana gelen olayların nasıl gerçekleştiğini anlamaya çalışmıştır. Bunların arasında, güneşin her gün neden doğup batıldığını ve ayın güneş yokken neden ortaya çıktıldığını kendi içlerinde mantıklı bir şekilde açıklamaya çabalamışlardır. Ayrıca, sevdiklerinin ölümünden sonra onları bir daha nerede göreceklarını düşünmüşlerdir. Bazıları “Ruhlar yükseldi, gökyüzüne gitti!” diyerek kendi ruhlarının da bir gün uçuşa gideceği güne kadar beklemiştir.

Ancak, ölümün ardından neler olacağı hala bir gizemdir ve bu sorunun yanıtı da ne yazık ki henüz bulunamamıştır. Bu konu tüm insanlığın ortak sorunudur ve bu sorunun cevabı adına her millet kendi içinde çözümler geliştirilmiştir. Günümüzde de hala pek çok din ve felsefi görüş, ölümden sonraki yaşam hakkında farklı düşünceler ortaya koymaktadır. Bazılarına göre ölümden sonra cennete veya cehenneme gidilmektedir. Bazılarına göre ise ruh, bedenden ayrılarak yeniden doğuş yaşamak üzere bir başka bedene geçmektedir. Ancak herkesin ortak bir düşüncesi vardır; ölüm sonrasında bir tür devamın olması gerektiğidir. Bu düşünce, insanın sonsuz bir varlık olduğu ve hayatın sadece bedenle sınırlı olmadığı fikrine dayanmaktadır ve yine bu düşünce, insanların ölümün korkusundan kurtulmalarını ve hayatları boyunca yaptıkları seçimlerin önemini anlamalarını sağlamaktadır. Eğer gerçekten sonsuz bir hayat söz konusuysa, o zaman insanların dünya yaşamlarını iyi kullanmaları ve ölümden sonra da devam edecek olan hayatlarını düşünmeleri gerekmektedir.

Ölüm sonrası hakkındaki meraklarıyla birlikte bir inanç sistemi geliştirmişlerdir. Bu inanç sistemleri insanların kültürlerine de etki etmiştir. Yıllar geçip inançlar değişse bile insanlar kültürlerine işlenen eski inançlarındaki ritüelleri uygulamaya devam etmişlerdir. Kurşun dökme adeti yıllardır süregelen bir adet olarak hala kullanılmaktadır. Yine günümüzde evliyaların mezarlarına gidip dua etmek, dilek dilemek Şamanizm'den kalma başka bir ritüeldir. Hristiyanların halen daha haçı kullanması ya da hala Noel kutlamaları da (Yılmaz S. , 2022, s. 139 - 151) eski pagan inanışlarından kalma adetleridir. Haç her ne kadar Hz. İsa'nın gerildiği çarmıh olarak düşünülüp taşınıyor olsa da kadim Mısır'da dahi haçın bir başka şeklinin kullanılmakta olduğu bilinmektedir (Gül, 2018, s. 3). Ya da Noel kutlamalarının Hristiyanlık'tan önce de, Romalı paganlar tarafından kış dönüşünü 25 Aralık günü olduğunu belirleyip ibadetler edildiği ve kutlamalar yapıldığı; Hristiyan olduktan sonra da bu geleneklerine Hz. İsa'nın doğum günü diyerek devam edildiği bilinmektedir (Işık, 1997, s. 455). Buna göre eski inançları milletlerin kültürlerine işlemiş olup ve bu ritüelleri kültürleriyle birlikte devam ettirdikleri görülmektedir.

Türk kültürü, şüphesiz Türk mitolojik öğeleriyle bezenmiş bir kültürdür. Yüzyıllar geçmiş dahi olsa Türkistan'da yaşayan eski Türklerin inançları, günümüzde Türkler arasında hala uygulama açısından devam etmektedir. İstemsizce de olsa devam eden bu gelenek, dini bir inanç olmaktan çıkıp bir gelenek olarak Türk kültüründeki yerini almıştır. Her ne kadar özellikle Anadolu'da yaşamayı tercih etmiş Türkler eski inançlarını terk etmiş olsalar da günümüzde bu inancın kırıntıları, diğer milletlerde olduğu gibi, gelenek olarak devam etmektedir. Islık çalmanın kötü bir şey olmasından mezarın üzerine basınca ölünün rahatsız olacağına düşünülmesine, Ağaçların altında kötü ruhların olmasından uzun yola giden kimsenin arkasından su dökülmesine kadar birçok inanış günümüzde Türk kültüründe bulunmaktadır. Yeni doğum yapmış bir annenin kırmızılar içerisinde olması ya da çocuğun ve annenin yatağında metal eşya bulundurulması yine eski inançların günümüze bir yansımasıdır. Yine yanan ateşe su dökülürken destur çekilmesi bir başka ritüeldir. Günümüzde istemsizce yapılan bu eylemler insanların hayatlarına işlemiş geleneklerin bir yansımasıdır.

Tüm bunların yanı sıra mitolojinin toplum üzerindeki etkisi sadece adetleri üzerinde olmamıştır. Birçok sanat eseri mitoloji ile birlikte gelişmiştir. Anlatılan

söylenceler kimi sanatçıya ilham olmuş resmini çizmiş, kimi sanatçıya ilham olmuş heykelini yapmış, kimi sanatçılara da ilham olmuş müziğini bestelemiş ya da şiirini yazmıştır. Kimi sanatçılar bu mitlerden etkilenererek kendi mitlerini oluşturmuş ve bu mitler insanlar tarafından beğenilerek okunmuş, dinlenmiş ya da izlenmiştir. Kişinin kişi oluşundan bu yana hayal gücünde neye yer vererek benimsemişse; sanatçılar da eserlerini yaratırken bunlardan esinlenmişler, mitolojiyi baz almışlardır. Örneğin bir senarist, yazdığı dizi ve filmlerinde iyi ve kötü arasındaki dengeye önem vermiştir. Eğer izleyicinin seveceği iyi bir karakter varsa, mutlaka ona rakip kötü bir karakterde vardır. Genelde bu kötü karakterler salt kötüler değildir. Tıpkı tanrılar gibi durumlar karakteri o kötü hale büründürmüştür. Çoğu mitolojik anlatılarda da salt kötü bir kötülük tanrısı yoktur. Örneğin Türk mitolojisindeki Erlik ya da İskandinav mitolojisinde Loki her ne kadar kötülüğün tanrıları olsalar da salt kötü değildir. İşleri tamamen kötülük yapmak değildir. Diğer tanrılara nazaran bu tanrılar daha kurnaz, bencil, kindar ve acımasızdır. Ülgen insanları affedebilirken Erlik kin güdüp büyük gazaplar verebilmektedir. Thor insanlar ve diğer tanrılar için bir çaba içerisine girerken Loki sadece kendisini düşünmektedir. Ekranlarda izlenen dizi ve filmlerde de bu durum mutlaka işlenmektedir. Dizi ve filmlerde bulunan kötü karakterler, salt kötülük derdinde olan karakterlerden ziyade iyi karakterlerle rekabet içerisindeyken her türlü yolu deneyen kimselerdir. Yine iyi karakterler kötü karakterlere, belki de kötü karakterin yaptığından daha beter bir kötülükle cevap vermiş olsa da insanların gözüne bu batmamaktadır. Çünkü iyi, kötünün yanlış yolda olduğunu anladığı dilden anlatılmalıdır. Ülgen kendisinin yarattığı ve kardeşi yerine koyduğu Erlik'e yanlış yolda olduğunu anladığı dilden anlatmalı, Thor üvey kardeşi Loki'ye yanlış yolda olduğunu anladığı dilden anlatılmalıdır. Geçmişte bu durum insanlar için normal karşılanırken, bugün de bu durum insanlar için normal karşılanmaya devam etmektedir.

Diğer yandan mitler dizi ve filmlerin içerisinde de işlenmektedir. Bazı söylenceler senaryolaştırılıp ekranlara verilirken, bazı pagan inanışları da dönem dizilerinde gösterilmektedir. *Troy* filmi mitolojik bir hikayeyi senaryolaştırılıp beyaz perdeye taşımış filmlerden birisiyken, *Valhalla Rising* filmi içerisinde dönemin şartlarındaki insanların inançları sonucunda mitolojik hikayeler barındırmaktadır. Bunların yanı sıra *Game of Thrones*, *Lord of the Rings*, *Harry*

Potter gibi kitaplaştırılıp film ve dizilere de uyarlanan yapıtlar da kendi mitolojisini oluşturmuş yapıtlardır. Kendilerine ait mekan ve zamanı olan bu eserler yine hiç şüphesiz mitolojik anlatılardan esinlenilmiş ve kendisine ayrı bir mitoloji oluşturmuş eserlerdir.

Diğer bütün milletlerin sinemalarında rastlanan kültürlerine dair esintiler Türk sinemasında da rastlanmıştır. Herhangi bir milletin herhangi bir kültürel işaretleri sanatlarında, doğal olarak da sinemalarında rastlanan bir durumdur. Bu bağlamda Türk sanatı da Türk ve Anadolu mitlerinden esinlenerek ilerlemiştir. Türk inancında sıklıkla kullanılan bazı adetlerin Türkistan'dan Anadolu'ya kadar gelmesi, Türklerin kültürel bağlamda birbirlerine güçlü bir şekilde bağlı olduklarının göstergesidir.

Sanat kavramı her toplumun kendine has dinamikleri olan örf, adet, gelenek ve göreneklere dayanmaktadır. Bu normlar genellikle inanç sistemleriyle ilişkilendirilir. Her toplumun oluşturduğu manevi kültürü bünyesinde barındıran eserler, etnik çeşitliliğe göre farklı yorumlanmıştır. Bu zihinsel algı ve düşüncelerin şekillendirdiği, renklendirdiği, kaydettiği, aydınlattığı ve hatta mekânsal olarak oluşturduğu temsiller toplumsal gerçekliği ifade etmektedir.

Sinema görsel sanatların en gözde dallarında birisi olduğu aşikardır. Sinema, diğer sanat eserleri gibi kültürden fazlasıyla beslenmektedir. Yapılan araştırma sonucunda Şamanizm'den kültürümüze giren birçok ritüeli istemsizce, sadece kültürümüzde var diyerek yapıldığı görülmektedir. Türk dizi ve filmlerinde kültürümüzde de bulunan lohusa kadınların kırmızı kuşağı, nazar, kurşun döktürme, türbelerde edilen dualar, "Silah çıktığında patlamadan bele girmez!" gibi söylemler oldukça fazla görünmektedir.

2000 yılı öncesi filmlerinden olan "*Hakanlar Çarpışıyor*" filmi İslamiyet öncesi Türklerin dönemini anlatmaktadır ama o dönemi yansıtan şamanik ritüelleri beklenildiği gibi kullanamamışlardır. Filmin başından sonuna kadar inançları hakkında bir ritüel mevcut değildir. Çeşitli söylemlerle birlikte filmin Türklerin İslamiyet'ten önceki dönemine ait olduğu ancak anlaşılabilir. Tabi ki dönemin kısıtlı imkanlarını ve ellerinde bu kadar donenin olmadığını göz önünde bulundurursak, döneme ait inanç sisteminin işlenmeyişi bir nebze normal

karşılanabilir. Kadınların, kılıcın ve dürüstlüğün Türk inancından nasıl bir öneme sahip olduğunu en azından çok rahatlıkla görülebilmektedir.

2000 yılı sonrası filmlerinden olan “*Hacivat ve Karagöz Neden Öldürüldü?*” filmindeyse gereken yerlerde yeterince ritüel görülmektedir. Filmin açılışından sonuna kadar Ayşen Gruda’nın hayat verdiği Kam Ana karakteri, Haluk Bilginer’in hayat verdiği Karagöz karakteri inançları olan Türk Şamanizm’ine yeterli seviyede uygun davranmaktadır. Karagöz’ün “Ben göğe, toprağa inanırım! Suyu, dağa inanırım!” diyerek inancını tanımlaması, Kam Ana’nın öldüğünü düşündüğü zaman “göçtü” denildiği zaman anlamayıp “Gök Tengri’ye yükseldi” denilince öldüğünü anlayarak ağıtlar yakması da tipik bir örnektir. Yine Kam Ana’nın yaptığı ritüelleri de birer örneklerdendir.

Türk sinemasının zengin tarihine rağmen Türk mitolojisinin panteonunun filmlerde yer almaması, Türk mitlerini tam olarak temsil edilmediği anlamına gelmemektedir. Filmde pek çok konu ele alınmakta ve Türk kültürü sadece mitolojik unsurlarla değil; tarihi, sosyal ve güncel konularla da zengin bir şekilde yansıtılabilmektedir. Türk sinemasının başarılı eserleri arasında tarih, aşk, dram, komedi gibi çeşitli türlerde yapımlar yer almaktadır. Ancak Türk panteonundan karakterleri ya da isimlerini taşıyan filmlerin azlığı, mitolojik anlatıların Türk sinemasında kapsamlı bir şekilde sunulmasına engel değildir. Türk kültürü pek çok farklı katmanı bünyesinde barındırdığı için sinema eserleri de bu çeşitliliği yansıtabilmektedir. Ayrıca gelecek projeler arasında Türk panteonunun sinemaya entegre edilmesi ihtimali de gün geçtikçe artmaktadır. Günümüz gençlerinin mitolojiye olan merakı ve yaratıcı yönetmenlerin ve senaristlerin yetenekleri sayesinde Türk sineması, Türk mitolojisini ve panteonunu da modern izleyicilere hitap edecek şekilde kullanarak kültürel mirası korunabilir ve film endüstrisinin çeşitliliğini artırılabilir.

Dolayısıyla Türk mitolojisini ya da panteonunu doğrudan konu alan bir Türk filminin olmaması, bu kültürün filme tam olarak yansımadağı anlamına gelmemektedir. Film geniş bir bakış açısına sahip olduğundan Türk kültürünü farklı tema ve konularla zenginleştirerek derinleştirebilmektedir. Gelecek projelerle Türk mitolojisinin sinema dünyasında daha fazla yer alması mümkün olabilmektedir.

5.2. Öneriler

Dünyanın dört bir yanında son yıllarda mitolojiler üzerine yapılan filmlerin popülerliği oldukça artmıştır. İzleyiciler; Hollywood sineması sayesinde birçok milletin mitolojik karakterlerini, hikayelerini ve pagan inanışlarını hem öğrenmeye, hem de oldukça fazla ilgi göstermeye başlamıştır. Bugün Marvel'ın yayınladığı Thor filmleri sayesinde İskandinav tanrılarına izleyicilerce aşına olunmuştur. Yine *Troy* (Truva – 2004), *Wrath of the Titans* (Titanların Öfkesi – 2012), *Immortals* (Ölümsüzler – 2011) ya da *Clash of Titans* (Titanların Savaşı – 2010) gibi filmler sayesinde Yunan panteonunda bulunan kahramanları insanlar tanımıştır. Bu sayede dünya üzerindeki diğer milletler bu milletlere sempati beslemişler, filmlerin konu aldığı yerlere turistik geziler düzenlemişlerdir. Ancak Türk mitolojisine ait bulgular yalnızca kültürel adetler haline gelmiş olan ritüellerin kameraya yansısıyla kalmakta, Türk mitolojisine ait tanrılar ya da kahramanlar dünya sahnesinde henüz yaygın olarak tanınmamaktadır. Bunun başlıca nedenlerinden birisi hiç şüphesiz Türk mitolojisine ait ilginin ve bilginin çok fazla olmamasıdır. Teknoloji çağı sayesinde insanlar artık aradıkları bilgiye çok rahat bir şekilde ulaşabilirken, özellikle yeni gelen nesille ve Amerika menşeli film ve dizilerin ülkemizde yayılmasıyla birlikte Türk mitolojisine olan ilgi de artmaya başlamıştır.

Dünya sinemasında henüz keşfedilmemiş bir hazine olan Türk mitolojisi, diğer mitolojilerden farklı ve benzersiz hikayelere, temalara ve karakterlere sahiptir. Film yapımcıları bu hikayeleri beyazperdeye taşıyarak izleyicileri ana akım medyada sıklıkla gözden kaçırılan zengin ve canlı bir kültürle tanıştırmaya fırsatına sahip olabilmektedir. Türk mitolojisi, tanrılar ve canavarlar arasındaki destansı savaşımlardan aşk ve ihanet hikayelerine kadar, film yapımcılarına keşfetmeleri ve görsel olarak büyüleyici ve duygusal açıdan yankı uyandıran filmlere uyarlamaları için zengin bir malzeme sunmaktadır.

Yunan ve İskandinav mitolojisi sinemada kapsamlı bir şekilde araştırılırken, Türk mitolojisi büyük ölçüde keşfedilmemiş bir alan olarak kalmıştır. Ama daha önce de bahsedildiği üzere teknolojinin gelişimi ve yeni bulunan doneler sayesinde Türk mitolojisine ait bulgulara rahatlıkla ulaşılabilir. Diğer mitolojilere nazaran daha az bilinmesi, eşsiz bir fırsat olarak görülmelidir. Bu,

film yapımcılarına daha az bilinen hikayeleri ve karakterleri derinlemesine inceleme fırsatı sunarken, izleyicilere de mitoloji dünyasına yeni ve heyecan verici bir bakış açısı sunmaktadır. Film yapımcıları, Türk mitolojisine ışık tutarak izleyicileri keşfedilmeyi ve takdir edilmeyi bekleyen yepyeni bir efsane ve folklor dünyasıyla tanıştırabilir. Günümüzün küreselleşmiş dünyasında izleyiciler, insan deneyiminin çeşitliliğini yansıtan hikayelere giderek daha fazla aç kalmaktadır. Film yapımcıları, Türk mitolojisini filmlerde sergileyerek, yeni kültürleri ve gelenekleri keşfetmeye istekli küresel bir izleyici kitlesine ulaşma şansına sahiptir. Türk mitolojisinde yer alan evrensel sevgi, fedakarlık, kurtuluş ve kahramanlık temaları, her kesimden izleyicide yankı bulma ve kültürel sınırları aşan ortak bir deneyim yaratma potansiyeline sahiptir.

Sonuç olarak Türk mitolojisini konu alan filmler dünya sinemasında önemli bir etki yaratma potansiyeline sahiptir. Film yapımcıları, Türk mitolojisinin sunduğu zengin hikaye ve karakter dokusundan yararlanarak, dünya çapındaki izleyicilere hitap eden, görsel açıdan büyüleyici ve duygusal açıdan yankı uyandıran filmler yaratmalıdırlar. Türk mitolojisi ve Türk panteonuna ait filmler, keşfedilmemiş hikayelerin keşfedilmesi ve kültürel çeşitliliğin kutlanması yoluyla izleyicileri büyüleme, ilham verme ve eğitme gücüne sahip olup, hem film yapımcıları hem de izleyiciler için bir olasılıklar dünyasının kapılarını aralamaktadır.

KAYNAKÇA

- Abdurrezzak, A. O. (2021). Halk İnançlarının İşlevleri ve Düşünsel Temelleri. *Asya Studies*, 5(18), 158.
- Acar, H. (2019). Türk Kültür ve Devlet Geleneğinde Kadın. *İnsan ve İnsan*, 6(21), 396.
- Akalın, K. H. (2016). Mitlerin Yaşamamış İnsan-Tanrılarında İncillerdeki Tek Tanrı-İnsanı Sembolik İsa'ya Geçiş. *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(7), 82, 179.
- Akay, E. (Yöneten). (2006). *Hacivat ve Karagöz Neden Öldürüldü?* [Sinema Filmi]. <https://www.youtube.com/watch?v=Wyy8-7ZQcns&t=2583s> adresinden alındı.
- Akdağlı, S. (2020). Sembolik Temsil alanı ve Sanat Yapıtı Olarak Saç. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(55), 1536.
- Akdoğan, B. (2001). Sanat, Sanatçı, Sanat Eseri ve Ahlâk. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 42(1-4), 213.
- Akın, G., Özkoçak, V., & Gültekin, T. (2015). Geçmişten Günümüze Geleneksel Anadolu Mutfak Kültürünün Gelişimi. *Antropoloji*(30), 35.
- Akıncı, B. S. (2017). Antik Yunan Toplumunda Ve Felsefesinde Müzik ve Flüt Çalgısı. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Akademik Müzik Araştırmaları Dergisi*, 3(6), 2.
- Akıncı, K. (2023). Kelt Kültürü ve Arkeolojisi -Kelt kültürü (Celtic Culture and Archaeology -Celtic culture). 2.
- Akkaya, M. A. (2012). Keltlerin Anadolu'ya Göçü: Göç Nedenleri, Yolları ve İlk On Yıl. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, 10(13), 3, 4.
- Akman, M. (2020). Karşılaştırılmalı Türk ve Yunan Mitolojisi. *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Sakarya.
- Akpınar, N. Ş. (2014). *Türk Sineması'nda Kahraman Miti*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.
- Aksoy, İ. (2016). Toplumsal ve Siyasal Süreçte Türk Kadını. *Yasama Dergisi*(32), 8.
- Akyıldız Ercan, C. (2014). Germen Mitolojisinde Yaratılış. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1(18), 127.

- Alıcı, S. (2020). Flüt Repertuvarında Yunan Mitolojisinin Yeri ve Mitolojik Karakter Pan'ın Etkilieri. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(19), 41.
- Alizade, R. (2016). Moğol-Türkmen Siyasi Karşıtlığı Bağlamında Oğuznameler ve Ergenekon Destanı. *Aydın Türklük Bilgisi*, 2(2), 17, 18.
- Alpoğuz, S. (2019). *Yeşilçam Sinemasında Tarihi/Kostüme ve Destansı Filmlerde Kahramanlık Mitosunun İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aras, E. (2021). Türklerde Nevruz Bayramı. *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(2), 346.
- Armstrong, K. (2006). *Mitlerin Kısa Tarihi*. (D. Şendil, Çev.) İstanbul: Merkez Kitapçılık.
- Armutlu, S. (2023). Eros'tan Allah'a: İlahî Aşkın Yolculuğu. *Doğu Esintileri*, 2(19), 40.
- Arslan, E. (2019). Çin, Japon ve Kore Mitolojilerinin Ortak Söylenceler Üzerinden İncelenmesi. *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, 98.
- Atalay, B. (1985). *Divanü Lûgat-it Türk Tercümesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Atalay, R. (2014). Mitolojinin Heykel Plastiğine Yansımalarına Genel Bir Bakış. *Sanat Dergisi* (25), 5, 7, 13, 15.
- Ay Savaş, F. (2022). Eski Mısır'da Nil Nehri ve Tanrı Hapi. *Amisos*, 7(12), 24.
- Ay, D. (2023). Antik Mısır ve Mezopotamya Sanatına Karşılaştırmalı Bir Bakış. *İdil*, 766, 771.
- Aytaç, O. (2023). Filmlerle Kuzeye Yolculuk: Nordik Sinema. *sinecine: Journal of Film Studies*, 14(1), 210.
- Azılıoğlu, K., & Yılmaz, M. (2021). Toplumsal ve Kültürel Değişimlerin Sanat Eğitimine Yansımaları. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 446.
- Bağder, D. (1999). Sinema Göstergebilimi. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 144.
- Baldıran, A. (2012). *Mitoloji ve Din*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Bali, A. (2023). Türk Halk İnanışlarında Kan Sembolizmi. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 646, 651.

- Baltacı, A. (2018). Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 233.
- Bars, M. E. (2018). Şamanizmden Tasavvufa Şamandan Sufi/Veliye Değişim/Dönüşümler. *Türkbilig*(36), 174.
- Basılam, H. D. (2002). Divan Şiirinin Mitolojik Kuşları: Hümâ, Anka ve Simurg. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 203.
- Başaran Koç, Y. (2017). Sosyal Bilimlerde Örnekleme Kuramı. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(47), 487.
- Batuk, C. (2009). Mit, Tarih ve Gerçeklik Sorunu Üzerine Notlar. *Milel ve Nihal*, 6(1), 29.
- Bayat, F. (2006). *Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Bayat, F. (2022). *Kadim Türklerin Mitolojik Hikayeleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Bayat, F., & Cicioğlu, M. N. (2008). Türklerde Cenaze Törenleri Bağlamında Mevlid Okuma Geleneği. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(19), 150.
- Bayraktar, Z. (2014). Altay Türklerinin Destanı Maaday Kara'da Kadın Kara Şaman Tipi Bağlamında Abram Moos Kara Taacı Karakteri Üzerine Bazı Tespit ve Değerlendirmeler. *Sibiryra Araştırmaları Dergisi*, 2(5), 15.
- Baytan, N. (Yöneten). (1977). *Hakanlar Çarpışıyor* [Sinema Filmi]. <https://www.youtube.com/watch?v=ImTvr0XTJpQ&t=7s> adresinden alındı.
- Bazancir, R. (2022). Halk Edebiyatı Anlatım Türlerinden Destanlar ve Türk Destanları Üzerine Genel Düşünceler. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 8(17), 242.
- Bilgili, N. (2021). *TÜRK MİTOLOJİSİ Türklerde Yaratılış ve Evren Tasarımı*. Ankara: Kripto Basım Yayım.
- Biricik, İ. (2016). Nazlı Eray'ın "Orphée" ve "Ayışığı Sofrası" Romanlarındaki Fantastik Unsurların Mitik Bağlantıları. *Mecmua*(1), 23.
- Bolat, N., Yılmaz, R., & Sirer, E. (2023). Hatun'un Yolculuğu: Tomris Filminde Kadın Hükümlerinin Anlatısal Temsili Üzerine Çözümleme. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 11(2), 1351, 1352.

- Boratav, P. N. (2016). *Türk Mitolojisi Oğuzların – Anadolu, Azerbaycan ve Türkmensitan Türklerinin Mitolojisi*. (R. Özbay, Çev.) Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- BoxOfficeTürkiye. (2024, 06 09). *Hacivat ve Karagöz Neden Öldürüldü?* Mart 16, 2024 tarihinde BoxOffice Türkiye: <https://boxofficeturkiye.com/film/hacivat-karagoz-neden-olduruldu--2006030> adresinden alındı
- Bozdemir, O. (2019). *Orta Asya Şaman Ritüelleri Sembol ve Objelerinin Seramik Formlarda Yorumu*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Seramik Anasanat Dalı Sanatta Yeterlilik Çalışması Raporu.
- Bölükbaşı, B. (2023, Temmuz). <https://www.artstation.com/bartubolukbasi>. artstation: <https://www.artstation.com/artwork/w09ALZ> adresinden alındı
- Bölükbaşı, B. (2023). *Türk Mitolojisi Atlası*. İstanbul: Pressti İKM Yayıncılık.
- Brooksbank, F. H. (2022). *Antik Mısır Tarılar, Kahramanlar ve Firavunlar*. (A. Eliuz, Çev.) İstanbul: Maya Kitap.
- Bulut, İ. (2011). Anadolu'da İnanışların ve Geleneklerin Doğa Korunması Açısından Önemi Üzerine Örnekler / Instances on the Importance of the Anatolian Beliefs and Customs on the Preservation of Nature. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(46), 130.
- Busbecg, O. G. (1974). *Türkiye'yi Böyle Gördüm*. (A. Kurutluoğlu, Çev.) İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser.
- Büyükkol, S., & Öztütüncü, S. (2021). Türk Mitolojisindeki Karga/Kuzgun İmgisinin Çağdaş Türk Resim Sanatına Yansımaları. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 14(33), 134 - 142.
- Campbell, J., & Moyers, B. (2007). *Mitolojinin Gücü Kutsal Kitaplardan Hollywood Filmlerine Mitoloji ve Hikayeler*. (Z. Yaman, Çev.) İstanbul: MediaCat Ktamları.
- Celil, F. (2010). Mantika (Kâhinlik) Anlayışının Destan Oluşumunda Ortaya Çıkışı. *Karadeniz Araştırmaları*, 26(26), 161.
- Cengiz, S. (2019). İklim Krizinin Mitolojisi. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 606.
- Chadwick, N. (1996). Şaman. (G. Yamaç, Dü.) *bilig*, 107.
- Chapdor, A. (1984). *Eski Mısır'ın Ölüler Kitabı*. (S. Tahsug, Çev.) İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları.

- Cox, G. W. (2022). *Antik Yunan Hikayeleri*. (E. N. Akbaş, Çev.) İstanbul: Maya Kitap.
- Cömert, B. (2008). *Mitoloji ve İkonografi*. Ankara: De Ki Basım.
- Çağlıtütüncigil, E. (2013). Türk Süsleme Sanatında Nar: "Form, Kö-ken ve İkonografik Anlamı". *Türklük Bilimi Araştırmaları*(33), 68.
- Çakın, Ç. (2003). *İtalyan Rönesans Heykelinde El Ayrıntısı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çakır, E. Y. (2020). Fantastik Filmlerde Figür ve Olay Örgüsü Bağlamında Stereotipler: "Yüzüklerin Efendisi" Analizi. *Dördüncü Kuvvet Uluslararası Hakemli Dergi*, 3(1), 80.
- Çalış, A. T. (2023). *İskandinav Mitolojisi Bağlamında Vikinglerin Resim Sanatına Yansıması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Çatal, S. (2021). Cehennem'in Yeraltında Bulunması ve Yer Altı Tanrılarının Şeytan ile Özdeşleştirilmesi İbaresine Mitolojik Bakış. *Akademik Açı*, 1(2), 156.
- Çeler, Ş. (2022). Selçuklularda Bayrak ve Sancak. *Türkoloji*(109), 109.
- Çelik, A. (2021). Ateşin Mitolojik Kökeni: Türk ve Yunan Mitolojilerindeki Tasarımların Karşılaştırılması. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 9(27), 306-307.
- Çelik, E., & Topçuoğlu, P. (2017). Proaktif Kişiliğin Öznel Zindelik İle Merak Arasındaki İlişkide Aracılık Etkisi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(3), 1222.
- Çerikan, F. U. (2018). Türk Atasözlerinde "Demir"in Anlamı ve İşlevselliği. *TÜRÜK Uluslararası Dil Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 1(13), 173.
- Çetin, H. (2012). Osmanlı Saltanat Hülyaları ve Tarihî Bağlam. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 27(1), 51.
- Çiçekler, A. N. (2019). Isaac Barrow'un Kaleminden Türklerde Batıl İnançlar/Hurafeler/Halk İnanışları. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları* (20), 174.
- Çifçi, M. K. (2010). *Eski Mısır Dininde Tanrı ve Öte Dünya İnancı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- Çoban, R. V. (2013). Türk Mitolojisinde İyilik Tanrısı Ülgen'in İnaniştaki Yeri, Tasviri ve Kökeni. *Bilim ve Kültür - Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*(1), 195, 196.
- Çolak, M. (2018). Türkçe'nin Söz Varlığında "Kılıç". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 7(4), 2156.
- Çoruhlu, Y. (2022). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları* (9 b.). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Çöm, Ş. (2023). Sinema ve Mitoloji İlişkisi Çerçevesinde Alev Almış Bir Genç Kızın Portresi Filminin Analizi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(86), 585, 588, 589,.
- Daniels, M. (2021). *Bir Nefeste Dünya Mitolojisi* (13 b.). (P. Üstel, Çev.) İstanbul: Mayakitap.
- Daş, A. (1996). Türklerde Ad Koymanın Dini ve Milli Boyutu. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 398.
- Davletov, N. O. (2021). *Hakas Türklerinde Şamanizm ve Ölüm*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Delibaş, L. (2008). *Kelt Kültürü Bağlamında Joseph Beuys ve Eserleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.
- Demiralp, D. (2011). İlkçağ'da Homeros Şiirine Farklı Bir Gözle Bakmak: Yeniplatoncu Porphyrios'un Odyseia'daki "Su Perileri -Nymphalar-Mağarası" Tasvirine Getirdiği Yorum. *Gazi Akademik Bakış*, 4(8), 216.
- Demiralp, D. (2011). Söylenceden Düşünbilime Kıbrıs'lı Afrodite- Hesiodos'tan Proklos'a Bir Aşk ve Güzellik Tanrıçasının Öyküsü. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 101.
- Dilek, Y. (2021). Eski Yakındoğu'da Göz Sembolizmi ve Düalizm: Mezopotamya, Mısır ve İsrail. *Tarih Dergisi*(74), 17, 24, 32.
- Dilek, Y. (2022). İlyada, Odyseia ve Theogonia Işığında Antik Yunan'da Tanrıların Kadere Etkisi ve Özgür İrade Kavramı. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*(25), 383.
- Doğan, L. (1954). İbni Fadlan Seyahatnamesi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3(1-2), 63.
- Doğru, İ. (2020). *Türk Kültüründe Ad Koyma Olgusu ve İlgili İnanişler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

- Dumlu, A., Şahin, M., & Şahin, M. (2023). Antik Mısır'da Eğitim. *EKEV Akademi Dergisi*(93), 2.
- Durmuş, İ. (2011). Türklerde Kan Kardeşliği ve Antla İlgili Unsurlar. *Milli Folklor*, 23(89), 100, 101, 102.
- Durukan, A. (2020). Antik Çağ Heykeltıraşlığında Heykel Tiplerinin Oluşumu. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(27), 12.
- Duymaz, A. (2018). Geleneksel Anlatılarda Bir Şaman/Sufi Silahı: Tahta Kılıç. 9. *Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Türk Halk Edebiyatı*. 2, s. 183. Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Edge, S. (2014, Ekim 21). *ekspress.co.uk*. Ekspres: <https://www.express.co.uk/news/history/525480/King-Tutankhamun-breasts-hips-club-foot-truth> adresinden alındı
- Elhüseyni, N. (2012). *Mitoloji*. İstanbul: NTV Yayınları.
- Erbay Aslıtürk, G., & Küçüküney, E. (2016). 20. Yüzyıl Resim Ve Heykellerinin Yunan Mitolojisi Ve İkicilik Kavramı Açısından Değerlendirilmesine Yönelik Bir Araştırma. *ulakbilge*, 4(8), 272.
- Erbuğ, E. (2021). Ölüm Sosyolojisi: Geleneksel ve Modern Toplumda Ölümün Toplumsal Anlamları. *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*(8), 50.
- Ercan, H. (2023). İslamiyet'ten Önce Türklerde Kurban Kavramı Üzerine Bir Araştırma. *Journal of Turkic Civilization Studies*, 4(2), 133.
- Ertürk, E. (2021). Milli Sinema Perspektifinden Türk Gençliğine Bir Telkin: Memleketim Filmini Yeniden Okumak. *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi*(6), 111.
- Eyüboğlu, D. C. (2022). Dede Korkut'taki Boğaç Han. *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 90.
- Gariper, K. (2022). Mitten Sinemaya Olympos'tan Hollywood'a Göstergelerarası Düzlemde Tanrıların Göçü. *Milli Folklor*, 17(134), 92.
- Gençer, F. (2016). 1969 - 1973 Yılları Arası Türk Filmlerinin Mitolojik ve Göstergebilimsel Çözümlemesi: Tarkan Filmi Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Gezmez, A. (2019). *Siyasi ve Sosyal Açısından Eski Mısır Dini* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik.
- Gökalp, Z. (1974). *Türk Medeniyeti Tarihi I*. İstanbul: Türk Kültür Yayıncı.

- Gökbel, A. (1996). Anadolu'da Yaşayan Halk İnanışlarından Çaput Bağlama ve Nazar. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(1), 76.
- Gözlü, A. (2021). Grek Mitolojisinde Evrenin Tanrıları Yaratma Süreci. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 9(2), 174.
- Gül, A. (2018). *Haçın Hristiyan Teolojisindeki Yeri ve Önemi*. Mardin: Şırnak Üniversitesi Yayınları.
- Gül, U. (2018). *Modern Sinema ve Mitoloji: Angelopoulos Sinemasında Yunan Mitolojisinin İzleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Gültekin, M. (2014). Türk Kültüründe "Fal" ve "Falcılık" Bağlamında Manisa/Selendi Yöresi "İrkçıları" ve "İrk Ocakları". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 49(49), 119.
- Gülyüz, B. G. (2019). İslam Öncesi Türk Kültüründe Ateş ve Ateşe Hükmedenler (Maddi Kültür İzleri Işığında). *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 9(17), 203, 209, 211.
- Günay, N. (2021). Kitab-ı Dede Korkut'un Günbet Nüshasında Yer Alan Mitolojik Unsurlar. *Bilim Armonisi*, 4(1), 10.
- Gündoğan, R. (2021). *Mitoloji ve Sinema İlişkisi Westworld Evreni: "Uyanışlar, Bilinç ve Tanrılaşma Düşüncesi"*. Ankara: Klaros Yayınları.
- Güngör, H., & Köylü, B. (2017). *Türk Halk İnanışları Üzerine Notlar*. Kayseri: Kimlik Yayınları.
- Güven, M. (2013). Anadolu Ağıtlarının Türküleşme Süreci ve Üç Ağıt Örneği. *Folklor/Edebiyat*, 19(75), 118.
- Güzel, E. (2021). Eski Mısır'da Ensest Evlilikler ve Kraliyet Ensestinin Gelenekselleşmesi. *Asya Studies*, 5(18), 258.
- Hafizoğlu, A. (2022). Mitoloji ve İlâhi Dinlerde İnsanın Yaratılışı. *Marifetname*, 9(1), 223, 228.
- Hart, G. (2010). *Mısır Mitleri*. (M. S. Türk, Çev.) Ankara: Phonenix Kitap.
- Hemşinli, H., & Oruk, Z. (2020). Akılcı İnançtan İnançlı Akla: Deizm ve Panteizm Kısacasında Einstein'ın Tanrı Anlayışı. *Bilimname*, 2020(41), 733.
- İnan, A. (1976). *Eski Türk Dini Tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- İnan, A. (1986). *Tarihte ve Bugün Şamanizm / Materyaller ve Araştırmalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

- Ingemann, J. E. (2016). *İskandinav Mitolojisi*. (D. Yurtseven, Çev.) İstanbul: Mitoloji Tarihi Yayınları.
- Işık Şen, V. (2017). İsis ve Horus'tan Meryem ve Çocuk'a. *Journal of Awareness*, 2(3S), 464, 465.
- Işık, H. (1997). Dini Köken Açısından Noel Ve Yılbaşı. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(7), 455.
- İzgi, M. C. (2012). Şamanizm ve Şamanlara Genel Bakış. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 2(1), 31, 32.
- Kabak, T. (2011). *Derinkuyu Yöresi Halk İnanışları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- Kafkasyalı, A. (2005). Türk Dünyasında Nevruz Geleneğine Toplu Bakış. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 161.
- Kahya, Ö. (2018). Ölüm sonrası hayat: Sumerce metinlerde öteki dünya. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 37(63), 65.
- Kalafat, Y., & Güven, N. (2011). Altay Türk Halk İnançlarından Anadolu'ya Dair Bazı Tespitler. *Arış Dergisi*(6), 63.
- Kalaycı, E. (2021). Eski Türklerde Toplumsal ve Siyasal Açidan Şaman'ın Rolü. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(3), 1043.
- Kamözüt, M. C. (2015). On Yedinci Yüzyıl Bilim Devriminin Hazırlayıcısı Olarak Mediciler ve Michelangelo. *Kilikya Felsefe Dergisi*, 27.
- Karaaziz, C. O. (2023, 01 01). Ölüm Farkındalığı ve Ruh Sağlığı Arasındaki İlişkilerinin İncelenmesi. *Türkiye Bütüncül Psikoterapi Dergisi*, 6(11), 2.
- Karadoğan İsmayilov, E., & Sunal, G. (2013). "Frankenstein ya da Modern Prometheus" Romanının Sinemaya Uyarlanması. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 203.
- Karagülle Çiftçi, M. (2023). Antik Mısır'da Tanrı ve Ölüm Tasavvurları. *Mütefekkir*, 10(19), 238, 243, 244.
- Karakurt, D. (2011). *Türk Söylence Sözlüğü Açıklamalı Ansiklopedik Mitoloji Sözlüğü*. e-Kitap: Google Kitap Projesi.
- Karakuş, G. (2023). Sanat ve Mitoloji Bağlamında Elma İmgesi. *Akademik Sanat*(20), 34.

- Karayel Gökkaya, E., & Kurtman, C. E. (2020). Alegorik Anlatım ve Rönesanstan Modernizme Batı Resminde Yansıması. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(49), 213.
- Kartal, H. Y. (2019). *2000 Sonrası Danimarka Sinemasında Kötülüğün Mitolojik Kökenleri: “Bizi Kötülükten Kurtar” (2009), “Cennetin Kapısında” (2009), “Shelley” (2016)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Kayabaşı, O. A. (2016). Türk Mitolojisinde Eskatoloji Mitleri. *Folklor/Edebiyat*, 22(86), 172.
- Kershaw, S. P. (2022). *Tanrılar, Canavarlar, Kahramanlar ve Efsanelerin Kökenleri Yunan Mitolojisi Rehber Kitabı*. (Ş. Turan, Çev.) İstanbul: Salon Yayınları.
- Kılıç, A. (1998). *Mitlerin Resim Sanatında Kullanımı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Kırgız, Ş. (2019). Odin’den Batraz’a: Germen mitolojisi, Asetin Halk Destanı karşılaştırılması üzerine bir çalışma. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*(15), 216.
- Kırlı, E. (2019). Cengiz Han’ın Hayatı Ve Askeri Seferleri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tarih Dergisi*, 2(1), 90.
- Kızıldağ, H. (2017). Onondaga Kızılderililerinin Kozmogoni Miti: Kaplumbağanın Sırtındaki Dünya. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6(2), 1023-1024.
- Kızıloğlu, M. (2021). Türklerin Ad Verme Kültüründe Ad Verici Profili. *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 4(7), 47, 50.
- Korkmaz, M. G. (2023). Türk Destan Yaratıcılığında Kan Arketipinin Semantik Çeşitliliği. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 9(20), 546, 547.
- Kozan, M. (2014). Kuzey Mitolojisinin Günümüz Popüler Kültürüne Yansımaları. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 173(173), 246.
- Köksel, B. (2011). Orhon Yazıtları’nda Kadın. *Humanities Sciences*, 6(2), 333, 334.
- Köktan, Y. (2014). Mitoloji Dans ve Müzik. *Türk Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*(3), 262, 265.
- Kramer, S. N. (1999). *Sümer Mitolojisi*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Kurhan, M. (1994). Eski Mısır Kraliyet Tanrısı Ptah. *Belleten*, 58(222), 270, 271.

- Kuzay Demir, G. (2015). Dede Korkut Anlatmalarından Hareketle Ağıt Türü Üzerine Bir Değerlendirme. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 15(2), 196.
- Küçüktaşdemir, Ö. (2017). Mitolojide Adalet İmgeleri. *ViraVerita E-Dergi*(5), 88, 112, 121, 126.
- Küçüküstel, S. (2020). *Rengeyiği Türkleri Dukhalar*. İstanbul: Kolektif Kitap.
- Küçükyıldız Gözelce, D. (2022). Türkiye Sahası Efsane ve Memoratlarında Cin Tasavvuru. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(30), 738.
- Lang, A. (2021). *Kral Arthur ve Yuvarlak Masa Şövalyeleri*. (A. Eliuz, Çev.) İstanbul: Maya Kitap.
- Laszlo, F., & Eren, H. (1950). Dokuz Oğuzlar ve Gök Türkler. *Belleten*, 14(53), 37.
- Leeming, D. A. (2020). *Mitoloji Kahramanın Yolculuğu*. (I. Yıldız, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Mert, O. (2022). Türk Kültüründe Ağıt Geleneği ve Alper Tonga Sagusu. *BUGU Dil ve Eğitim Dergisi*, 3(1), 3.
- Mömin, S. (2013). Şamanizm ve Günümüzdeki Kalıntıları Uygur Toplumundaki Tabular Üzerine. *ulakbilge*, 1(1), 81.
- Munch, P. A. (2021). *İskandinav Mitolojisi Tanrılar ve Kahramanların Efsaneleri*. (A. Eliuz, Çev.) İstanbul: Maya Kitap.
- Nalbantoğlu, F. (2017). üzüklerin Efendisi'ndeki Karakterlerin Arketipsel Nitelikleri ve Kostüm Tasarımına Etkisi. *Art-e Sanat Dergisi*, 10(20), 509, 510.
- Nazilli, A. H. (2021). Mukadder Sipahioğlu, Antik Mısır'da Rahip Sınıfı. *Milel ve Nihal*, 18(1), 131.
- Ocak, A. Y. (2009). İslâm'ın Temel İnançları Etrafında Oluşan “Mitolojik” Kültür: “İslâm Mitolojisi” Yahut İslâm İlahiyatının İhmal Edilmiş Önemli Bir Sorunsalı (Bir “mise-en-question” Denemesi). *Milel ve Nihal*, 6(1), 139.
- Oğuz, E. S. (2011). Toplum Bilimlerinde Kültür Kavramı. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28(2), 124.
- Ok, Ü. (2005). Bir Aktivite Sistemi Olarak “İnanç”: İnanç Gelişimine Sosyo-Kültürel Bir Yaklaşım. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 5(1), 134.

- Omarbekov, T., Nogaybayeva, M., & Koşımova, A. (2017). Kazak Türklerinin Oluşumunda Oğuzların Rolü: Etnik ve Coğrafi Bütünleşme. *Milli Folklor Dergisi*, 89(113), 86.
- Oymak, İ. (2001). Eski Türk İnanışlarından Ağaç Kültünün Malatya'daki İzleri. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 62, 64.
- Ögel, B. (1997). *Türk Mitolojisi I* (Cilt 1). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ögel, B. (2010). *Türk Mitolojisi I* (Cilt 1). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ögel, B. (2020). *Türk Mitolojisi* (Cilt 1). Ankara: Altınordu Yayınları.
- Ögel, B. (2020). *Türk Mitolojisi* (Cilt 2). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Önal, M. (2020). Felsefede Merak Etme Duygusu ile Teorik Düşünme İlişkisi. *Eurasian Conference on Language & Social Sciences*, 299, 300.
- Övüç, H. S. (2023). *Bilim Kurgu Sinemasında Eve Dönüş Mitolojisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Öz, B. B. (2022). *Amerikan Fantastik Sineması'nda Kullanılan Mitolojik Motiflerin Türk Mitolojik Motifleri ile Benzerliği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Isparta.
- Özçamça, S. (2007). Türklerin Göçebeliği Hakkında Birkaç Not. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*(7), 181.
- Özden, K. (2013). V for Vendetta'da Mitolojik Ögeler, Simgeler ve Ritler. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 2(1), 194.
- Özhancı, E. (2022). Mitolojik - Kültürel ve Sanatsal Bağlamda Toplumsal Belleğin İnşası. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 516.
- Özhancı, E. (2022). Mitolojik - Kültürel ve Sanatsal Bağlamda Toplumsal Belleğin İnşası. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 516.
- Özkan, S. (2016). İskandinavya'nın Hristiyanlaşmasında İngiltere'de Kurulan Viking Kolonilerinin Etkisi. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 31(2), 491.
- Özkan, S. (2018). Viking Mitolojisinin Temelleri ve Tarihsel Kaynakları. *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 68, 70, 75, 82.
- Öztürk, Z. K., & Şimşek, A. (2019). Tarih Öncesi Dönemdeki İlk Barınma Alanları İle Anadolu'daki Körtik Tepe, Hallan Çemi, Nevali Çori ve

Aşıklı Höyük Yerleşimlerinde, İnanç ve Kültürün Etkisinin İncelenmesi. *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 1(3), 16.

Page, R. I. (2009). *İskandinav Mitleri*. (İ. Yılmaz, Çev.) Ankara: Phoenix Yayınevi.

Paglia, C. (2014). *Cinsel Kimlikler Nefertiti'den Emily Dickinson'a Sanat ve Çöküş*. (A. Hazaryan & F. Demirci, Çev.) Ankara: Epos Yayınları.

Petersen, W. (Yöneten). (2004). *Troy* [Sinema Filmi].

Price, B. (2011). *Kelt Mitolojisi*. (C. Atay, Çev.) İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.

Rosenberg, D. (2003). *Dünya Mitolojisi Büyük Destanlar ve Söylenceler Antolojisi* (3 b.). (E. C. Koray Akten, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi.

Sakaoğlu, S., & Durmaz, A. (2021). *İslamiyet Öncesi Türk Destanları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Sarar Kuzu, T. (2004). Greimas'ın Eyleyenler Modeli'nin, Bir Durum-Kesit Öyküsündeki İşlerliğine İlişkin Göstergebilimsel Çözümleme Denemesi. *Dil Dergisi*(124), 47.

Sarı, M. (2019). *Tarih Eğitiminde Tarihsel Film ve Dizilerin Kullanımı ve Sosyal Bilgiler Dersi Tarih Üniteleri İçin Öğretim Programı Temelli Bir Materyal Kılavusu Geliştirme Çalışması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Sarıboğa, B., & Akıncı, Ç. (2017). Antik Yunan Toplumunda ve Felsefesinde Müzik ve Flüt Çalgısı. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Akademik Müzik Araştırmaları Dergisi*, 3(6), 3.

Sayın Alsan, Ş. (2022). Türk Kültüründe Ölüm Olgusu ve Ölüm Sonrası Ritüelleri. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 15(37), 184.

Sears, K. (2022). *Mitoloji 101: Eski Yunan ve Roma Mitolojisi Hakkında Bilmeniz Gereken Her Şey*. (E. Duru, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.

Seemann, O. (2022). *Yunan ve Roma Mitolojisi Tanrılar, Titanlar ve Kahramanlar*. (İ. Korkmaz, Çev.) İstanbul: Maya Kitap.

Sevim, K. (2019). Gözün Sembolik Kullanımı ve Türk Seramik Sanatına Yansımaları. *İdil*, 1845.

Smith, G. N. (2003). *Dünya Sinema Tarihi*. (A. Fethi, Çev.) İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

- Sümbüllü, Z. (2004). Eski Türklerde Defin Şekilleri Üzerine Bir İnceleme. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 70.
- Şahin Özgür, S. (2013). *Anadolu'da Gelişen Simge Belleğinin Heykel Sanatında Kullanımı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.
- Şahin, H. İ. (2010). Kazak ve Kırgız Destan Geleneklerinin Etkileşimi Bağlamında Çora Batır Destanı'nın S. Çoybekov Anlatması Üzerine Bir İnceleme. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*(8), 115.
- Şahin, M. (2019). Korku, Kaygı ve Kaygı (Anksiyete) Bozuklukları. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(10), 119.
- Şamlıoğlu, İ. E. (2020). Antik Mısır Mitolojisinde Apep-Ra Düellosu ve Hz. Musa'nın Yılana Dönüşen Asası: Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 61(1), 38.
- Şanlı, M. (2019). *Evren, Yaratılış ve Köken Mitleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Şengül, A. (2008). Türk Kültüründe Nevruz ve Anadolu'da Nevruz Kutlamaları. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*(26), 63.
- Şimşek, A. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Şirvan, B. (2014). Helen Mitolojisinde Hades Kültü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Taburoğlu, Ö. (2008). *Dünyevi ve Kutsal Modernlerin Maneviyat Arayışları*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Tarlan, A. N. (1945). *Hayâlî Bey Dîvânı*. İstanbul: Bürhaneddin Erenler Matbaası.
- Tepe, F. B., & Şimşek, S. (2023). 17. Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Kongresi Tam Metinleri. 17. *Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Kongresi* (s. 494, 496). Antalya: SAYBİDER.
- Tercimer, Ö. (2005). *Sinema Modern Mitoloji*. İstanbul: plan b.
- Toluyağ, D. (2020). Geçmişten Günümüze Heykel Sanatında Mitolojik İmgeler. *İdil*, 268, 269, 270, 271, 272, 275.
- Tökel, D. A. (2001). Sanat ve Edebiyatın Kaynağı Olarak Mitler. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 59, 69.
- Tunç, T. (2022). *1970'ler Dönemi Türk Sinemasında İdeoloji ve Mitoloji: Tarkan Filmleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- Turak, Ö. (2018). Boğa ve Trident: Poseidon'un Kökeni Üzerine Bir İnceleme. *MASROP E-Dergi*, 12(1), 37.
- Tural, M. (2022). Fenomenolojik Açıdan 'Thor' Filmindeki Tanrı Tipolojisinin Analizi. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 486.
- Turancı, E., & Özgen, Ö. (2018). Türk Kültüründe Ağaç Sembolizmi ve Filmlere Yansıması. *Etkileşim*, 1(1), 168-169.
- Turhan, E. H. (2021). Ölüm Sosyolojisi Ekseninde Ölüm Kaygısı ve Koronavirüs. *Habitus Toplumbilim Dergisi*(2), 85, 86.
- Türker, R. (2008). *Anadolu ve Türk İnanışları'na Ait Ögelerin, Son Dönem Türk Korku Sineması'nda Hikaye Olarak Kullanılması "Alkarısı İnancı"*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.
- Türkmen, İ., & Saylam, Y. M. (2023). Şamanizm'de Doğaya Yüklenen Anlam. *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 79.
- Tüysüz, D. (2019). Mitolojinin Sinemada Modern Yorumu: "Nerdesin Be Birader?" ve "Kutsal Geyiğin Ölümü" Filmlerinde Çağdaş Odysseus ve Agamemnon Hikayeleri. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 329.
- Uca, A. (2007). Türk Toplumunda Nevruz - I. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 14(32), 149.
- Ulus, G. (2023). Ergenekon Destanı'ndan Toplumsal Bilinçdışına Yansıyan Anne, Ateş ve Hayvan İmgeleri. *Milli Folklor*, 18(137), 77, 78.
- Uncu, E. (2011). *Eski Mezopotamya ve Yunan Dünyasında Din ve Tanrılar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Uzun Aydın, D. (2019). İslamiyet Öncesi Eski Türk İnanışları veya Mitolojisi ile Antik Dönem (Yunan veya Roma) Mitolojisinin Karşılıklı Olarak Değerlendirilmesi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(6), 138, 140.
- Ültay, E., Akyurt, H., & Ültay, N. (2021). Sosyal Bilimlerde Betimsel İçerik Analizi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*(10), 189.
- Ünsal Çoruk, H. (2021). Medusa Miti Üzerinden Sanatta Yeniden Anlamlandırma ve Yeniden Üretim. *ViraVerita E-Dergi*(13), 202.
- Valiyeva, I. (2022). *Sinemadaki Klasik Anlatılarda Mitoloji Kahramanlarının Temsili. Captain America ve Thor Filmleri Örneği*. Yayınlanmamış

Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Wikipedia. (2024, Ocak 8). *Vikipedi Özgür Ansiklopedi - Hakanlar Çarpışıyor*. Mart 18, 2024 tarihinde Vikipedi Özgür Ansiklopedi: https://tr.wikipedia.org/wiki/Hakanlar_Çarpışıyor adresinden alındı

Wilkinson, T. (2023). *Eski Mısır MÖ 3000'den Kleopatra'ya Bir Uygarlığın Tarihi*. (Ü. H. Yolsal, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.

Yaşa, R. (2019). Eski Türk Cenaze Törenlerinde Ölü Yakma Âdeti. *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 276.

Yavaş, B. (2022). Fantastik Sinema ve Mitolojinin Metinlerarası Aktarımı: Harry Potter ve Felsefe Taşı Örneği. *Milel ve Nihal*, 19(1), 89, 90, 91.

Yavaş, B. (2023). *Metinlerarasılık Bağlamında Fantastik Sinema ve Mitoloji İlişkisi: Harry Potter Örneği*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Yavuz, N., & İslah, İ. (2022). Malta Türk Şehitliği. *Gazi Akademik Bakış*, 12(24), 223.

Yerlikaya, A. (2021). Astronomi Kavramlarına Duyulan Merak ile İlgili Tanılayıcı Bir Kesit. *Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 2.

Yeşil, S. (2013). Kültür ve Kültürel Farklılıklar: Liderlik Açısından Teorik Bir Değerlendirme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(44), 53.

Yeşilçayır, C. (2022). Viktor E. Frankl'ın Yaşam Felsefesi ve Anlam. *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*(18), 60.

Yıldırım, E. (2017). Türklerdeki Evren Anlayışının Mezopotamya Mitolojik Anlatımlarıyla Mukayesesi. *Bilig*(81), 53, 58.

Yıldırım, E. (2022). Eski Mısır'da Erdem Ahlakının İnanç Sistemine Yansıması: Maat Anlayışı. *İdrak Dini Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 240, 242.

Yıldız, M. A. (2020). Antik Yunan Mitosları: Kahraman Tanrılardan Tanrısal Kahramanlara. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 115,123.

Yıldız, S. (2017). Sosyal Bilimlerde Örneklem Sorunu: Nicel ve Nitel Paradigmalardan Örneklem Kuramına Bütüncül Bir Bakış. *Kesit Akademi Dergisi*(11), 426.

Yılmaz, B. (2018). Carl Gustav Jung'un Arketipleri Bağlamında “Persil, Magnum ve Eti Canga” Reklam Filmlerinin Çözümlemeleri. *Uluslararası Halkla İlişkiler ve Reklam Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 98.

- Yılmaz, S. (2022). *Paganizm'den Hristiyanlığa Geçmiş Semboller (I. Ve V. Yüzyıl)*. Ankara: İksad Publishing House.
- Yılmaz, T. (2019). Şamanizm ve Şaman Ritüelleri Etkisinde Kadın Şamanların Değerlendirilmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(36), 601.
- Yurtsever, H. (2023). *Sinemada Anlatı Yapısı ve Mitolojik Öğeler: Guillermo Del Toro Sineması Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Yüksel, İ. (2021). Varoluşsal Anlam Arayışı ve Kutsalın Etkisi. *Genç Akademisyenler Birliği Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 68, 72.
- Zafer, C. (2019). Ölüm Olgusu ve Ölümün Sosyolojik Etkileri. *Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(15), 65.
- Zaripova Çetin, Ç. (2007). Tatar Türklerinde Mitolojik Varlıklarla İlgili Mitler ve İnanışlar (İyeler ve Yaratıklar). *Bilgi*(43), 6.